

2586

Č - 47

1951

ВОЈНО ДЕЛО

4

1 9 5 1

САДРЖАЈ

	Стр
Генералмајор Радивоје Јовановић : О неким питањима војне теорије — — — — —	1
Потпуковници Живко Поповић и Душан Гудурић : Организација и извођење маневарске одбране — — — — —	11
Потпуковник Славко Валић : Размишљања о противдесантној одбрани из ваздуха — — — — —	21
Потпуковник Милан Кирић : Корисност и рентабилност објеката сталне фортификације — — — — —	33
Потпуковник Боривоје Филиповић : Користи од примене вештачког дима — — — — —	41
Пуковник инж. Данило Хубмајер : Утицај економских фактора на развој авијације — — — — —	51
Потпуковник Александар Трофимов : Тенк сутрашњице — — — — —	59
Мајор Ј. П. : Жична или бежична средства везе — — — — —	66
Потпуковник Богдан Басарић : Техника руковођења командно-штабном ратном игром на земљишту — — — — —	72

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-лајтнант Милан Зеленика : О обостраним ратним и почетним оперативским плановима у рату Југославије априла 1941 године — Додатак —	78
--	----

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

Капетан Исо Леви : Одбрана америчке пешадиске дивизије — — — — —	90
Разне тактичко-техничке новине — — — — —	99

ПРИКАЗИ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Пуковник Н. Жаке : Тенковски напад и одбрана од тенкова — — — — —	102
Хилери С. Цорц Сандерс : Зелена Беретка — — — — —	108
Пуковник Пиетро Мелано : Начела за употребу италијанске пешадиске дивизије — — — — —	110
Пуковник Е. М. Паркер и потпуковник Д. Б. Паркер : Оперативска истраживања у армији — — — — —	112
Др П. В. Причард : Употреба димних завеса на Средоземном и Европском ратишту — — — — —	115
Тражење нових путева за организацију пешадиских јединица — — — — —	116
Б. Х. Лидел Харт : Како убрзати маневар и постићи еластичност у сувоземном ратовању — — — — —	118
Генералмајор Ђино Бочија : О тактичким групама и одредима и њиховим командантима — — — — —	121
Потпуковник Д. Т. Келет : Модерна пешадиска дивизија — — — — —	122
Генерал-лајтнант Кирије : Коментар нових француских борбених правила — стрелачко одељење и вод — — — — —	124

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Потпуковник Александар Бакић : Покретна група у наступној операцији — —	126
--	-----

Редакциони одбор: Генералмајор **Милинко Ђуровић**, генерал-лајтнант **Бокс Јованић**, генерал-лајтнант **Душан Кведер** (одговорни уредник), генерал-лајтнант **Данило Лекић**, генерал-лајтнант **Љубо Вучковић**

Адреса редакције: Војна пошта 4426 — Београд

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 4

ЈУЛИ—АВГУСТ 1951

ГОДИНА III

Генералмајор РАДИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ

О НЕКИМ ПИТАЊИМА ВОЈНЕ ТЕОРИЈЕ

Природно је да развитак наше Армије, као и ситуација у којој се налазимо, намећу многобројна питања из области војне теорије, чије правилно схватање и разрада имају огроман значај. Зато наши војни часописи, несумњиво, имају огромну улогу у разјашњавању тих питања. Потреба за овим је утолико већа, јер се показало да се совјетска војна теорија, односно совјетска ратна доктрина из прошлога рата не може применити у обуци и развоју наше Армије нити у евентуалном рату. Пошто су писци појединих чланака увиђали ту немогућност, они су тежили да ту доктрину прилагоде „нашим специфичним условима“. Ту се уствари, радило о дотеривању извесних детаља, док је цела зграда те доктрине остала у суштини иста. Било је и писаца који су, на основу таквих разматрања, полазећи од извесних детаља те ратне доктрине и не ослобођавајући се њихове аритметичке логике, доносили не само тактичке него чак и стратемске закључке.

Ако бисмо се и убудуће држали таквог метода, не бисмо постигли веће резултате. Супротно томе, код већег дела нашег кадра формирало се убеђење да треба поћи другим путем, тј. прићи анализи „наших специфичних услова“ у целини, дакле, у склопу целокупне војно-политичке ситуације наше земље. Ми исто тако верујемо да би се при таквом разматрању дошло до других резултата, тј. до развоја наше војне теорије, стратегије и тактике, а не до прилагођавања совјетске војне теорије или, тачније речено, совјетске ратне доктрине „нашим специфичним условима“. Полазећи са таквог гледишта сматрамо да је парола „прилагођавања совјетске војне науке нашим специфичним условима“ већ постала штетна, иако је у претходном периоду била позитивна, јер је потстицала на развој критичког размишљања. Можда ће се наћи људи који ће сматрати да овакво мишљење води ка практичном разоружању наше Армије у области војне теорије. Ми, напротив, сматрамо да би нас у садашњем периоду теорија прилагођавања одвела у зачаран круг из кога се не би могао наћи излаз, односно вратило би се поново на потврду теорије коју смо хтели да прилагодимо. Ово би се морало десити због тога што није извршена критичка анализа основних принципа на којима се заснива совјетска ратна доктрина и на којима се она неизбежно морала формирати у току Другог светског рата.

Раскорак између наше праксе из ратног и послератног времена, као и будућности, уколико се сада може сагледати, с једне, и совјетске војне теорије, односно ратне доктрине, с друге стране, толико је велики да се неминовно намеће широка дискусија по низу основних питања. Зато ћемо се у овом чланку осврнути на нека од њих. Али, пре но што пређемо на њихово разматрање, учинићемо извесне напомене. Пре свега, ми се не спремамо за рат уопште, већ за један рат који евентуално може да избије у данашњој ситуацији. Основни елементи те ситуације су у извесној мери познати. Они дозвољавају да се у главним цртама, или бар за најближи период, предвиде основне карактеристике ратовања. Посебан војно-политички карактер евентуалног рата за нашу земљу, у оквиру реалних околности под којима би се одигравао, свакако би условио — његов посебан развитак на нашем тлу и дао му особени карактер. Дошло би до примене одговарајуће стратегије и тактике које, такође, захтевају и одговарајућу војну теорију, односно ратну доктрину.

Када помињемо совјетску војну теорију и ратну доктрину, често пута не правимо разлику између њих из простог разлога што је теориска разрада совјетске ратне доктрине у највећем броју случајева сервирана као совјетска војна теорија. У суштини, та теорија се бави разрадом операција типичних за Совјетску армију, а разрада таквих, за одговарајућу армију типичних операција, претставља садржину ратне доктрине сваке армије.

Наравно, операције које су биле својствене за Совјетску армију у прошлом рату, по нашем мишљењу не морају, а свакако и неће одговорати нашој Армији у евентуалном рату, који бисмо водили под посебним околностима.

При овом треба истаћи да исто тако теориски и практички интерес захтева критичку анализу и ратне доктрине осталих армија, јер би једна таква студија још више учврстила мишљење о потреби сопствене ратне доктрине.

*

Неки писци сматрају да је фронтални рат, а особито његова позициска форма, крајње достигнуће модерног начина ратовања условљено историским развитком рата. За потврду таквог мишљења наводе се примери Западног и осталих фронта у Првом и Источни фронт у Другом светском рату. Ту се истичу извесне основне чињенице које су условиле појаву непрекидних фронта, као например, масовност савремених армија (које су у стању да држе огромне фронтове сувоземних граница) и потребу да се непријатељу не оставе отворени бокови главних групација, који су постали особито примамљиви услед тешкоће пробоја одбране на фронту главних снага.

Иако се то стварно десило на неким ратиштима у Првом и Другом светском рату, поставља се питање да ли ће ове чињенице довести до фронталног рата и код нас.

Док је француско-немачки фронт у Првом светском рату био дугачак око 400 км, а совјетско-немачки у почетку Другог светског рата око 2.000 км, дотле само дужина наших сувоземних граница износи 2.500 км. При таквој дужини граница немогуће је говорити о фронталном рату. Ни непријатељ ни ми нећемо имати довољно снага за успостављање непрекидног фронта. Штавише, таква тежња у таквим околностима била би врло глупа како са наше, тако и са непријатељске стране. На нашој страни такав би рат добио искључиво пасиван карактер, тј. заштиту територије на начин којим се она

уопште не може заштитити. Већ сама таква замисао у пракси би онемогућила извођење озбиљних операција. Пошто се на таквој концепцији заснивао стратешки развој бивше југословенске војске за рат 1941 године, Немци су лако остварили надмоћност и извршили пробој на правцима својих удара и врло брзо довели бившу југословенску војску у стање потпуне дезорганизације и расула. Супротно томе, као поучан пример може да послужи стратешки развој српске војске 1914 године. Стратешки дочек који је примењен у тадашњој ситуацији, која је, поред осталог, карактеристична по веома широким фронтovima и великим бројем могућих праваца, показао се као добра форма искоришћења снага, чак и за давање одлучне битке у почетку рата. При томе треба истаћи да је граница између Аустрије и Србије водила Дрином, Савом и Дунавом које су као озбиљне тактичке препреке имале велику примамљиву снагу за пружање одбране на њима.

Супротно томе, стратешки развој српске војске дуж Саве и Дунава, који је извршила српска Врховна команда 1915 године, са тежњом да искористи ове велике реке као јаке тактичке препреке ради доношења што већих губитака непријатељу, показао се у почетној фази у таквим условима као слаб метод. То је, поред развлачења снага на широком фронту (а тиме и давања непријатељу могућности за лакши пробој), значило да је српска војска поклонила највећу пажњу ватреној форми борбе иако је у том погледу била слабија од непријатељске војске. То је управо и конвенирало Немцима који су у таквој ситуацији, употребом своје артиљерије, успели да потисну српску војску тако да није била у стању да прими ниједну већу одлучну битку. На тај начин, показало се да у стратешком погледу није било добро придавање одлучног утицаја овом тактичком елементу (великим воденим препрекама, односно ватреној снази српске војске).

На нашем ратишту операције ће се несумњиво изводити на ограниченом броју праваца и на већем удаљењу једних од других. С обзиром да непријатељ има слободу избора великог броја праваца и на то да унапред не можемо да одредимо на којим ће се правцима развијати операције, а особито на којима ће бити груписане главне снаге, заиста се поставља питање најпогодније форме стратешког развоја. У сваком случају, та форма треба да буде ослобођена „фронталне“ тенденције. Оперативски правци, стратешки развој и дејство немачких снага против бивше југословенске војске показују да је ово тврђење у основи тачно. Штета је што није дошло до јачег отпора бивше југословенске војске, јер би се јасно училе не само основне контуре једног бољег стратешког развоја, већ и основне контуре вођења операција на појединим правцима.

Претпостављамо да може доћи до образовања фронтova на појединим правцима, тј. у оквиру борбеног поретка обеју страна на дотичном правцу, с тим што ће ти фронтovi имати отворене бокове и позадину. Несумњиво је да ће такво стање у великој мери утицати на карактер вођења напада и одбране, па, према томе, и на одговарајуће форме борбеног поретка.

По нашем мишљењу, била би потребна теориска разрада и практично решавање тактичких задатака на самосталним правцима почев од најнижих јединица, а решавању таквих тактичких задатака требало би дати првенство, јер би то поред осталих користи, била врло добра форма да наш кадар ухвати чврсту везу са сопственим ратним искуствима.

Међутим, претежно се решавају задаци у којима се потчињене јединице постављају у уске оквири веће јединице, тако да у суштини једино командант армије у потпуности тактички мисли, спуштајући се чак и до врло ситних детаља. Остале старешине су више мање технички извршиоци, тј. са јако суженим оквиром тактичког размишљања и решавања. То је појмљиво за фронтални рат, а особито у организацији или пробоју позиционе одбране. Међутим, по нашем мишљењу, при вођењу борбе на самосталним, односно одвојеним правцима, сваки старешина мора потпуно сам тактички да мисли и доноси одлуке које у саставу веће јединице, нарочито на уском фронту, не би доносио.

У условима борбе на самосталном правцу командант ће често доносити одлуку о самој тактичкој радњи (тј. да ли ће предузети напад или одбрану, итд.). Он ће, такође, имати потпуну слободу у избору начина извршења изабране тактичке радње на великој дубини, укључујући тактику извођења напада или одбране (или које друге тактичке радње), у организовању борбеног поретка, избору главног правца, положаја, итд.

*

Код нас се много пише о позициском ратовању или, боље рећи, о пробоју, односно организацији позиционе одбране у оквиру појединих јединица.

За историску неизбежност позициског ратовања наводе се скоро исти докази који се односе на фронтални рат, а посебно пораст улоге фортификације и ватрене снаге пешадиског наоружања.

Позициско ратовање имало је већу примену у Првом него у Другом светском рату, јер је у Првом светском рату вођено скоро на свим фронтима изузев краћег маневарског периода у почетку рата, док је у Другом светском рату, углавном, примењено на совјетско-немачком фронту. Нападне операције Немачке армије имале су изразито маневарски карактер у офанзивном периоду, а и операције Совјетске армије биле су у приличној мери маневарског карактера, и то знатно више него у Првом светском рату. У чему леже узроци овој појави? По нашем мишљењу, они леже у повећаној маневарској способности и ударној снази савремених армија и њиховој способности да изврше брз пробој позиционе одбране. Чини нам се да више нема услова за пораст значаја позициског ратовања у будућности. Позициско ратовање испојило се јаче у Првом светском рату благодаречи брзо створеној равнотежи снага у оквиру зараћених држава, као и моменталној слабости нападних средстава према снази позиционе одбране, тј. према пољској фортификацији. Били су потребни велики напори кроз неколико година да би се изменио створени однос снага. Саме операције нису битно мењале тај однос, али су зато, трошећи огромне количине материјала, условиле крајње напрезање економике зараћених држава, тако да се тежиште одлуке пребацило са армије на економску моћ. И, на изглед, десило се чудо: рат се завршио у условима потпуно стабилизираних фронтова, изузев на Солунском фронту где су савезничке снаге, после пробоја фронта и гоњења које је сјајно извршила српска војска, допринеле да Немачка и Аустрија признају да су побеђене.

Интересантно је да је маневарски период ратовања најдуже трајао код српске војске. Штавише, српска Врховна команда намеравала је да и на Со-

лунском фронту избегне позициски рат, али јој је он био наметнут од стране Савезника.

У Првом светском рату битке су већином биле нерешене, али су се одликовале огромним губицима. Тако су, на пример, Италијани на свом фронту са око 5 милиона жртава постигли само резултате тактичког значаја. Због тога су извесни војни писци делимично били у праву кад су тврдили да је стратегија у Првом светском рату дошла у ћор-сокак. Међутим, у Другом светском рату операције су већином постизале постављене циљеве, јер није било битака са нерешеним исходом. Поставља се питање: зашто и у Другом светском рату није дошло до дуге фазе застоја која је карактеристична нерешеним биткама и да ли је ствар у односу снага?

Иако је у току Другог светског рата постојао период када је однос снага био приближно исти код противника, ипак није долазило до фазе застоја и нерешених битака. У погледу економске моћи зарађених држава, ствар стоји нешто друкчије у Другом, но што је то било у Првом светском рату. Све армије биле су у приличној мери засићене наоружањем и муницијом тако да у том погледу није било озбиљне кризе, чак ни код Немачке армије у моменту капитулације. Међутим, у производњи појединих одлучујућих грана наоружања знатно су превагнули индустриски капацитети Савезника и створили огромну надмоћност, нарочито у појединим гранама наоружања. На тај начин, иако је економска моћ зарађених држава у Другом светском рату имала огроман значај, ипак је коначна одлука пала на бојном пољу. Однос у појединим гранама наоружања, који је одиграо врло значајну улогу у тактици појединих армија у Другом светском рату, претставља важно питање.

У Првом светском рату битке су биле нерешене и поред огромних губитака због тога што је спори темпо пробоја омогућавао браниоцу да благовремено привуче потребне резерве, створи равнотежу снага и тиме сломи напад. Ово се десило због тога што напада средства нису била тако моћна да брзо сломи пешадију која је располагала појачаном ватреном моћи услед увођења аутоматског наоружања и чија је отпорност повећана коришћењем објеката пољске фортификације. Да би се повећао темпо пробоја употребљаване су огромне количине артиљерије, али услед дужине трајања артиљеријског дејства, несавршености метода гађања, као и споретности и мале покретљивости приличног броја оруђа, темпо се није могао много убрзати. Због тога је форсирана употреба тенкова и авијације, али ни они, услед своје малобројности и несавршености, нису могли одиграти значајнију улогу.

У току Другог светског рата, благодарећи усавршености и масовности тенкова и авијације и масовној примени знатно усавршеније артиљерије (у погледу нових метода гађања, брзетности, моћи зрна, покретљивости и радиовези), однос између напада и одбране изменио се у знатној мери, пошто пољска фортификација и пешадиска ватрена моћ нису могли да задрже онај значај који су имали у Првом светском рату. Што се тиче улоге фортификације, по нашем мишљењу, треба имати у виду:

1. — Да ће фортификација одиграти своју улогу ако нападач не привуче довољну количину нападаћих средстава и

2. — Да се фортификација може претворити у супротност ономе чему је намењена, тј. да могу доћи до изражаја оне слабе стране фортификације

које чине врло рђаву услугу тактици, ако нападач привуче довољне количине нападних средстава.

Постоји мишљење да у одбрани никад није довољно утврђивања. У томе се иде често пута тако далеко да се она развија и преко обима и у свим другој форми него што је то тактички корисно у датој ситуацији. Због тога лако долази до потчињавања тактике фортификацији или, блаже речено, до несклада између тактике и фортификације. Међутим, по нашем мишљењу, увек треба имати у виду да је она важан елемент одбране, али да ипак није главни. Њена основна слабост је у томе што демаскира борбени поредак често пута до врло ситних детаља, тако да нападач употребом довољне количине средстава може не само лако да изврши пробој него и да уништи браниоачеве снаге. С тим је потпуно повезано и питање ватрене моћи браниоца, пошто су ватрена средства уклопљена у фортификациски систем. Међутим, поставља се питање: у којој мери бранилац треба да супротстави ватру и своју фортификацију ако би нападач прикупио огромна борбена средства и да ли у оном обиму и на онај начин како је то до сада чињено? Да ли је целисходно да бранилац држи своје снаге претежно неактивне (изузев артиљерије, уколико учествује у артиљериској противприпреми) и изложене као мете страшној непријатељској артиљериској ватри? Да ли се исплати нападачу да размењује већи део своје живе силе за известан број вагона непријатељског челика и експлозива?

Пракса из Првог и Другог светског рата показује да је нерентабилан такав начин ратовања. Немци су, особито пред крај рата, предузели низ тактичких поступака у одбрани да би изманеврисали ватру совјетске артиљерије. Навешћемо и пример из ратова српске војске 1915 године. Немачка артиљерија је тако добро чистила српске положаје у артиљериским припремама да српска пешадија практично није долазила у могућност да се огледа са немачком пешадијом. Само су поједини сналажљиви команданти пукова унели знатне измене у схватању улоге положаја у одбрани на тај начин, што су своју пешадију пре непријатељске артиљериске припреме повлачили иза положаја и кретали је у сусрет немачкој пешадији после завршетка артиљериске припреме. На тај начин, тек пошто су изманеврисали артиљериску ватру, они су могли да се боре. Међутим, и поред инструкције која је издата на основу овога искуства, српској војсци је било тешко да изврши благовремену преоријентацију.

Очевидно је да фортификација садржи јаку тенденцију за стварањем крутог система одбране, пошто се фортификација изводи са тачним предвиђањем тактике боја који се очекује. Разуме се, то даје могућности нападачу да прозре тактику одбране и да примени одговарајући начин напада. У таквом случају, одбрана је лишена једног врло важног преимућства и изложена је већим изненађењима. Она је у огромној мери изгубила своју основну карактеристику, тј. очекујући карактер, који је одувек носила. Али, у последња два светска рата много се више истакао принцип детаљне организације ватре и утврђивања, што је са своје стране изазвало знатно повећање крутости одбране и сужавање улоге маневра у одбрани. Међутим, при крају Другог светског рата запажа се све већа еластичност одбране. Поједини положаји, па чак и појасеви одбране, не морају да служе оној улози која им је унапред намењена, него се у борби користе према створеној ситуацији, односно према

начину који је потребан за вођење одбране. Због тога су се појмови главни положај, међуположај и резервни положај, као и главни појас одбране итд., углавном, изгубили и заменили са први положај, други положај, први појас, итд., пошто се не зна унапред који ће од њих бити главни у стварној ситуацији. Исто тако, у неким биткама систем постепеног увођења резерви браниоца у прилично великој мери замењен је са ударом обједињених резерви или једновременим ударом већег броја резерви.

Слично стоји и у погледу употребе ватре. Ако је нападач прикупио довољно средстава да може да паралише ватрену снагу браниоца и његова фортификациска уређења, поставља се питање да ли има смисла да се бранилац у једном тако крутом систему ослања на своју ватрену моћ, која је у односу на нападача постала његова слабост. Очеvidно, бранилац је и у том случају приморан да примени такав начин одбране којим би заиста успео да искористи своју ватрену снагу у знатно већој мери. У чему би се састојала суштина тог новог тактичког поступка? Као што је познато, нападач групише огромне снаге и средства за напад. Његова основна преимућства су у броју и ватреној снази помоћу којих паралише основне предности браниоца и, штавише, тежи да их претвори у његове слабости. У таквој ситуацији, бранилац мора да предузме мере да отстрани, односно да у што већој мери смањи значај нападачеве ватре и бројне надмоћности.

Ова ствар захтева опсежне студије за које има прилично материјала у последњим биткама Другог светског рата, као и у данашњој ратној ситуацији у Кореји. Несумњиво је да бранилац најлакше може да изманеврише ватру тешког наоружања. А да би се то постигло, потребна је знатно већа покретљивост одбране.

Познато је да се браниоцеве снаге морају груписати по дубини, поред осталог, и због тога што савремена далекометна оруђа и авијација могу извршити ватрени удар једновремено на великој дубини одбране. Међутим, та иста чињеница приморава нападача да и он групише своје снаге по дубини и да у сваком ешелону одређује потребан број снага и средстава за савлађивање одговарајућег браниоцевог ешелона и обратно. У вези с тим развила се извесна методичност напада и одбране у погледу увођења појединих ешелона. Међутим, при крају рата у том погледу дошло је до знатних промена, пошто браниоцу очевидно није конвенирало да му нападач разбија један ешелон за другим. Због тога је бранилац радије једновремено уводио у бој скоро све своје резерве и на тај начин по својој иницијативи одређивао одлучујући моменат боја.

Као што видимо, рат је постао знатно покретљивији него што је то био раније. Ова се покретљивост оснива на повећаној моћи ватре и покретљивости савремених армија и релативном опадању улоге утврђивања. Та тенденција је нарочито изражена крајем Другог светског рата, а и садашњи сукоб у Кореји, поред све своје специфичности, очевидно је потврђује.

Појава нових борбених средстава, а особито реактивне артиљерије и атомског наоружања, свакако ће унети велике измене у начин ратовања. Неки војни писци предвиђају да ће реактивна артиљерија начинити револуцију у ратовању, пошто је постала, односно може постати, једно од најефикаснијих оруђа тактике и стратегије. Разуме се, за оцену вредности реактивне артиљерије потребно је оценити какав је технички напредак у том смислу учи-

њен, какви су типови оруђа конструисани и каква је могућност њене масовне примене у тактичком и стратегиском обиму. По досада познатим типовима ових оруђа, као и техничким могућностима за конструкцију нових, такво тврђење није без основа и, свакако, заслужује озбиљно проучавање.

*

Имали смо намеру да истакнемо како у савременом ратовању маневар и ватра добијају све већу важност, како је улога фортификациског уређења умањена од времена Првог светског рата и како ће ова општа тенденција имати одраза и на наше ратовање. Међутим, ово свакако није довољно да би се у главним цртама предвиделе основне карактеристике евентуалног рата код нас. Ако пођемо од чињенице да је у рату најважније питање са каквом ће се енергијом борити једна и друга војска, онда је, пре свега, потребно да се размотри политички карактер рата. Но, и за то је потребна озбиљна студија у коју се ми овде нећемо упуштати. Али, треба истаћи неке основне моменте који су потврђени скорашњим искуством. Агресор је принуђен да се претежно ослања на своју бројну и техничку надмоћност и уколико је нападнути народ морално-политички чвршћи, утолико се више мора ослањати на ове елементе. Његове операције морају се заснивати искључиво на тежњи остварења техничке и бројне надмоћности. Према томе, он може да се бори само на један начин, тј. да примењује форму такозваног регуларног рата са изразитом тенденцијом ослањања на техничку и бројну надмоћност. Међутим, бранилац може да прибегне не само регуларном, већ и партизанском и диверзантском начину ратовања, тј. другим формама које омогућавају максималну активизацију целокупног народа. Разуме се, то претставља огромно преимућство браниоца. Историја је неколико пута и сувише јасно показала како партизански рат претставља страховиту снагу за одбрану једне земље. Да је целу Европу у Другом светском рату развила борбу као Југославија, онда би се Други светски рат, без сумње, врло брзо завршио. Зато, по нашем мишљењу, ово питање заслужује озбиљно разматрање и у савременој војној пракси и теорији заузима веома значајно место. Вероватно ће се указати потреба да савремени ратни планови држава које се налазе у праведном одбранбеном рату, садрже још два нова дела — о организацији партизанског и диверзантског рата. Осим тога, може се поставити и питање формирања посебних војних школа и јединица које би се још у миру припремале за овакве врсте рата.

Но, у таквој ситуацији, и сам регуларан рат имаће своје специфичности. Док ће агресор тежити да наметне такве операције у којима ће доћи до изражаја његова техника и бројна надмоћност, докле ће бранилац тежити да отклони или смањи та нападачева преимућства и да му наметне одлучни моменат у операцијама у коме ће доћи до изражаја браниоачеве предности, оличене у високом моралу бораца који бране независност своје земље, као и у подршци сопственог становништва. Док ће се за време извођења операција агресор кретати на непознатом терену и у ситуацији која му је позната само до оне мере коју може утврдити својим извиђањем, докле бранилац има могућности да уз ранију организацију и помоћ месног становништва скоро увек јасно познаје непријатељску ситуацију и да предузима врло дрске акције од највиших до најнижих јединица. Зато бранилац треба да се спрема

и да обимно користи ово своје огромно преимућство. Ово намеће потребу да и регуларне јединице шире примењују партизанска дејства у тактичкој дубини непријатеља, пошто за то постоје сви потребни услови. Било би корисно утврдити да ли у оквиру регуларних јединица треба формирати посебне јединице за партизанско и диверзантско дејство у тактичкој, односно оперативној дубини непријатељског борбеног поретка. У прошлим ратовима српска војска користила је такве јединице. На основу тога искуства и бивша југословенска војска формирала је посебне јединице још у миру које су у рату имале да решавају тај задатак.

Но, и поред свега тога, остаје питање како треба изводити регуларне операције у којима ће агресор употребити своју јаку технику и живу силу. Као што је познато, у свом стратeгиском плану сваки бранилац прима операције и бојеве са циљем да исцрпи офанзивну моћ нападача и да оствари потребну надмоћност за прелаз у противофанзиву. Несумњиво је да се нападач може огромно ослабити партизанским и диверзантским ратом. Партизанска дејства у оквиру регуларних јединица слабе нападача у конкретној операцији. Међутим, и саме операције морају слабити непријатеља у одређеном смислу. Претпоставимо да се непријатељ налази у офанзиви благодарећи својој надмоћности у тенковима. Нема сумње да бранилац у том случају треба да изводи бојеве и операције пре свега са циљем да ликвидира то нападачево преимућство. Таква је била тактика Совјетске армије на Источном фронту у дефанзивној фази рата. Тако је и у Колубарској бици српска војска могла да предузме противофанзиву тек на планинском земљишту на коме је у знатној мери била ликвидирана артиљерија, као једно од основних преимућстава Аустријанаца.

Према томе, однос у појединим гранама наоружања претставља врло важан фактор за постављање задатака у појединим операцијама. И не само то, он треба да уђе као један од важних елемената извођења дефанзиве и противофанзиве. Избећи масовну употребу непријатељског наоружања и уништити надмоћност непријатеља у оним гранама наоружања који му дозвољавају да буде у офанзиви, свакако, мора бити један од основних захтева стратегије, на коме и треба да се разради тактика регуларног ратовања. (Овакво схватање доводи нас на повезаност стратегије и тактике у евентуалном рату, а особито њихово сједињавање у операцијама. Ово напомињемо зато што се код нас, без икакве потребе, од стране појединих писаца врши строга диференцијација појединих грана војне науке, у којима стратегија и тактика немају међусобне везе, већ се између њих умеће такозвана оператика, иако у суштини, по нашем мишљењу, сама операција, па према томе и оперативна вештина, обухвата спајање стратегије и тактике. Исто тако, уобичајено је да се о „нашој тактици“ говори без везе са евентуалном стратeгиском ситуацијом и вероватном стратегијом у току евентуалног рата).

Мада је наша тактика ствар опсежне студије, ми ћемо напоменути да она вероватно мора базирати на покретним формама боја, пошто се помоћу ње најлакше може извести организовано и најпунине дејство непријатељског тешког наоружања, а особито артиљерије, чиме се аутоматски отклања знатно преимућство непријатеља.

Планинско земљиште, којим обилује наша земља, свакако, пружа ванредне услове за тактику избегавања масовног дејства непријатељског тешког

наоружања. Међутим, треба имати у виду и једну озбиљну слабост планинског земљишта. Наиме, планинско земљиште јакo је у тактичком, али има озбиљне слабости у стратегиском погледу. Истина, на планинском земљишту тешко је заузети положаје на једном правцу и на њима разбити браниоца, али кад се бранилац једном разбије, онда су могућности за развијање успеха врло велике, зато што бранилац, баш услед самог карактера земљишта, врло тешко може да маневрише са својим резервама и да их брзо прикупи на угроженом правцу. Због тога и резултати офанзивних операција могу бити много већи на планинском него на маневарском или равничастом земљишту, као на пример у пробоју Солунског или Италијанског фронта на Сочи. У данашње време, кад се располаже моћним средствима за спречавање покрета резерви, као што су авијација и далекометна артиљерија (особито савремена реактивна далекометна артиљерија), ово питање постаје првенствено важно баш у ратовању на планинском земљишту. По нашем мишљењу, ове чињенице намећу потребу за студијом састава и организације резерви на планинском земљишту (особито стратегиских), које како изгледа, морају да буду претежно моторизоване, с тим да буду погодне за употребу на планинским правцима.

Као што смо и раније напоменули, циљ овога чланка био је да истакне да ће се у нашем евентуалном рату применити посебна стратегија и тактика, да ће се операције и бојеви изводити на посебан начин због посебних циљева и услова који ће за њих бити карактеристични и да, према томе, нема смисла вршити прилагођавање совјетске ратне доктрине „нашим специфичним условима“. Исто тако напоменули смо да се совјетска ратна доктрина заснива на изучавању оних тактичких радњи и оних форми операција које су биле својствене за Совјетску армију у току Другог светског рата. То су, пре свега, операције у пробоју позиционе одбране и организацији позиционе одбране. Питање је да ли је и данас совјетска ратна доктрина остала на томе. Постоје извесне индиције како у организацији, тако и у обуци армије да се и она преоријентисала на покретне форме ратовања. Међутим, изгледа да су поједини наши писци прогласили пробој позиционе одбране и организацију позиционе одбране као крајње достигнуће савременог начина ратовања.

Међутим, није тешко утврдити да за евентуални рат за нас може да буде много драгоценија студија начина ратовања наших народа у прошлости, на пример српске војске, а нарочито НОВ у току недавног Народноослободилачког рата, који је с војничке стране био посебно карактеристичан несразмерном надмоћношћу фашистичких окупатора у тешком наоружању.

Стога сматрамо да изучавању ратова наших народа, па и осталих народа, који су имали сличне ситуације, треба придати велику важност и не мању него изучавању ратова које су водиле велике армије. Осим тога, при изучавању једних и других ратова треба се руководити нашим основним циљем који би се састојао у што јаснијем расветљавању начина вођења рата у условима наше евентуалне стратегиске ситуације. Сматрамо да бисмо постигли знатно веће резултате ако би наши умни напори били оријентисани у већој мери у овоме правцу. Овде смо изнели низ питања која су свакако за озбиљну дискусију. Ми не претендујемо да смо по њима дали једно разрађено и готово мишљење, али сматрамо да је и њихово покретање од велике користи.

Потпуковници: ЖИВКО ПОПОВИЋ и ДУШАН ГУДУРИЋ

ОРГАНИЗАЦИЈА И ИЗВОЂЕЊЕ МАНЕВАРСКЕ ОДБРАНЕ

За мале и технички слабије опремљене армије организација и извођење маневарске одбране претставља једно од основних питања њихове борбене готовости. Оно добија нарочиту важност за браниоца, особито у почетном периоду рата, када нападач, користећи своју бројну и техничку надмоћност, може да предузме снажне и изненадне нападе у циљу што брже решења рата у своју корист.

Према томе, свака армија која може бити изложена оваквим нападима мора још за време мира да предузме, углавном, следеће мере:

— да изврши стратемиску и оперативнo-тактичку процену појединих праваца који са њених граница воде у унутрашњост земље;

— да одреди важност тих праваца с обзиром на њихову ширину и погодности за нападача, као и на сопствене одбранбене могућности;

— да одреди снаге и средства, као и њихово груписање за затварање сваког правца;

— да предвиди начин извођења борбе по појединим правцима;

— да благовремено предузме мере за извођење одбранбених радова на тим правцима, и

— да одреди снаге које ће са одређених линија прећи у противнапад — противофанзиву, као и рејоне њиховог прикупљања.

У овоме чланку изложићемо своје мишљење како би у савременим условима требало организовати и изводити маневарску одбрану на земљишту које је за веће јединице (нарочито техничке родове) пролазно само на појединим природним правцима (који често могу бити доста уски), а затим и на равничастом и маневарском земљишту (које је мање или више пролазно за све родове војске).

Организација и извођење маневарске одбране на тешко пролазном земљишту

На сваком правцу, почев од границе па до извесне линије у дубини, која може бити удаљена и неколико десетина километара, зависно од погодности земљишта, треба организовати поједине отпорне тачке и положаје на таквом међусобном растојању и отстојању да се може створити јединствен ватрени систем, који ће обезбедити непрекидност одбране на читавој дубини предвиђене зоне за извођење маневарске одбране.

Најистакнутије тачке на граничном фронту требало би посести деловима за заштиту границе, довољно ојачаним аутоматским и ПП средствима. Иза ових истакнутих делова, који би се под борбом повлачили кад неприја-

тељ отпочне са својим нападом, требало би предвидети посебне делове који би имали задатак да активним и изненадним дејством нанесу непријатељу губитке, а потом да се повуку одређеним правцима и поседну припремљене тачке даље у дубини.

Следеће тачке и линије по дубини требало би посести деловима снага из састава оне јединице која је одређена за извођење маневарске одбране на догичном правцу. У зависности од величине појединих тачака и положаја, њихове улоге у односу на место где се налазе, погодности за одбрану, као и од тога да ли се посаде појединих отпорних тачака предвиђају и за активна дејства, зависиће и јачина снага које се предвиђају за њихову одбрану. Начелно, њихова јачина треба да буде од десетине до чете пешадије, ојачане аутоматским оруђима, минобацачима и лакшим ПТ средствима (лаким бестрајним оруђима, РБ и ручним бацачима ракета).

Поједине отпорне тачке требало би посести јачим снагама и ватреним средствима, а између њих оставити понеку слабије поседнуту тачку, које се по својој организацији ни по чему не би смеле разликовати од оних које су јаче поседнуте. Оне би служиле као нека врста „тачка мамаца“, које би отварањем ватре на већим отстојањима привлачиле на себе јаче непријатељске снаге и тиме их излагале јакој бочној и косој ватри и активним дејствима са суседних јаче поседнутих тачака. Све тачке требало би повезати у ватрени систем по фронту и дубини и применити најразноврсније запрецавање.

Пешадија би поседанем појединих тачака и линија и припремом ватреног система претстављала основу одбране. А да би обезбедила непрекидност одбране, она би морала једновремено да поседне већи број ових тачака и линија по дубини и да створи не само план дејства за сваку од њих, већ и начин прихватања делова који би се повлачили са предњих тачака, односно линија (на пример, ред повлачења, правац повлачења и нове отпорне тачке, односно линије које треба да поседну по извршеном повлачењу).

Главне снаге пешадиске јединице, која је одређена за одбрану извесног правца, поседале би погодан положај у дубини одбранбене зоне на коме би се припремале за прихват осигуравајућих делова и вођење активне одбране. Начелно, удаљење овог положаја од граничног фронта требало би да буде ван успешног дејства нападачеве далекометне артиљерије пласиране на његовој територији. На овом положају треба испољити што јачу упорност извођењем активних дејстава и са најкраћих отстојања, али при томе треба водити рачуна о благовременом извлачењу снага на следеће положаје како се на њиховим леђима нападач не би пробио и тиме довео у питање даље вођење маневарске одбране.

Повлачење главних снага, начелно, треба отпочети у моменту када је нападач груписао главне снаге за напад. Ако се борбом осигуравајућих и остављених делова у непријатељској позадини, агентурним подацима, као и насилним извиђањем одређених јединица главних снага, установи да непријатељ намерава напасти следећег дана у зору, тада повлачење главних снага треба вршити последње ноћи пред напад. Да би се обезбедило извлачење главних снага и обмануо непријатељ при сутрашњем нападу, потребно је на дотадањем положају оставити заштитнице, које ће почети с повлачењем кад се непријатељ потпуно развије за напад. Главне снаге се повлаче колонама, а заштитнице борбеним поретком.

У случају да се није установило груписање и почетак непријатељског напада, тада се повлачење главних снага мора вршити дању, али се у том случају за обезбеђење са фронта морају оставити јаче заштитнице, ојачане аутоматским оруђима и ПТ средствима. У току непријатељског напада главне снаге се извлаче растреситим борбеним поретком, прелазећи постепено у колоне чим им то омогући земљиште и дејство непријатељске авијације. Заштитнице се, начелно, повлаче борбеним поретком под заштитом осигуравајућих делова са позадњих отпорних тачака и линија, а по извршеном повлачењу улазе у састав својих јединица на новом одбранбеном положају.

Да би се главне снаге, које се повлаче дању, заштитиле од дејстава непријатељске авијације, поред средстава ПАО, треба што више користити и задимљавање.

Позади овако уређеног положаја требало би организовати следеће отпорне тачке, односно положаје, аналогно ономе што је напред изнето. Њих би посадали осигуравајући делови који су се раније повукли са истакнутих тачака и линија, не задржавајући се на положају главних снага. Иза њих би се бирао погодан положај за главне снаге јединице која изводи маневарску одбрану, а које би се повлачиле под заштитом делова са напред истурених тачака. Ако је неки правац дужи, онда би се бирало неколико оваквих положаја по целој његовој дубини, с тим да отстојање између њих буде толико да већи део непријатељске артиљерије, која је посела ватрене положаје за напад, не би могао без премештања учествовати у нападу на следећи положај главних снага.

За активна дејства на нападачеве истакнуте делове и бокове његових снага требало би благовремено образовати мање брзопокретне одреде, који би се до момента употребе постављали на погодним местима. Њихова јачина и састав, зависно од ширине и важности појединих нападаћих правца, као и од задатка који им се поставља, треба да буде око једне ојачане стрељачке чете на камионима или теренским колима, а зими на смучкама. У састав ових одреда треба одредити довољно ПТ средства, нарочито бестрајних оруђа, РБ и ручних бацача ракета, ако се предвиђа да ће у најистакнутијим непријатељским деловима бити и тенковских јединица. Поред тога, на погодним местима треба поставити заседе ради изненадног дејства и предвидети извесне делове који ће остати у непријатељској позадини у циљу дејства на његове саобраћајне чворове, слагалишта, артиљерију, командна места, центре везе итд.

За заштиту од непријатељских ваздушних десаната, које ће нападач вероватно примењивати у већој или мањој мери, треба предвидети могоризовану противдесантну резерву јачине чете до батаљона, наоружану аутоматским оружјем и ојачану водом до батерије моторизоване артиљерије. Она би се налазила у рејону највероватнијих непријатељских десаната и у приправности за брзо пребацивање у рејон где би непријатељ стварно вршио десант. Исто тако, треба предвидети и припремити дејство артиљерије са склоњених ВП по рејонима вероватних непријатељских десаната.

У циљу заштите позадине, комуникациских правца и осетљивих места (мостови, теснаци, вијадукти, тунели, итд.) од дејства непријатељских диверзаната, поред јединица које врше контролно-заштитну службу, треба предвидети посебне делове снага јачине десетине до вода, наоружане ауто-

матским оружјем, и поставити их у рејоне из којих се моторним возилима могу брзо пребацити на угрожена места.

Артиљерија и минобацачи претстављају скелет ватреног система. Они би имали задатак да неутралишу првенствено оне непријатељске снаге које у нападу имају највећу улогу. Ако нападач располаже јаким тенковским снагама, онда је вероватно да ће их масовно употребити на оним правцима који изводе на најосетљивија места браниоцевог борбеног поретка. Због тога се такви правци морају солидно организовати у ПТ смислу, тако да артиљерија претставља скелет ПТ система. У том циљу посаде најистуренијих тачака, под разумевајући и делове за заштиту границе, треба ојачати лаким бестрајним оруђима, РБ и ручним бацачима ракета, као и појединим ПТ оруђима или водовима, зависно од важности појединих праваца напада и величине отпорних тачака које их затварају. Ова оруђа треба поставити по дубини на толиком отстојању да се обезбеди непрекидност ПТ ватреног система дуж читавог правца, водећи рачуна да артиљериска ПТ оруђа — услед већег домета успешног дејства на тенкове — послуже као скелет ПТ средствима са мањим дометом. Сва осетљива места на вероватним правцима напада тенкова треба минирати експлозивом или минама и употпунити их разним врстама забрањивања брањених јаким ватром из ПТ средстава.

Као што се види, тежиште ПТО пада на она ПТ средства која су распоређена по дубини одређеног правца. Начелно, ППТР треба да буде мања, а некад је не треба ни одређивати зато што је природније да се њена средства распореде за дејство на ватреним положајима, као и остала ПТ оруђа, дуж одговарајућег правца на коме се изводи маневарска одбрана, јер би њихово дејство и онако било унапред фиксирано на томе правцу, а њен маневар покретом веома тежак, а често и неизводљив пошто ће непријатељ овакве правце стално контролисати из ваздуха и на њима рушити осетљива места (теснаце, мостове итд.). На тај би начин, због ограничености комуникација, ППТР морала неминовно да закасни, вршећи дугачке и заоблизане маневре.

Ако нападач располаже јаким артиљеријом, онда бранилац мора предузети посебне мере за избегавање његове артиљериске ватре.¹⁾

Јединица која је одређена за затварање извесног правца може организовати и изводити маневарску одбрану само са својим формациским артиљериским средствима или јој се могу придати потребна ојачања, нарочито ПТ артиљерије, ако је вероватан напад непријатељских тенковских снага на томе правцу; а ако је земљиште тешко пролазно и испресецано, онда првенствено придавати минобацаче, хаубице и брдске топове.

Формациску артиљерију и ојачања, начелно, треба придавати стрелачким јединицама које затварају поједине нападне правце. На пример, ако би стрелачка дивизија затварала два до три нападана правца, она би, према важности нападаних праваца и количини расположивих артиљериских средстава, за сваки правац доделила одговарајући део артиљерије с тим да је јединице на тим правцима употребе према своме плану извођења одбране. А ако би неки од тих праваца био погодан за одбрану са мање или уопште без артиљерије, тада би га одређена јединица (сп или сб) затварала и бранила само

¹⁾ Види чланак „Како да се избегне непријатељска артиљериска ватра“, „Војно дело“, бр. 3/51.

својим формациским средствима. Иначе, стрељачка дивизија може се ојачати артиљеријом од једне батерије до дивизиона. При томе је важно да општевојни команданти оставе на непосредном расположењу изванредан део артиљерије, првенствено оне с већим дометом (најчешће добијена ојачања), да би њом могао благовремено да испољава свој утицај на ток боја у целини. Тај део артиљерије постављао би се, начелно, позади стрељачке јединице на најважнијем правцу са задатком да туче непријатељске колоне у подилажењу, њихове минобацаче и најопасније батерије. И за ову артиљерију требало би предвидети и благовремено уредити неколико ВП по дубини ради бржег пребацивања с једног ВП на други и обезбеђења непрекидности њиховог дејства за све време борбе. А да би се омогућило брзо и прецизно дејство, као и маневровање ватром, требало би благовремено извршити топографску организацију земљишта на читавој дубини одређене зоне за извођење маневарске одбране. Пошто је маневар артиљерије покретом веома тежак и скопчан са великим обиласцима услед слабо развијене путне мреже, као и дејства непријатељске авијације, неопходно је да се још за време мира изврши свестрана студија појединих праваца и донесу правилни закључци о вероватном будућем дејству нападача и груписању сопствених снага и средстава на сваком од ових праваца.

Стрељачке јединице, које су одређене за затварање појединих нападних праваца, могу употребити придату артиљерију било као поједина оруђа или као водове за непосредно гађање најопаснијих циљева, или као артиљерију са заклоњених ВП за неутралисање непријатељске живе силе и ватрених средстава, с тим да и за ову артиљерију треба предвидети неколико ВП по дубини, као и начин повлачења појединих оруђа, водова, батерија, по извршеном задатку. Поред тога, мора се поклонити нарочита пажња маскирању јединица и у пуној мери примењивати задимљавање.

Централизовано планирање дејства артиљерије у оквиру јединице која изводи маневарску одбрану тешко се може остварити, а често је и нецелисходно, пошто ће услед сталног померања нападачевог борбеног поретка бити релативно мало циљева који ће се дуже времена задржавати на једном месту. Зато ће бити довољно да се изврши реперисање земљишта како би се ватра могла преносити по захтеву пешадије или на основу артиљериског осматрања.

Планирање дејства артиљерије вршиће одговарајуће артиљериске старешине оних артиљериских јединица које су додељене извесним стрељачким јединицама и од којих добијају све задатке. За део артиљерије који је остао на непосредном расположењу општевојног команданта планирање врши најстарији артиљериски старешина у дотичној општевојној јединици на основу добијених задатака од свог општевојног команданта.

Организацији ПАО на појединим правцима мора се посветити нарочита пажња. Ради тога, од формациских ПА средстава одговарајуће општевојне јединице која изводи маневарску одбрану и добијених ојачања (уколико су додељена) треба образовање непрекидан систем ПАО по дубини дуж појединих нападних праваца, обраћајући нарочиту пажњу на осетљива места (теснаца, мостови и сл.) и групацију главних снага општевојне јединице. Али, ако би формациска ПАА средства и добијена ојачања била недовољна за образовање непрекидног система ПАО на свима правцима, тада би требало

првенствено обезбедити најважнији нападни правац по целој дубини, а на осталим правцима само најосетљивије делове (теснаце, мостове, групације јачих снага, итд.). А ако нема ни толико средстава, онда остале, мање важне правце обезбедити само средствима стрељачких јединица. И, на крају, ако су ПА средства толико ограничена да се ни на овај начин не може организовати ПАО, онда треба заштитити само најосетљивија места на главном нападном правцу, а на осталим правцима организовати ПАО помоћу средстава стрељачких јединица и понеким ПА митраљезом.

Тенкови се могу употребити за употпуњавање ПТО као поједина брзо покретна ПТ оруђа, или у саставу брзопокретних мањих одреда, или у заседи дуж и са стране појединих нападних правца ради активног дејства на најосетљивија места (бок, крила, позадина) нападачевих наступајућих делова.

При томе треба предвидети не само места са којих ће дејствовати, већ и правце повлачења до нових положаја. У извесним случајевима тенкови могу да послуже и као ватрени ослонац деловима који се повлаче са предњих на позадне тачке, односно положаје.

Инжињерија има важну улогу, нарочито у периоду организације одбране, првенствено у противтенковском смислу у извршавању запречавања и припреми рушења на свим осетљивим местима како би се што више успорило темпо нападачевог наступања. При томе ће ПОЗ-ови често претстављати основно маневарско средство ПТО. Они могу благовременим предвиђањем и припремањем линија на појединим правцима, као и времена изласка на њих и повлачења по извршеном задатку, у знатној мери допринети успешном извршењу маневарске одбране.

Авијација ће имати задатак да на сваком правцу установи јачину, састав и груписање непријатељских снага, да дејствује на погодне непријатељске циљеве (којих ће — због карактера самих правца — бити довољно) и да врши коректуру дејства артиљерије по оним нападачевим групацијама које је немогуће осматрати са земаљских артиљериских осматрачница.

Позадина. Организацију позадине требало би извести по правцима и јединицама, с тим што би позадинске установе биле на већој дубини.

Снабдевање трупа муницијом и горивом требало би организовати на тај начин, што би се јединице, које бране извесне отпорне тачке и положаје, благовремено снабделе са онолико муниције и горива, колико је потребно за вођење борбе на тој отпорној тачки, односно положају и у току повлачења на следеће тачке, односно положаје. Ова би се муниција и гориво налазили делом код војника и на ВП артиљерије на предњим тачкама, а делом позади следећих отпорних тачака, односно положаја који ће се накнадно посетити. Само најмање количине муниције могле би се, евентуално, дотурити из позадине, јер је, због повлачења врло важно да комуникације буду слободне.

Храну, начелно, треба дотурити нову из позадине до одређених рејона где би се делила посадама појединих отпорних тачака, односно положаја, а осигуравајуће делове треба благовремено снабдети сувом храном. Месна средства за исхрану, нарочито сточну храну, треба користити у пуној мери.

Јединице које се остављају у непријатељској позадини треба снабдети са довољно муниције и хране, а ако се укаже потреба за њиховим накнадним снабдевањем, онда се може применити снабдевање из ваздуха.

Организација маневарске одбране на равничастом и маневарском земљишту

Поједина села, засеоци и шуме на равничастом и поједина узвишења на маневарском земљишту претстављају најважније отпорне тачке одбране. Аналогно организацији одбране на појединим правцима, и ове тачке требало би повезати у јединствен ватрени систем по фронту и дубини и посести деловима за заштиту границе и осигуравајућим деловима оне јединице која изводи маневарску одбрану, док би главне снаге најчешће посedale положај иза подесних природних препрека (канални, реке, мочваре итд.).

При организацији ПТО требало би првенствено одређивати што више бестрајних оруђа, РБ и ручних бацача ракета, а мањи број ПТ оруђа мањег калибра, с тим да ова оруђа — распоређена у отпорним тачкама или у њиховим међупросторима — претстављају скелет ватреног система ПТО. Осталу придату и формашку ПТ артиљерију требало би првенствено користити за ППТР на најважнијим тенкоопасним правцима. Међутим, ППТР треба да буде спремна за извршење маневра и на другим правцима, пошто је напад тенкова скоро свуда могућ на оваквом земљишту.

Артиљерија ће се употребљавати на сличан начин као и при одбрани на појединим правцима, само што ће због широкх фронтова и бољих услова за маневровање добијати већи значај онај део артиљерије који остаје на непосредном расположењу општевојног команданта.

Ако нека оперативна јединица изводи маневарску одбрану на широком фронту тако да затвара више важних праваца, онда се извршан део артиљерије може одредити за артиљериску резерву, која би се, према потреби, могла пребацивати на угрожене правце. Зато треба унапред предвидети неколико варијаната и за сваку од њих изабрати правце и уредити рејоне из којих ће дејствовати. А да би могла што пре интервенисати, потребно је да ова резерва буде моторизована.

Тенкови ће се употребљавати сасвим друкчије него при одбрани појединих праваца, пошто се на равничастом и маневарском земљишту не може лако закључити којим ће правцима бити упућени непријатељски тенкови. Зато ће употреба укупаних тенкова и тенкова у заседи бити много ређа. Они ће се нормално употребљавати у саставу тенковске резерве, у циљу доношења удара најопаснијим нападачевим колонама, које су продрле или продиру у одбранбену зону јединице која изводи маневарску одбрану. Међутим, и на оваквом земљишту тенкови се могу употребљавати у саставу појединих мањих брзопокретних одреда, ради дејства у бок нападачевих наступајућих колона.

Због могућности дејства нападачевих тенкова скоро на читавој ширини додељене зоне за извођење маневарске одбране треба формирати што већи број ПОЗ-ова.

Авијација ће у овом случају имати да решава, углавном, исте задатке као и при одбрани појединих праваца, само ће њен рад бити тежи због тога што се нападач налази у повољнијим условима, нарочито у погледу земљишта.

При организацији садејства у оба случаја потребно је тачно прецизирати на линијама (објектима) начин рада појединих родова војске у оквиру здружене јединице. Тако, на пример, организацијом садејства треба предвидети начин рада артиљерије при подршци стрељачких јединица, као

и при обезбеђењу повлачења делова са појединих отпорних тачака, време и начин премештања њеног борбеног поретка, ко ће и на који начин ово штитити итд.

Као и при одбрани појединих праваца, тако и у овом случају мора се посветити посебна пажња организацији везе, с тим да се радио користи у пуној мери, а исто тако и жична средства везе кад год за то има могућности. Осим тога, треба искористити сва постојећа средства везе не задржавајући скоро ништа у резерви, сем врло мало кабла.

Извођење маневарске одбране

Када нападач отпочне напад (са или без артиљерске припреме), делови за заштиту границе отварају најјачу ватру, а потом се најистакнутији делови повлаче одређеним правцима на унапред одређене и припремљене отпорне тачке, не сачекујући јуриш нападачевих снага. Поједини, унапред предвиђени и нешто уназад прикривени делови врше активна дејства на бокове и крила истакнутих непријатељских снага, које надиру за отступајућим браничевим деловима, а затим се повлаче унапред одређеним правцима ка припремљеним отпорним тачкама у дубини одбранбене зоне.

Осигуравајући делови јединице која брани дотичан правац и који се налазе на најистакнутијим отпорним тачкама (најближе граничном фронту) врше прихват делова за заштиту јединице.

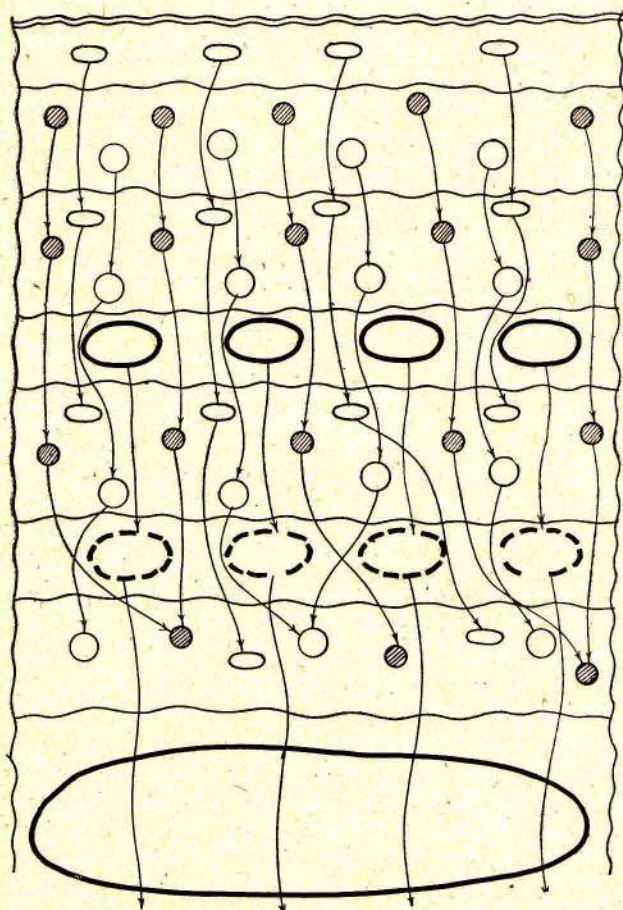
Највероватније је да ће нападач упутити механизоване снаге чим осети да се на граници налазе само слабији делови да би онемогућио њихово повлачење и да би што брже и дубље продро у дубину одбранбене зоне. Због тога ће бити потребно да ПТ оруђа и уколани тенкови отварају ватру на њих првенствено са оних даљина које обезбеђују сигурно дејство и да се према развоју борбе и ранијим предвиђањима (уколико то одговара ситуацији) повлаче на нове ВП. При томе би тешка аутоматска и ПТ оруђа са већим дометом, која су распоређена у позадњим отпорним тачкама, вршила заштиту њиховог повлачења.

Да се непријатељу не би открио план одбране, не треба увек дејствовати на исти начин и примењивати стално исте поступке на свима линијама. Док ће некад бити потребно да се ватра отвара на што већим даљинама (нарочито на погодне циљеве), дотле ће понекад бити много корисније да се непријатељ дочека концентричном ватром из непосредне близине и да се потом изврши противнапад. Исто тако важно је да бранилац прерано не открије своје присуство на појединим тачкама, нарочито у оним случајевима када нападач дејством своје артиљерије покушава да изазове реакцију браничевих снага и да на тај начин открије њихов распоред.

При нападу непријатеља на слабије поседнуте отпорне тачке, које имају намену да привуку нападача, као и у току повлачења њихових слабих посада под притиском нападача, браничеви брзопокретни одреди, заседе и делови посада суседних отпорних тачака имају задатак да својим активним дејством, првенствено на крила и бокове, нанесу непријатељу знатне губитке и приморају га да се повуче или да се задржи. После тога ови брзи одреди и заседе повукли би се уназад одређеним правцима ради поновног активног дејства, а посаде отпорних тачака које су се налазиле лево и десно

такође би се повукле под заштитом посада позадњих отпорних тачака до следећих отпорних тачака у дубини (види шему).

Придата артиљерија, или артиљерија која је предвиђена за подршку, потпомаже одбрану отпорних тачака да би њихова упорност била што већа. Она са својих привремених ватрених положаја брзим и изненадним дејством туче првенствено непријатељске снаге које прелазе преко мостова, кроз теснаце или се задржавају ради разминирања и поправке извесних порушених делова на комуникацијама.

Скица 1

Гранични фронт
Отпорне тачке поседнуте деловима за зашт. границе

Отпорне тачке поседнуте осигуравајућим деловима јединице која изводи маневарску одбрану пре почетка напада

Отпорне тачке за поседање деловима за заштиту границе и осигуравајућим деловима после повлачења

Положај поседнут главним снагама јединице која изводи маневарску одбрану

Отпорне тачке за поседање деловима за заштиту границе и осигуравајућим деловима после повлачења испред положаја главних снага

Положај предвиђен за поседање главним снагама после повлачења са првог положаја

Отпорне тачке за поседање деловима за заштиту границе и осигуравајућим деловима испред положаја главних снага које врше противофанзиву

Предвиђени положај на коме се прикупљају главне снаге ради преласка у противофанзиву

На тај начин, посаде предњих тачака, по извршеном задатку повлаче се под заштитом посада следећих отпорних тачака и позади ових поседају нове унапред припремљене отпорне тачке. А да би упорност на појединим линијама била већа, корисно је да се посаде извесних тачака дуже задрже на својим местима да би везале за себе што јаче непријатељске делове.

Артиљериска оруђа, која се налазе у рејонима тачака чије се посаде повлаче, као и она која са привремених ВП подржавају ове делове, такође мењају своје ВП да не би била изложена неутралисању, па и уништењу, пошто су својим дејством дотле већ откривена. Она не треба да се упуштају у борбу са нападачевом артиљеријом, пошто су редовно слабија од ње.

Инжињериске јединице врше предвиђена и припремљена рушења (теснаци, мостови, јаке окуке пута и сл.) и на тај начин успоравају непријатељско наступање.

Главне снаге за извођење маневарске одбране прихватају осигуравајуће делове чим се нападач приближи и пропуштају их кроз свој борбени поредак да би поселе нове отпорне тачке позади положаја главних снага. Главне снаге својом ватром и активним дејствима, нарочито тенковском резервом, потпомогнутом јаком артиљериском ватром, туку нападача, натурују га на развијање и задржавају његово надирање, а потом се постепено повлаче на нови положај под заштитом својих осигуравајућих делова, који су се пре тога повукли и посели нове отпорне тачке у дубини (види шему).

Овакво извођење маневарске одбране треба да се продужава на читавој дубини предвиђене зоне, тј. све до момента када се предвиђа прелаз у противнапад (противофанзиву) снагама раније предвиђеним и прикупљеним на одређеном простору.

Иако се трајање маневарске одбране не може прецизирати, ипак је треба изводити све дотле док се не прикупе и припреме предвиђене снаге за противнапад (противофанзиву). У сваком случају, извођењем маневарске одбране треба у потпуности искористити предност земљишта и прецизност ватре да би се непријатељу нанело што више губитака и код њега створило увебење у несаломљивост морала јединице која изводи маневарску одбрану.

Маневарска одбрана у савременим условима, с обзиром на снаге и средства, као и на свестрано искоришћавање земљишта, треба да је крајње упорна и жилава у одбрани сваке стопе земљишта и да примењује активна дејства почев од делова за заштиту границе, па закључно са главним снагама одређеним за извођење одбране на извесном правцу.

Маневарску одбрану не треба схватити као непрекидно повлачење, већ као средство да се у одређеном моменту на изабраној просторији буде јачи од непријатеља и да се он одлучно потуче.

Различитост у методу извођења одбране на појединим линијама и положајима у оквиру извесне одбранбене зоне претставља најбоље јемство за њен успех, јер би свако укалупљивање водило у безидејност и шаблонизам.

Правилно искоришћавање родова војске, у вези са конкретним условима под којима се изводи маневарска одбрана, омогућиће њено успешно извођење и са знатно мањим снагама и средствима, а најшира иницијатива и најнижих старешина у погледу извршавања активних дејстава знатно ће допринети томе успеху.

Брзопокретни одреди, благовремено формиран и припремљени за престојећа дејства, као и поједине заседе, претстављаће важан елемент борбеног поретка јединице која изводи маневарску одбрану.

Најзад, као се маневарска одбрана добро и благовремено припреми и организује и ако се упорно изводи, онда је несумњиво да ће се са успехом завршити.

Потпуковник СЛАВКО ВАЛИЋ

РАЗМИШЉАЊА О ПРОТИВДЕСАНТНОЈ ОДБРАНИ ИЗ ВАЗДУХА

Противдесантна одбрана данас претставља веома актуелно питање које задире у све области војне делатности — у тактичком, оперативном и стратегиском смислу. Стога оно заслужује да му се посвети одговарајућа пажња.

У овом чланку изнећемо неке тезе о карактеру и систему противдесантне одбране, пошто по нашем мишљењу постоји изванредан несклад између досадашњег система одбране и новог карактера који је напад добио услед могућности примене ваздушног, поморског или комбинованог десанта.

У данашњем стадијуму развитка ратне вештине, полазећи од искустава стечених у Другом светском рату, ваздушни десанти претстављају важан елемент који се мора узети у обзир при оцени карактера напада. Десант је дао нападу нову и савремену форму, јер пребацивање снага у дубину непријатељске одбране није више искључиво везано за пробој тактичке одбране.

Оваква форма напада ће се — због развоја ваздушнодесантних јединица — и убудуће даље усавршавати. Већ сада можемо претпоставити, јер за то имамо материјалне доказе, да ће се ваздушни десант, било као одвојена операција, било као саставни део нападне операције, у будућем рату чешће примењивати; и да ће не само по обиму, него и по дубини (тактички, оперативни и стратегиски) захватати све веће размере.

С друге стране, и одбрана мора да прилагођава и усавршава своју организацију с обзиром на сам напад и видове маневра који се у нападу могу примењивати.

Али, пре но што пређемо на детаљнију анализу тих промена, најпре ћемо изложити приближне могућности ваздушнодесантних јединица и начин њиховог дејства само у главним цртама.

Анализирајући састав и наоружање једне савремене ваздушнодесантне дивизије, можемо да оценимо њене могућности и, евентуално, ефекат њене примене. Ако узмемо као пример америчку ваздушнодесантну дивизију¹⁾, према формацији из 1947 године, видећемо да се њено бројно стање (око 14.000 људи) не разликује много од бројног стања пешадиске дивизије (око

¹⁾ Овде износимо само примера ради податке за америчке ваздушнодесантне јединице, пошто је несумњиво да и друге веће армије, па и совјетска, располаже сличним формацијама.

16.000). Исто тако ни у наоружању ових двеју дивизија не постоји нека нарочита разлика, ако се узме у обзир „ешелон за одлучну борбу“ ваздушно-десантне дивизије. Код ове дивизије најважније је да се засада 100% људства и 92% целокупне дивизиске опреме може преносити ваздушним путем. Вероватно је да ће се у том погледу убудуће ићи још и даље, тако да можемо претпоставити да ће даљи развој технике омогућити преношење дивизије ваздушним путем у целини. Дивизиска артиљерија ваздушнодесантне дивизије, закључно са калибром 155 мм, преноси се ваздухом. Да би по јачини одговарала пешадиској дивизији нормалног састава, америчка ваздушнодесантна дивизија има такозвани „ешелон за одлучну борбу“ (у коме се налази тешко наоружање: 142 тенка, 36 хаубица 105 и 155 мм). Овај ешелон има задатак да по земљи сустигне своје јединице и да им пружи потребну подршку у најпотребнијем моменту, односно онда када треба да извршавају задатак као и свака друга пешадиска јединица. Врло је вероватно да у скорој будућности тешко наоружање ваздушнодесантне дивизије неће бити одвојено од главнине јединице за време дејства, јер ће се моћи пребацити ваздухом.

Овакав састав и ватрена моћ ваздушнодесантне дивизије показују да су њене могућности, у моменту када добија подршку свог тешког оружја (у армији САД „ешелона за одлучну борбу“), скоро потпуно исте као и могућности пешадиске дивизије, а када се буде решио проблем пребацавања тешког оружја ваздушним путем, тј. када оно буде ушло у њен састав, онда ће њихове могућности, у теориском смислу, бити исте у сваком моменту. Међутим, у односу на пешадиску дивизију, она има предност у томе што се врло брзо може пребацити и ступити у дејство на релативно малом простору. (Једна ваздушнодесантна дивизија може у дубини непријатељске територије заузети и обезбедити просторију са пречником од приближно 8, а један ваздушнодесантни корпус од око 22 км).

Док ваздушнодесантна дивизија оваквог састава засада мора да по дешава своја дејства у зависности од подршке јединица са фронта, јер је још увек делимично зависна од интервенције свог тешког оружја које дејствује са фронта, тако да већином дејствује у тактичкој, односно оперативној дубини, дотле у будућности треба очекивати самостална дејства здружених ваздушнодесантних јединица које ће имати једнаку, ако не и већу ватрену моћ од данашњих стрељачких дивизија, пошто ће моћи да пребацују и тешко наоружање ваздушним путем властитим средствима и да дејствују на свим правцима борбеног поретка јединица у одбрани, независно од подршке јединица са фронта.

У будућим ваздушнодесантним операцијама имаће велику улогу и хеликоптери који узлећу и атерирају са места, тим пре што им за спуштање трупа и материјала не треба неки нарочити простор, пошто на сваком земљишту, па чак и кршу, могу наћи толико простора колико им је потребно за спуштање. Ово је важно и због тога што се хеликоптери могу употребити на слабо комуникативном планинском земљишту и у тактичкој дубини за извођење брзих маневара мањих јединица, наоружаних чак и артиљеријом, као и за њихово снабдевање најнужнијим потребама (на пример, пребацавање муниције у хитним случајевима и сл.). То значи да се може очекивати чешћа

употреба тактичких ваздушних десаната на планинском земљишту, тј. десаната чије снабдевање неће зависити од постојања аеродрома и неких бољих комуникација.

Капацитет ваздушних комуникација више зависи од транспортних могућности ваздушних средстава и њиховог обезбеђења, него од карактера земљишта. То је нарочито важно због тога што планинско земљиште не претставља ни приближно онако велику препреку ваздушном како претставља копненом саобраћају, који у планини може бити скоро онемогућен. Ако се ово има у виду, онда се слободно може рећи да је данас извођење маневра преко теже пролазног терена, захваљујући могућности употребе десаната, знатно лакше него раније, и поред тога што су савремене јединице, које располажу са више технике, јаче везане за добре комуникације.

Овладавање превојима и важним планинским прелазима има огроман значај за операције на планинском земљишту, тако да су и маневри у циљу њиховог заузимања томе прилагођавани. Раније, док није било опасности од ваздушног десанта, било је главно да се одрже превоји и планински прелазни, јер је, углавном, од тога у знатној мери зависио исход операције. Сада се, по нашем мишљењу поставља важно питање: да ли данас, када се у нападу може применити десант оперативног размера, такав систем одбране, тј. с тежиштем на превојима (прелазима), треба да задржи досадашњи карактер и да ли успех операције, зависи од њиховог заузимања, или пак заузимање превоја може уследити у једној од следећих фаза операције? *

Несумњиво је да је заузимање комуникација, у првом реду превоја, на планинском земљишту, од првостепене важности. Али то не значи да данас превоји, односно прелазни, морају да буду први циљеви напада. То може да буде и железничка или сувопутна раскрсница која се налази у позадини планинског превоја, или чак читав систем снабдевања армије, јер се угрожавањем снабдевања угрожава и сам систем одбране. Ако је тачна наша претпоставка да ваздушни десант може да угрози оперативни објекат или систем снабдевања (чиме угрожава одбрану у целини), онда из тога произилази да систем одбране може да буде доведен у питање, чак и онда ако се чврсто држе најважнији превоји и прелазни у склопу главног одбранбеног појаса. Нападом десанта у позадину слаби се одбрана у целини, а тиме се неизбежно слаби и одбрана самог главног одбранбеног појаса који има тежиште на превоју и омогућава се снагама које наступају са фронта да га лакше заузму. После заузимања превоја, тј. после успостављања копненог саобраћаја операција ће добити још већи замах.

Због тога је важно да се правилно схвати значај и улога десаната у операцијама на планинском земљишту и да се анализирају и пронађу најпогодније форме које одбрана треба да прими у односу на нови карактер напада са применом десанта.

Ако стојимо на становишту да се ваздушни десант може извршити унутар армиске одбранбене зоне (кад за то постоје услови), онда се поставља питање: да ли је наношење главног удара ограничено само на правац који иде према фронту?

Познато је да се главни удар, углавном, наноси на правац који има одлучујући значај у погледу разбијања главних непријатељских снага и да

на његов избор утичу: распоред непријатеља кога треба разбити, погодност земљишта за кретање властитог борбеног поретка и могућност извршења предвиђеног маневра. Међутим, могућност кретања борбеног поретка често пута није одговарала замишљеном маневру или распореду непријатељских снага које је требало уништити, тако да је то негативно утицало на ток и исход операције. Али, с обзиром на могућност употребе десаната, чије јединице претстављају део борбеног поретка нападача, овакви проблеми данас се могу повољно решити. Чак није искључено да ће главне снаге ваздушног десанта извршити напад са бока и из позадине, и својим концентричним дејством у правцу главног одбранбеног појаса убрзо успоставити контакт са јединицама које нападају са фронта. Снабдевање ових снага ваздухом трајало би до спајања са јединицама које наступају са фронта, тј. до успостављања саобраћаја на сувоземним комуникацијама.

Према томе, није искључено да ће се примењивати, када то ситуација буде захтевала и омогућавала, и такав вид маневра, коме се правац главног удара неће наносити са фронта и комуникацијом, већ с бока и из позадине, не само ради нарушавања садејства између тактичког и оперативног ешелона одбране, него и у циљу нарушавања система одбране на главном одбранбеном појасу, као и лакшег и бржег извршења пробоја и убацивања покретне групе, односно снага за експлоатацију пробоја. Овакав случај нарочито може да дође до изражаја у планинским пределима где је дејство тенковских и механизованих јединица и онако у знатној мери ограничено и везано за комуникације, те их зато претходно треба заузети.

Јединице које наступају са фронта начелно примењују маневар обиласка и обухвата да би угрозиле бок или позадину непријатеља. Карактер маневра који се примењује без везе са ваздушним десантом обично зависи од тога да ли јединице које га изводе имају или немају ватрену везу са јединицама које дејствују са фронта. Међутим, ваздушни десант омогућава извођење специфичних форми маневра како у тактичком, тако и у оперативном обиму, на тај начин што јединице које врше обилазак и немају ватрену везу са јединицама које нападају са фронта могу ступити у ватрену везу у дубини непријатељске одбране са јединицама спуштеног десанта.

Поред тога, могућа је и примена двојног обиласка (копнених и ваздушнодесантних снага), затим комбинација обухвата и обиласка, итд., а даљи развој ваздушнодесантних јединица вероватно ће изазвати чешћу примену ваздушних десаната не само у стратегиским и оперативним размерама, већ и у тактичкој размери, било да дејствује снагама тактичке или оперативне намене, чиме ће се још више повећати разноврсност маневара нападачевих снага.

Данас је већ познато да се јачи ваздушни, поморски или комбиновани десанти, тј. десанти оперативног значаја, могу примењивати на одвојеним оперативним правцима на којима уопште нема (или има сасвим мало) оперативних јединица браниоца, а које се налазе у дубини непријатељске територије ван одбранбених појасева. Они могу дејствовати и независно од пешадиских, тенковских и механизованих јединица које се налазе на фронту. Они се могу вршити са циљем да се успостављањем нове борбене линије непријатељ принуди да одвоји извесне снаге са фронта или да употреби резерве

и да на тај начин ослаби своју одбрану у целини. Осим тога, циљ ваздушно-десантних напада може да буде заузимање извесне погодне просторије за спуштање десанта одакле се могу развити самосталне операције крупних размера.

Поједини десанти, у виду јачих диверзантских група, могу се примењивати и за дејство у непријатељској позадини са циљем да се уништи неки важан индустријски комбинат, електрична централа, комуникациски чвор и сл. Није искључена употреба десанта ни за пребацивање политичких емиграната за вршење шпијунаже, диверзија и герилских акција уопште.

Према томе, можемо претпоставити да ће ваздушнодесантне јединице, нарочито у првој фази, моћи да изводе операције и независно од подршке копнених снага и да величину десанта, дубину његовог искрцавања и време извршења треба сматрати зависним само од оперативног или стратегског плана, расположивих средстава и конкретне ситуације.

Ваздушнодесантна операција не мора бити само део опште нападне операције, већ и део одбранбене операције, ако се ваздушни десант изводи у циљу непосредног и брзог супротстављања продирућем непријатељу. Десант би, у том случају, претстављао фактор активне одбране чије би јединице имале задатак да противнападом успоставе нарушени одбранбени систем и омогуће уништење непријатеља.

На основу свега досад изложеног можемо донети следеће закључке:

— ваздушни десанти повећавају могућност примене оперативног маневра и преко терена који су теже приступачни за техничка борбена средства чиме, у извесном смислу, мењају улогу и значај превоја у систему одбране — барем у почетној фази; њихова примена може бити у стратегиским, оперативним, па и у тактичким размерама;

— употребом ваздушног десанта маневар постаје динамичнији и богатији по формама и њиховим комбинацијама;

— главни удар у нападу могу да изводе и ваздушнодесантне снаге, те се, према томе, и правац главног удара може вршити с бока и из позадине, а не само са фронта;

— ваздушнодесантне јединице могу да изводе своје операције у дубини непријатељске територије и независно од подршке копнених снага.

Према томе, ваздушни десанти налазиће убудуће чешћу примену у операцијама, односно увек кад год то буде захтевала ситуација и када за то буду постојале објективне могућности. То ће свакако утицати и на карактер операција.

*

Форма одбране, која је постојала крајем Другог светског рата, и даље је остала, углавном, траншејног система, али са елементима који је чине много развијенијом и припремљенијом у противавионском, противтенковском и противартиљерском смислу. Она је нарочито обезбеђена и у инжењерском погледу. Активност и упорност претстављају њене основне карактеристике. Међутим, на формирање система одбране у Другом светском рату није толико утицао десант као форма напада, већ се одбрана — може се рећи — формирала углавном против средстава која су нападала са фронта или бока (ако одбрана није била непрекидна), као и бомбардовања и митраљирања из ваздуха, тако да се ефикасно могла супротставити таквим формама напада све

до примене десанта. Међутим, данас, као што смо видели, ситуација није иста. Напад, који је комбинован са десантом из ваздуха, добио је своју нову форму. Због тога је природно да и одбрана мора свој систем прилагођавати тој новој форми напада.

Из тога видимо да ваздушни десант, као нови елемент напада, намеће потребу да се у постојећи систем одбране унесе нови елемент који ће је, поред осталог, учинити и **противдесантном**.

Због тога се намеће основно питање: како организовати одбрану у противдесантном смислу и да ли ће се одбрана, која је припремљена у противдесантном смислу, разликовати од досадашње, и у чему?

Ако имамо у виду да упоредо са развојем нападних средстава, нарочито ваздушнодесантних снага, треба да се развија и одбрана, тј. да постане и противдесантна, морамо сматрати да ће и досадашњи систем одбране, нормне ширине и дубине одбранбених појасева, начин распореда снага и организација система ватре, несумњиво претрпети извесне измене.

Пре свега, за борбу против ваздушних десаната треба имати организовану позадину у целини. Али, осим тога, нужно је имати и добро организован систем одбране у одбранбеној зони на фронту, тј. треба имати одбрану која је уређена и у противдесантном смислу. То је нарочито потребно да се не би, због непредвиђених мера за одбрану од десанта, довела у питање чврстина одбране, а тиме и територија коју она штити. Због тога се појављује проблем уређења што тешње сарадње између војно-територијалних установа, које са налазе у близини фронта и које су одговорне за обезбеђење територије од ваздушног десанта, и оперативних јединица на фронту.

Карактер земљишта, састав, наоружање и јачина јединица наше Армије, као и тактика коју ћемо примењивати с обзиром на поменуте факторе, по нашем мишљењу, нису у складу са досадашњим системом формирања једне армиске одбранбене зоне, нити са нормама на које се тај систем ослања.

Карактер земљишта на великом делу наше територије погодан је за организацију одбране на широком фронту, тако да ће овај вид одбране вероватно имати најчешћу примену. Због тога се намеће потреба за прилагођавањем система одбране нашим условима. Планински венци или веће реке, као природне препреке, даваће одбрани још већу чврстину и омогућити јој да се мањим снагама могу бранити веће одбранбене зоне. Али, с друге стране, то ће истовремено принуђавати нападача да примењује и ваздушне десанте са циљем да овладају превојима, прелазима и теснацима, којима обично пролазе комуникације, да образују мостобране преко водених препрека, или да растроје целокупан систем одбране.

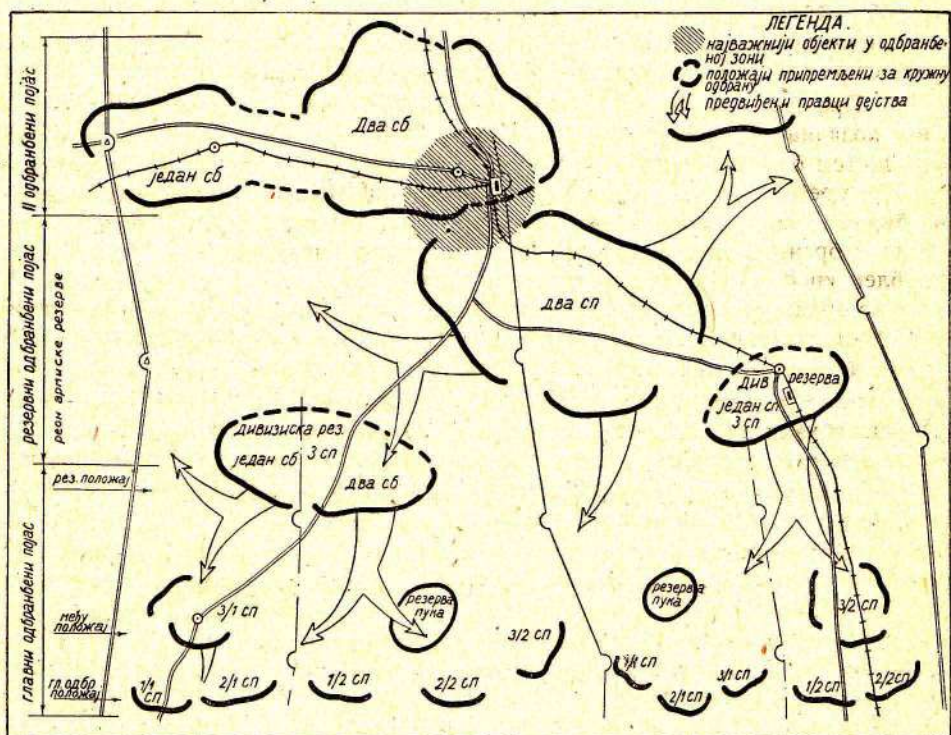
Због тога одбрана на широком фронту треба да буде нарочито отпорна према ваздушним десантима.

Решење овог проблема нагомилавањем снага не би одговарало нашим условима. По нашем мишљењу одбрану треба организовати у противдесантном смислу прилагођавањем самог њеног система том циљу. Другим речима, расположиве снаге треба, тако погодно распоредити да могу до максимума користити разне природне и вештачке препреке и да се могу узајамно потпомагати тако да се са што мање сопствених снага могу задржати и знатно јаче

снаге непријатеља. Ако би се десило да се ове снаге не би могле супротставити ваздушном десанту, онда би била потребна интервенција јединица РВК.

Руководећи се горе изнетим поставкама, покушаћемо да изнесемо наше гледиште на систем одбране која би имала противдесантни карактер.

Пошто сада још није могуће ићи даље од принципијелних поставки по питању система одбране и дати готов систем, јер је то још ствар развоја и дискусије и, коначно, практичне провере на вежбама и маневрима, ми ћемо се овде задржати само на најбитнијим питањима. Сви елементи одбране, поред тога што сами треба да буду организовани у противдесантном смислу (кружна одбрана, коришћење природних и вештачких препрека, јака ПАО, итд.), морају да претстављају једну јединствену целину и у противдесантном сми-

Скица 1 — Импровизирана одбранбена шема армије и распоред снага

слу. Из тога произлази да би целокупна одбрана, ако би хтела да буде противдесантна, морала да буде кружна у оквиру јединице као целине. Као што су распоред јединице, препреке, систем ватре и резерва у батаљонском чвору одбране постављени тако да могу давати отпор на сваком правцу батаљонског рејона одбране, тако исто треба да буду постављени борбени поредак пука, дивизије и армије, у којима ће распоред јединица, резерви, запрецавање и организација система ватре омогућити ефикасну одбрану целог

одбранбеног појаса, тј. омогућити организацију кружне одбране не само мањих него и здружених јединица. Из овога произилази да би систем групног поседања, нарочито у дубини одбране, био много подеснији од траншејног система.

Организацију и јачину одбране у противдесантном смислу не треба схватити кроз повећање снага, него првенствено кроз прилагођавање савремене одбране и њених средстава новом типу напада у коме учествује и ваздушни десант, тј. прилагођавање одбранбених појасева, борбеног поретка јединица, система ватре и запречавања. Маневар јединица средствима у оваквом систему одбране имао би првенствени значај.

Да би се удовољило тим захтевима, по нашем мишљењу, требало би да корпус (армија) брани зону која би се састојала из два главна појаса и „појаса распореда резерви“, који би се налазио између њих.

Главни одбранбени појас обухватао би одбранбене положаје дивизија првог ешелона, укључујући њихове резерве и ватрене положаје подржавајуће и придате артиљерије дивизијама. Задатак главног одбранбеног појаса био би одбрана армиске зоне од напада копнених јединица са фронта и тактичких ваздушних десаната у том појасу.

Други одбранбени појас имао би задатак да непосредно штити неки објекат и да обезбеђује снабдевање армије које би било угрожено са бокова и позадине од дејства непријатељског ваздушног десанта баченог у његовом рејону. Иначе му задаци остају као и раније. Оперативни објекат морао би се налазити између другог појаса и појаса распореда резерви (овај објекат обично ће бити важна железничка или путна раскрсница, индустриски, политички или привредни центар и сл. на једном операциском правцу).

Појас распореда резерви, који би се налазио између првог и другог појаса, обухватио би одбранбене положаје који обезбеђују снабдевање дивизија првог ешелона, ватрене положаје армиске артиљерије, као и одбранбене положаје који штите одбранбену зону од бочних удара, а који могу да послуже и као полазни положаји за противударе.

Појас распореда резерви имао би задатак:

1) да омогући ефикасно дејство резерви у свим правцима одбранбене зоне у циљу:

— супротстављања или уништења ваздушног десанта који угрожава главни или други одбранбени појас, односно оперативни објекат или линије снабдевања;

— извршење противнапада на јединице које су извршиле или врше пробој главног одбранбеног појаса;

— ојачања угрожених отсека одбране;

— омогућавања и олакшања дејства противдесантних јединица више команде које су упућене за уништење крупнијег непријатељског десанта у зони армије; и

2) да обезбеди снабдевање дивизија првог ешелона (ако би било угрожено), као и дејство армиске артиљерије.

Дубина и ширина одбранбене зоне у целини, као и појединих појасева, зависе од ватрених могућности јединица које се бране и њиховог задатка.

Систем ватре треба да омогући интервенцију артиљерије на угроженим отсецима одбранбене зоне, као и подршку резерви применом маневра покретом појединих јединица и маневром путањама.

Запречавањем треба обезбедити одбранбену зону од наглог и изненадног продора непријатеља у дубину одбране на свим отсецима, а нарочито са бокова и позадине где су снаге и систем одбране досада били, у односу на предњи крај, знатно слабији (на приложеној шеми види се импровизиран систем одбране и распоред снага у корпусној (армиској) одбранбеној зони).

Борбени поредак јединице у одбрани зависиће од оцене конкретне ситуације, тј. са којег се правца (фронта, бока или позадине) могу очекивати главне снаге непријатеља. Ако се јединица налази у непосредном додиру са непријатељем, сасвим је разумљиво да ће, иако очекује десант главнину својих снага имати на главном одбранбеном појасу. Међутим, ипак ће бити потребно да се и у том случају распоред постави тако да се може извршити извесно одвајање снага или њихово пребацивање са неугрожених на угрожени отсек, ако би се појавила опасност од напада десанта са бока или из позадине. На брдском и планинском земљишту, где је извршење прегруписавања веома тешко, треба онемогућити изненађење на тај начин што ће се формирати најпогоднији борбени поредак који ће бити резултат правилне процене ситуације.

Јединице које организују одбрану треба да имају такав састав и наоружање, да се бар у првој фази могу одупрети сопственим средствима и надмоћнијим непријатељским снагама, односно до интервенције јединица РВК.

Да би се организовала кружна ваздушнодесанта одбрана корпуса (армије), потребно је да се сва три појаса поседну снагама које ће бити у стању да се бар одбранбеним мерама супротставе продирању десанта у дубину одбране, без обзира на снаге које наступају са фронта. Ако се други одбранбени појас по свом положају не би поклапао са положајем најпогоднијег распореда снага за дејство противу десанта, онда већи део резерве треба распоредити на појасу распореда резерви, док би се део снага морао задржати за евентуалну одбрану другог одбранбеног појаса, било да га угрожава десант или снаге које врше обухват, односно обилазак. У овом случају, „резерва“ би се налазила у два одвојена рејона, распоређена тако да се за време борбе обезбеди садејство и ватрена веза између јединица, уколико је то могуће. При распореду резерве, чија би се главнина, у таквом случају, увек налазила на појасу распореда резерви, треба узимати у обзир у првом реду могућност њеног дејства, односно учешћа у противнападу на снаге које наступају са фронта, као и њено дејство против ваздушног десанта.

У случају активирања дела резерве са положаја распореда резерви, снаге које би се налазиле на другом одбранбеном појасу не би остале неактивне ако не претстоји никаква опасност њиховим положајима. Задатак резерви у целини био би да активном одбраном униште десант или га бар задрже и изолују док се пребаце снаге са неугрожених отсека, односно док пристигну појачања више команде или јединице РВК.

По нашем мишљењу, држање још неких специјалних снага намењених за борбу са десантима у одбранбеној зони, поред опште резерве, чији би се један део налазио на другом одбранбеном појасу, не би одговарало нашим

приликама, јер би то значило ангажовање знатних снага које не би биле искоришћене ако непријатељ не би вршио десант, док би се на другим отсецима фронта за њима можда осећала неопходна потреба и где би њихово присуство могло да буде одлучујућег значаја.

Према досадашњој организацији одбране, позадински делови били су обезбеђени само са фронта и делимично из ваздуха. Међутим, данас се фронт може појавити свуда, а безбедност позадинских делова потребна је непрекидно. Због тога се поставља питање где треба распоредити позадинске делове здружених јединица и како их обезбедити, кад постоји могућност да се позадина угрози у исто време и на исти начин као и предња линија фронта. Ово је нарочито важно на планинском земљишту. За решење тога питања треба, у првом реду, размотрити састав и распоред позадинских делова у борбеном поретку јединица у одбрани која је припремљена у противдесантном смислу, јер се њиховим обезбеђењем, као појединачних елемената, решава само један део овог проблема. По нашем мишљењу, позадински делови и њихово функционисање могу се најбоље обезбедити ако се налазе под непосредном заштитом делова резерве и јединица које су распоређене на другом одбранбеном појасу, тј. између тих делова.

*

Сваку одбрану у будућем рату требало би организовати и у противдесантном смислу поготово ако операције — што је вероватно — буду обилевале десантима. То значи да сваки одбранбени појас, који због десанта из ваздуха може да буде угрожен са сваког правца, треба да буде у стању да одбије напад на било ком од својих отсека.

Познато је да резерва претставља снагу којом командовање утиче на ток операције. Уколико је она монолитнија, утолико је већи ефекат њеног удара. Према томе, резерва у рукама команданта треба да буде јединствена. По нашем мишљењу, не треба да постоје јединице другог ешелона (резерва) и „специјалне јединице“ одређене за борбу против десанта као посебни елементи, већ само „општа резерва“, чији би распоред и састав одговарао конкретної ситуацији и плану операције. То значи да састав и јачина опште резерве, као и њен распоред, треба да одговарају не само за борбу против ваздушнoг десанта, него и за потребе противудара и, евентуално, за одбрану другог одбранбеног појаса. Када, како и у ком циљу ће је командант употребити, зависило би од развоја операције.

Може се поставити питање: којим се и каквим снагама можемо супротставити јачем десанту, тј. десанту који угрожава систем одбране у целини и који није могуће уништити или задржати употребом сопствене резерве? По нашем мишљењу, требало би да се такве снаге налазе у саставу РВК јединица или фронта. Ово не значи да би требало формирати неке специјалне јединице, већ да би део резерви РВК требало да буде прилагођен за дејства против десанта и за брзо пребацивање. Оне би се налазиле позади корпусне (армиске) одбранбене зоне на важним стратeгиским тачкама са којих би њихово пребацивање на угрожене отсеке било брзо и ефикасно.

Постојање противдесантних јединица РВК, по нашем мишљењу, потребно је из следећих разлога:

Десанти могу да буду различите величине. Јаке снаге могу се прикупљено бацити на релативно мали простор, или обратно, мање снаге на неколико места. То све зависи од конкретне ситуације. Поред тога, ми смо претпоставили да се десанти бацају и на рејоне у којима нема оперативних јединица, због чега је нарочито потребна брза интервенција. Ово указује да је потребна једна снага која се може употребити на сваком угроженом месту било против десанта у позадини ван фронта, било у одбраненој зони армије која се својим снагама не може успешно супроставити десанту због његове надмоћности. Овим би се обезбедила употреба тих снага у одлучујућем моменту и на најважнијим правцима, у складу са општом оперативном, односно стратегском замисли. Што је најважније, овим би се постигла знатна економија снага, јер се исте не би морале налазити у свакој армиској одбраненој зони.

Противдесантне снаге РВК састојале би се не само од моторизованих, тенковских и механизованих јединица, него и ваздушнодесантних (уколико би за то постојале могућности), које би омогућиле брзо и непосредно дејство у свакој ситуацији и на сваком земљишту. Овде не треба изгубити из вида непосредно дејство територијалне противдесантне одбране у нашој позадини, која би садејствовала са снагама РВК. У току одбранбене операције често ће се догађати да, поред дејства јаког десанта, буде велик и притисак са фронта. Ако би због његове јачине, било немогуће уништење десанта у моменту спуштања, онда би кружна одбрана појаса у целини онемогућила продирање десантних јединица према оперативном објекту, дезорганизовање система одбране и угрожавање комуникација за снабдевање. Привремено заустављање десантних снага знатно слабијим јединицама на унапред припремљеним погодним положајима за одбрану омогућило би усмеравање резерве на оне снаге непријатеља које највише угрожавају одбранбени систем. То би уједно омогућило припрему и дејство противдесантних јединица РВК ако снаге десанта превазилазе могућности јединице у одбрани да се одупре.

Распоред противдесантних снага РВК зависио би од конкретне ситуације. У неким случајевима, када је примена десанта на одбранбени појас неке армије веома вероватна, онда јој се могу придати извесне противдесантне снаге РВК (у виду комбинованих група или одреда различите јачине, од пука до дивизије).

Овде је важно напоменути још и питање наоружања. Могућност примене ваздушног десанта захтева да се одбрана ојачава не само ПА, него и ПТ средствима. То је потребно нарочито због тога што ће се убудуће таква средства вероватно распоређивати по својој дубини одбране, на целом одбранбеном појасу, нарочито у оним рејонима где се десант очекује, тим пре што се једрилицама могу пребацити и оклопна возила.

Према овоме што смо досад изнели о систему противдесантне одбране, борбеном поретку јединица и резерви, могли би доћи до следећих закључака који, уствари, претстављају принципијелне поставке о карактеру одбране од ваздушних десаната:

- 1) да би одбрана била противдесантна, она треба да буде кружна не само у оквиру мањих делова, већ и у оквиру свих тактичких, оперативних и стратегских јединица и тела закључно са земљом у целини;

2) одбрана треба да буде ешелонирана и развијена у инжењерском смислу не само на фронту, него и на боковима и у позадини;

3) одбрана има задатак не само да одржи фронт, него истовремено да обезбеди снабдевање и позадину које десант нарочито угрожава;

4) у РВК треба да постоје погодне јединице за дејство против десаната, за ојачање угрожених одбранбених зона или других делова територије;

5) резерве треба да буду распоређене тако да им буде омогућено дејство на сваком отсеку одбранбеног појаса, односно зоне у циљу одржавања чврстине одбранбеног система.

Према томе, најважније је да се реши постојећи несклад између старе форме одбране и нове суштине напада. Тај несклад у току Другог светског рата није могао доћи до пуног изражаја. Међутим, несумњиво је да ће се тај несклад још више повећати због претстојећег развоја офанзивних средстава, која ће омогућити даљи развој ваздушних десаната, као начина примене оружаних снага, и тиме у извесној мери изменити карактер самог напада. Отуда се појављује неопходна потреба да се тај несклад што пре уклони, јер би се правилним решењем овог проблема знатно ојачала одбрана сваке поједине јединице, а тиме и наше земље у целини.

Потпуковник МИЛАН КИРИЋ

КОРИСНОСТ И РЕНТАБИЛНОСТ ОБЈЕКТА СТАЛНЕ ФОРТИФИКАЦИЈЕ

У савременој војној литератури поставља се у различитим формама питање рентабилности и корисности сталних утврђења. Оно није ново, јер се постављало исто тако и после Првог светског рата као и раније. Па ипак, после сваког рата све државе, којима је то требало, подизале су стална утврђења још моћнија него раније. При томе су и мишљења о корисности и рентабилности сталне фортификације и раније била подељена као и данас.

Разлог што се после ратова мења мишљење о сталној фортификацији лежи у томе, што су утврђења веома ретко у потпуности испунила све оне задатке због којих су подизана. А када се детаљно проанализирају узроци неуспеха многих тврђава, видеће се да они обично нису настајали због самих тврђава, већ због посаде слабог квалитета, слабог командног састава, инертности и др., и, најзад, због несавршености самих тврђава. Многе су тврђаве самим постојањем испуниле своје задатке, бар у извесном степену. Због постојања јаких тврђава на извесним правцима нападач је каткад усмеравао свој напад на мање утврђене правце, изводећи га преко теже пролазног земљишта или вршећи далека заобилажења.

Тако се Шлифен, при разради ратног плана, због постојања тадашњих модерних и јаких утврђења на источним границама Француске (Белфор, Епинал, Тул и Верден), одлучио на далеки заобилазак кроз Белгију. Извршавајући 1914 године ову оперативну замисао, немачка војска постигла је изненађење, али је због гажења неутралности Белгије узбунила читаво напредно човечанство против себе и афирмисала се као агресор. Енглеска је ово сматрала као непосредан повод за ступање у рат на страни Француске, а Сједињене Америчке Државе су после тога отворено помагале Савезнике, ма да су у рат ступиле много касније. У овом случају, утврђења у Француској у потпуности су извршила свој задатак.

Брзи пад тврђава у Белгији, а нарочито Лијежа и Намира, као и скоро свих руских утврђења, поколебали су поверење у сталне објекте. Али не треба заборавити да су тврђаве код умешног, чврстог, упорног, живавог и активног браниоца и у Првом светском рату одиграле велику и непосредну улогу у сламању непријатељског напада, као например, тврђаве Верден и Осовјец.

После Првог светског рата вођена је полемика о корисности сталних утврђења, али је, ипак, већина држава почела да изграђује своје системе

тврђава. Тако су између два светска рата подизана многобројна нова утврђења, која су по својој јачини, отпорности и обиму превазишла сва ранија утврђења; у Француској је изграђена линија Мажино, у Немачкој Сигфридова, а у Финској Манерхајмова линија. И остале државе: Чехословачка, Пољска, Грчка, бивша Југославија и друге, према својим потребама и могућностима, изградиле су своје системе сталних објеката, а исто тако и у прекоморским земљама подизана су јака утврђења (Сингапур, Јапанска Острва, обала Сев. Африке) у циљу заштите лука, пристаништа и поморских база.

А како су се показала утврђења у Другом светском рату? Мишљења су подељена. Ми ћемо се укратко осврнути на држање утврђења у овоме рату.

После савлађивања Француске 1940 године, Немци су на велико писали, па штавише и детаљно описивали у својим стручним и популарним часописима и листовима, како су пробили линију Мажино, која је пред рат сматрана за најјачу и најмодернију утврђену линију на свету. Међутим, Французи то нису признали. Према њиховим подацима, Немци су јуришним групама заузели само много слабија утврђења у појасу обезбеђења. Они су успели да је савладају тек онда када су Французи у току операција 1940 године, због ситуације у Арденима, повукли јединице које су поседале међупростор између појединих утврђења Мажино линије. Па и тада су наишли на веома жесток отпор из појединих утврђења, који се на неким местима продужио и после закључења примирја. Цео свет се изненадио брзој капитулацији Француске; сви су очекивали да ће Мажино линија више издржати. Заиста, добијен је утисак да та линија, која је толико хваљена и на коју је толико много утрошено финансијских и других средстава, није испунила наде које су у њу полагане. Међутим, Мажино линија је, ипак, испунила задатак од избијања рата 1939 године до месеца јуна 1940 године. Под њезином заштитом извршена је мобилизација и концентрација Француске армије и скоро годину дана Немци су били задржани пред њом, тако да су поново морали да изведу обилазни маневар кроз Белгију као и 1914 године. При оцени вредности Мажино линије не треба губити из вида и опште стање у Француској у јунским данима 1940 године. У оној општој дезорганизацији саме тврђаве нису могле помоћи. Може се само критиковати што се системом утврђивања француске границе није обухватила и граница према Белгији и што се нереално полагала претерана нада у „неосвојивост“ Мажино линије. То је била само фама која се негативно одразила, јер је умртвила борбеност Француске.

Француска утврђења према Италији у потпуности су одговорила постављеном циљу. Из њих је отпор престао тек после капитулације Француске.

Из чехословачке веома јако утврђене линије, која је изграђена по свима најмодернијим принципима, није испаљен ниједан метак. Али зато нису криве тврђаве што је чехословачка влада капитулирала без икаквог отпора и што их је са целокупним њиховим наоружањем предала Немцима без борбе.

Сигфридова линија у Немачкој обезбеђивала је са запада, тј. из позадине, операције немачке војске у Пољској 1939 године. Она је поново дошла до изражаја и у току 1944—45 године приликом операција америчке војске кроз Западну Европу. Иако Американци тврде да су се без муке про-

бијали и да су заузимали утврђење за утврђењем Сигфридове линије, ипак су код Екс-ла Шапеле били задржани четири месеца, док су се неки утврђени сектори држали до краја рата. За ту линију један француски стручњак је рекао да она, и поред свих добрих страна, обимности радова и густине објеката, ипак, не служи на част немачким војним инжењерима, јер план ватре није добро проучен и прилагођен земљишту; да је бетон слабог квалитета, итд.

Немци су у току самог рата, поред Сигфридове линије, изградиле Атлантски бедем на западним обалама Европе. Иако он није у потпуности одговорио својој намени, ипак је његово постојање одлагало стварање Другог фронта у Европи, и приморало Американце да бирају начин искрцавања (савлађивање обалских утврђења из позадине употребом ваздушнодесантних јединица на полуострву Котантену).

У бившој Југославији утврђења нису одиграла никакву улогу у целини, у оној општој пометњи априла 1941 године, а поред тога и због издајства и дезертерства највиших војних кругова. Поред тога, утврђења у бившој Југославији нису одговарала војно-политичкој ситуацији у којој се наша бивша Југославија 1941 године. Општа стратемиска концепција за утврђивање одговарала је потпуно обрнутој ситуацији. Наиме, фронт према Бугарској био је најслабије утврђен (радови су тек били делимично отпочели), а Немци су баш на том фронту извршили главни удар, док је фронт према Италији био годинама утврђиван; у конкретној ситуацији тај фронт је могао бити и слабији.

Из овог веома кратког и делимичног прегледа о држању утврђења и утврђених линија у току Другог светског рата, могу се извући следећи закључци:

— да се утврђења не могу сматрати неосвојивим, нити прецењивати њихов значај и уздати се у њих као у неку мистичну снагу, занемарујући човека и његово морално политичко стање;

— да су поједине тврђаве (утврђене линије) у потпуности извршиле поједине задатке због којих су подизане, без обзира на то што су неке, на први поглед, брзо пале;

— да су тврђаве у Другом светском рату, у упоређењу са тврђавама из Првог светског рата, одиграле мању улогу; ниједна тврђава ни утврђена линија није доживела славу Вердена, иако су биле јаче и превазилазиле тврђаве из Првог светског рата, јер су се нападна средства далеко више развила, усавршила и омасовила.

*

Из досадашњег излагања видели смо какве су и колике користи имале поједине државе од примене сталне фортификације у најближој прошлости. Да ли оне могу одиграти улогу и у будућности, и према томе, да ли их је потребно и даље изграђивати?

При решавању овог веома важног питања, треба имати у виду да се утврђења, утврђене линије, рејони и уопште објекти сталне фортификације, изграђују веома дуго, често пута много раније пре употребе; да се у њих улажу велика материјална и финансиска средства и да релативно брзо застаревају. Стални објекти се подижу са таквим прорачуном да могу против-

стати оним нападним средствима која постоје у времену њиховог подизања, предвиђајући, наравно, и њихов развој у скорој будућности. Међутим, искуства показују да се нападна средства, нарочито од појаве ватреног оружја, много брже развијају и усавршавају него објекти сталне фортификације. Нови проналасци на пољу ватрених средстава и њихова примена у рату може скоро искључити или умногоме смањити вредност постојећих тврђава. Такав је случај био при првој појави ватреног оружја, затим при појави изолучених цеви артиљериских оруђа, бризантних експлозива, артиљерије велике моћи, авијације, итд. Сва та нова ватрена средства утицала су да су се постојећа утврђења морала преправљати да би им могла противстати, а при изградњи нових утврђења морало се о њима водити рачуна. Сама преправка траје дуго времена и често пута може да стаје исто толико финансиских и других средстава као и нова тврђава. На тај начин, стални објекти брзо застаревају, а тешко се модернизују. Најзад, противник може да држи у тајности своја нова нападна средства све до момента употребе и да их на почетку рата или касније у току рата примени (као што се догодило у току последња два рата). Све ово још више усложњава питање корисности и рентабилности подизања сталних објеката.

Данас су нападна средства достигла невероватне размере у погледу моћи дејства, масовности и разноврсности. Поред артиљерије, као класичног противника сталне фортификације, појављују се још и многа друга нападна средства, док је сама артиљерија са својим новим врстама зрна (панцирно и кумулативно) и даље остала један од њених главних противника. Објекте сталне фортификације туче још и авијација својим бомбама (чија тежина у перспективи иде и до 20 т.). Тенкови су у стању да својом брзом и изненадном ватром са блиских отстојања поруше или бар неутралишу стални објекат, гађајући га у отворе пушкарница или топарница. Рушећи у покрету противпешадиске препреке они могу да обиђу објекте и да им се појаве у позадини. Летеће бомбе (V_1 и V_2), тактичко атомско оружје, хемиска средства (бојни отрови и димна средства), бестрајна оруђа разних типова и калибара и сва остала средства која се данас развијају и која у прошлом рату нису била у довољној мери испитана, изражавају свој велики утицај и на објекте сталне фортификације. Најзад, и пешадија, ојачана пионирима, у стању је да поруши и заузме и најјачи објекат или ово могу да учине и пионири у систему подземне минске борбе.

Према томе, поставља се питање: да ли је потребно изграђивати већ ома скупе сталне објекте који брзо застаревају, или би било боље да се подижу само утврђења пољског типа? Иако пољска фортификација у основи има исти задатак као и стална (сачувати живу силу и технику, економисати са сопственим снагама и створити могућност да се нанесу што већи губици непријатељу), ипак, између сталне и пољске фортификације постоји велика разлика у погледу отпорности и издржљивости објеката, времена потребног за израду, дуготрајности и цене израде. Стална фортификација има преимућство над пољском у погледу отпорности, издржљивости и дуготрајности, а пољска над сталном у погледу брзине и цене израде. Поред тога, за изградњу објеката пољске фортификације нису потребни нарочита стручна радна снага и специјална средства. Од каквог су значаја објекти пољске фортификације види се и по томе, што су на истом положају, уз најјаче

сталне објекте остали и пољски. Данас се стална утврђења не састоје само од објеката сталног типа. Објекти сталног типа служе само као скелет положаја, који допуњује пољска фортификација. Оне се на тај начин узајамно допуњују и наслањају једна на другу, сачињавајући један положај (утврђени рејон). Објекти сталне фортификације подижу се за време мира, а пољске пред употребу.

*

У досадашњем излагању додирнули смо сва она основна питања која треба да олакшају стварање закључака о корисности и рентабилности сталне фортификације. Сада ћемо изнети разлоге који, по нашем мишљењу, иду у прилог даљем подизању и развијању објеката сталне фортификације.

Разлози за постојање и подизање објеката сталне фортификације слични су као и у прошлости, с тим што су још више потенцирани с обзиром на начин избијања и вођења савремених ратова.

Пре свега, савремени ратови воде се на земљи, на мору и у ваздуху; у њима учествују цели народи, у њима се у правом смислу води борба за опстанак појединих држава и нација. Сва средства која могу допринети победи користе се и убудуће. Зато ће се стална фортификација и убудуће не само примењивати, већ и развијати у још већим размерама, како би са успехом могла противстати свима савременим нападним средствима, а евентуално и будућим.

У коме ће се правцу развијати стална фортификација, тј. какав систем утврђивања у целини треба применити, као и каква конструктивна и техничка решења треба дати објектима, питање је засебних студија. Овде желимо само да нагласимо да челик, бетон, земља и стена могу противстати и у савременим условима.

Објекте сталне фортификације треба подизати због следећих користи које они пружају у стратегиском, оперативном и тактичком погледу:

1. — Заштита мобилизације, концентрације и стратегиског развоја.

То је главна намена свих приграничних утврђења сталне фортификације. Тај задатак је у потпуности извршила Мажино линија, Манерхајмова линија, и др. А пошто данас ратови обично отпочињу мучким нападима, неопходно је да државе, које могу бити нападнуте, изграђују у приграничној зони систем сталних утврђења. Тај систем треба да буде толико јак и сигуран да и са мањом посадом може да издржи прве нападе непријатеља и да му бар за извесно време спречи продор у дубину територије. Какве јачине треба да буду ови објекти и до које дубине треба да се изграђују, зависи од дужине трајања мобилизације, концентрације и стратегиског развоја и линије позади које ове радње треба извршити. Начелно, ове линије треба да су толико јаке да могу задржати непријатеља до потпуног развоја сопствених снага, а, евентуално, ове линије у целини, или поједини отсеци, могу имати и обимнију намену (на пример, стварање услова за прелаз у противофанзиву). Иако су и раније подизана утврђења у циљу заштите мобилизације, концентрације и стратегиског развоја, ипак је данас за њима потреба још већа, не само због изненадног отпочињања непријатељстава, већ и због брзог и дубоког продора оклопних и моторизованих јединица, које у садејству са ваздушно-десантним јединицама могу да поремете или чак и осујете, извршење ових

стратегиских радњи. То значи да би нападач у случају успеха на лак начин обезбедио победу (случај са бившом југословенском војском 1941 године), или да нанесе браниоцу тако тешке ударце да би му било потребно много времена и напора док се постави у повољан положај према нападачу (случај СССР од 1941 до 1943 године). Приграничне зоне са сталним утврђењима, које су брањене од стране сталних посада и допуњене најпотребнијим оперативним јединицама, могу да приме на себе прве ударце непријатеља и да на тај начин обезбеде извршење ових важних стратегиских радњи.

2. — **Заштита важних центара.** Без обзира на коме се делу територије налазе, важни центри (економски, политички, саобраћајни и др.) могу бити нападнути од стране непријатељске авијације и ваздушнодесантних јединица. Ако се налазе близу приграничне зоне, или ако им се фронт приближи, ове центре могу напасти оклопне и моторизоване јединице, без обзира што нису у линији фронта. Штавише, они могу бити циљ ових јединица да би њиховим заузимањем обезбедиле што повољнији положај за будуће операције или за окончање рата. Због тога се такви важни центри морају унапред припремити за одбрану и утврдити у сталном типу, да би се и са мањим снагама (каква у највише случајева може бити посада у таквом центру) могла дуже бранити.

На осетљивим и важним правцима, у погодним рејонима, поред важних центара, треба имати и уређене положаје за **заштиту од изненадног продирања непријатељских оклопних и моторизованих јединица.** То могу бити: улази и излази из теснаца, превоји у планинама, прелази преко река, раскрснице комуникација и уопште положаји који су важни и погодни за одбрану. Они се могу налазити не само у приграничној зони, већ и у дубини територије, а нарочито ако штите важне центре. Обимна запречавања са применом бетона, која се за овакве радове примењују, исто тако припадају сталној фортификацији. Нарочито ће бити ефикасно ако се та запречавања (рушења) комбинују са сталним објектима.

Које положаје треба уређивати у сталном типу закључује се на основу опште концепције будућих операција и студијом земљишта. Код нас постоје многобројни примери (па чак и остаци различитих одбранбених радова) који показују да су једни исти положаји долазили у многим ратовима до изражаја. Тако, на пример, има положаја на којима су вођене борбе 1886, 1914 и у Другом светском рату у операцијама 1941 и 1944 године. Старе тврђаве још из средњег века показују да су такви положаји одвајкада били правилно процењени. Њих одређује њихов војно-географски положај.

С обзиром на важност и ширину фронта који затварају, на овим положајима се изграђују објекти у сталном типу на читавој ширини или најважнијим отсесима (рејонима). Положаји са солидно изграђеним скелетом објеката сталног типа, код којих је читава ширина фронта, или најважнији отсек, тучен ватром артиљериских оруђа и митраљеза из тих објеката, и испред којих су изграђене јаке препреке, могу се у даном моменту лако допунити објектима пољског типа и прерасти у утврђени рејон. Према томе, то нису линије, већ рејони са објектима распоређеним по ширини и дубини, организовани у целини и у појединим деловима за кружну одбрану. Они могу да послуже:

- за заштиту појединих важних праваца;
- за отсудну одбрану под много повољнијим условима, јер се може бранити мањим снагама, а са више снага маневрисати и активно дејствовати;
- за упорну одбрану у циљу заустављања нападача док се не постигне решење на неком другом отсеку;
- као полазни положај за напад и
- за прихват делова који отступају.

3. — **Заштита морских пристаништа, лука и база** од десаната са мора. Такву намену имао је Атлантски бедем, али 1944 године није било довољно оперативних резерви за извршење противудара. При томе објекти сталне фортификације на морској обали, као и остали објекти уопште, немају чисто пасивну улогу, већ служе да њихова посада у погодним моментима врши испаде на искрчане делове.

*

Као што се види, стална фортификација у стратеском погледу има улогу да штити мобилизацију, концентрацију и стратески развој, а у оперативном погледу да штити важне центре, правце, луке, пристаништа и базе на мору. Стални објекти не изграђују се са посебном тактичком улогом, већ произлазе из њихове стратеске и оперативне намене, а тактичку улогу добијају у конкретним ситуацијама, као елементи фортификациског уређења будућих положаја. Другим речима, сви објекти или групе објеката сталне фортификације, који су подигнути са одређеном стратеском или оперативном наменом, у исто време имају и своју тактичку намену.

Када се узме у обзир да је савремена техника утврђивања повољно решила многа питања у корист отпорности, тј. противставања разним нападним средствима и да се системом утврђивања исто тако повољно могу решити питања у вези заштите појединих праваца, рејона и центара, и када се има у виду начин отпочињања ратова, њихов карактер и начин дејства (готово стално померање фронта и дубоки и изненадни продори), онда се јасно виде и користи од сталних утврђења у савременим условима.

Корисност и рентабилност сталних објеката међусобно су повезани. Док корисност означава да ли сталну фортификацију у целини треба применити са циљем припреме државне територије за рат, дотле рентабилност означава примену појединих објеката или групе објеката у поједином рејону. Стална утврђења корисно је подизати и у оним правцима и у оним рејонима који у будућем сукобу могу доћи до изражаја, а рентабилно их је подизати на оном месту где их нападач не може заобићи већ их мора непосредно нападати и где се, с обзиром на земљишне услове, лако могу решити и многа техничка питања, а нарочито она која су у вези са отпорношћу објеката и ценом израде. То је само начелна поставка о рентабилности објеката сталне фортификације. Међутим, у сваком рејону у коме се подижу ови објекти потребно је посебно размотрити питање њихове рентабилности. Неки рејони пружају више погодних техничких услова за изградњу објеката, а неки мање. На извесним положајима или рејонима треба задржати непријатеља краће, а на неким дуже времена; на неким треба негирати нападача да врши већи заобилазак под много неповољнијим условима,

а из неких треба нанети непријатељу што више губитака и сломити његов напад. То значи да објекте у таквим рејонима треба најсолидније изградити.

Рентабилност објеката сталне фортификације може се изразити и рачунским путем, првенствено објеката оних утврђених линија на којима треба да се сломи непријатељски напад и на којима су најповољнији технички услови, а с тим у вези и цена израде објеката. Да бисмо извели тај прорачун треба узети у обзир цену једног противтенковског топа и сталног објекта за тај топ, затим број тенкова који може да уништи противтенковски топ када дејствује из објекта пољске фортификације и број тенкова које би требало да уништи исти такав топ када дејствује из објекта сталне фортификације. Ако из објекта пољске фортификације може да уништи 2—3 тенка, па да после тога и сам буде уништен, онда противтенковски топ из сталног објекта треба да уништи исто толики број тенкова и још онолико тенкова колико би уништили они противтенковски топови који би се могли набавити или изградити на месту сталног објекта. Ако претпоставимо да један топ кошта (не упуштајући се у стварне цене) два пута мање од сталног објекта и да један топ може уништити 2—3 тенка, онда би тај исти топ, када би дејствовао из сталног објекта, требало да уништи 6—9 тенкова. Другим речима, за одговарајућу цену треба постићи одговарајући резултат.

Најзад, рентабилност објеката сталне фортификације не може се ценити само на основу прорачуна, јер они имају своју стратегиску, оперативну и тактичку намену. У стратегији, тактици и операцији врше се прорачуни, па ипак се вођење рата не своди на математичке формуле, већ првенствено на процену, а прорачуни служе као поткрепљење такве процене при доношењу извесних закључака. Тако се и при стварању закључака о рентабилности појединих сталних објеката првенствено врши процена, а прорачун служи да стварно покаже рентабилност појединих објеката. Прорачун може да покаже да ће неки објекат сувише скупо стајати и дати слабе резултате, а по неки пут да ће се и поред велике цене исплатити изградња објеката на извесном рејону ако су за нас важни, чак и онда када су технички услови неповољни.

На питање да ли су објекти сталне фортификације уопште корисни или нису, техника је већ дала позитиван одговор, пошто ови објекти могу да противстану савременим нападним средствима. А савремени рат захтева да се стална фортификација што више развија и усавршава и да проналази нова техничка конструктивна решења. Сачувати живу силу, створити што повољније услове за сопствено дејство, нанети што веће губитке непријатељу и што више снага задржати у резерви за активне радње, најважнија су начела којима ће бранилац тежити, а у томе му стална фортификација највише помаже. Према томе, не треба постављати питање корисности сталних објеката уопште, већ питање да ли војска хоће да се бори и какво је њено морално-политичко стање.

Међутим, може се дискутовати само о рентабилности појединих објеката или групе објеката, али ни ту не треба ићи у крајност и одбацити сваки објекат за који прорачун покаже да је сувише скуп, јер не треба жалити материјална средства ако се могу избећи жртве у крви сопствених синова.

Потпуковник БОРИВОЈЕ ФИЛИПОВИЋ

КОРИСТИ ОД ПРИМЕНЕ ВЕШТАЧКОГ ДИМА

Развој технике, а нарочито аутоматског оружја, повећао је у Првом светском рату моћ одбране. Зато је требало повећати и моћ напада, а нарочито ударну снагу нападачеве пешадије, као и њену заштиту од уништавајућег дејства ефикасне ватре аутоматског оружја. Поред вештине командовања и постизања изненађења, требало је усвојити нову тактику и употребити нова борбена средства — тенкове, авионе и бојне отрове, а сем тога, вешто искористити све предности које нуди ноћ и природна магла. Другим речима, маневар и напад требало је изводити под заштитом магле или ноћи, или га маскирати вештачким димом, јер слаба видљивост даје бољу заштиту од митраљеза него оклоп.

Поред ноћних напада, који су у Првом светском рату примењивани више са ограниченим циљевима због извесних њихових негативних страна (тешко одржавање правца и везе, тешка оријентација и командовање јединицама итд.), обе стране су често са успехом предузимале нападе великих размера под заштитом природне магле. Тако је аустро-немачка офанзива на Италијанском фронту 24 октобра 1917 године, у чувеној бици код Кобарида, почела за време магле. Време је било изузетно лоше. У планинама мећава, на падинама планине ледена киша, у долинама густа магла. То је отежавало осматрање и благовремено отварање ватре италијанској артиљерији која је пропустила повољне моменте за дејство на подилазеће аустро-немачке колоне, а доцније и за отварање запречне ватре. Отуда је дејство Краусовог корпуса у правцу Толмина могло да има онако одлучујући значај на ток офанзиве. Резултати ове битке познати су. Исто тако и битка код Камбреа, 20 новембра 1917 године, почела је без претходне артиљериске припреме у 6.20 часова за време густе јутарње магле појачане гађањем димним зрнима. Да тенкови и пешадија не би изгубили правац кретања, сваки тенковски вод био је унапред обележен конопцем за трасирање — све до непријатељских жичних препрека. Изненадни јуриш тенкова и пешадије збунио је и деморалисао Немце, тако да су Енглези до подне успели да продру у дубину њиховог положаја 6—8 км. И противнапад Француза 18 јула 1918 године (у току друге битке на Марни) отпочео је за време густе магле у 4.35 часова, уз учешће великог броја тенкова. Магла је прикривала подилажење тенкова и пешадије, а кратка али моћна артиљериска припрема, која је почела скоро једновремено са нападом, угушила је звук тенковских мотора тако да је напад био изненаднији него што је то икад раније било.

У току ових и других сличних напада који су са успехом извршени, показала се предност заштите коју магла даје нападачевој пешадији у покрету преко земљишта тученог ватром. Остала искуства сводила су се на следеће:

— да су напади великих размера могући и у условима магле и то са утолико већим успехом, уколико су припреме за дејство у магли боље извршене;

— да магла, и поред извесних сметњи, није искључивала употребу артиљерије, тенкова и авијације, ако се имало времена да се добро припреми њихово дејство;

— да магла више отежава дејство браниюцу него нападачу (браниоцу је магла отежавала командовање, слабила ефикасност ватре свих оруђа, отежавала маневар резервама и јако морално деловала на њега, због чега је нападач успевао да савлада одбрану са мањим утрошком снага и средстава);

— да се искоришћавањем магле редовно постизало изненађење у акцијама.

Природно је што се на основу ових искустава дошло на идеју да се на бојишту искоришћава вештачки створена магла — дим, како би се непријатељ ставио у сличне услове као за време ноћи и природне магле. А предност вештачког дима састоји се у томе, што се он може употребити, углавном, у оно време кад се хоће, што није случај са природном маглом. Док се природна магла, као природна појава, не може унапред са сигурношћу предвидети (па према томе ни важне операције заснивати на тако случајним околностима), дотле се вештачки дим може стварати на сваком месту, па скоро и по сваком времену (изузев за време јако неповољног времена — јако сунце или јак ветар), па чак и по жељи прекидати.

Дим се појавио не само као средство маскирања, већ и као средство тактике које се комбинује са ватром и маневром, првенствено за ојачање нападачеве моћи. Због тога је он нашао прилично широку примену, нарочито при крају Првог светског рата.

У периоду између два светска рата, услед даљег усавршавања техничких средстава за примену дима, увидело се да још ни издалека нису исцрпљене могућности овог новог средства. Зато се приступило свестраном проучавању тактичке употребе дима, тим пре што је требало заштитити и прикрити не само пешадију и њен маневар на бојишту, већ и тенкове, артиљерију и резерве у дубини борбеног поретка, нарочито од дејства моћне авијације. У овом периоду повећава се број техничких средстава за примену дима, побољшава се њихов квалитет и усавршава сама техника примене дима.

У Другом светском рату употреба дима добија важну улогу не само у борби пешадије и тенкова, већ и у заштити важнијих објеката оперативног и стратегиског значаја у позадини борбеног поретка. Другим речима, дим постаје и важно средство оперативног маскирања и помоћно борбено средство скоро свих родова војске и флоте.

Немци су веома често употребљавали димна средства у свим видовима борбе и у свим условима, нарочито у нападу на јако утврђене положаје, при форсирању водених препрека и у борбама за насељена места, примењујући разноврсна димна средства (димна артиљериска зрна, димне мине за обичне и вишецевне хемиске минобацаче, магљенике и аутомобиле за задимљавање,

специјалне авиоприборе, димне бомбе, итд.) у виду заслепљујућих или приземних (ниских) димних завеса и димних таласа. При примени димних завеса, Немци су нарочито наглашавали потребу садејства свих родова војске у циљу што успешнијег коришћења дима.

У операцијама против Француске, маја 1940 године, Немци су обилно применили дим при пробоју Мажино линије између Сааралбена и Сент Аволда и за време форсирања Рајне. Примењивали су га и за време савезничког десанта у Северној Африци. Код Казабланке, Орана и Алжира, због успешно примењених димних завеса, савезнички ратни бродови имали су прилично тешкоћа у проналажењу циљева. Створеном димном завесом код Бреста на површини од 64 км² немачки линиски бродови „Гнајзенау“ и „Шарнхорст“ успели су да умакну, а 10 октобра 1942 године Немци су вешто применили димне завесе при повлачењу са Керча.

У операцијама после десанта у Нормандији па до завршетка рата, Трећа и Седма америчка армија врло често и обилато су користиле димне завесе. Иако су дејствовале преко испресецаног и брдског земљишта, оне су их нарочито користиле при савлађивању речних токова. Међу првим јединицама искрцаним у Нормандији налазиле су се и јединице за задимљивање. Сва искрцавања после трећег часа од његовог почетка вршена су под заштитом димне завесе.

Неколико дана пре форсирања, река Рајна је била стално под димом на дужини од 96 км тако да Немци нису никако могли да одреде тачно време ни места прелаза, па према томе, ни да предвиде правилну употребу резерви.

У септембру 1944 године, при форсирању реке Мозел, успешно је примењена димна завеса за маскирање пребацивања главних снага у току 30 часова, док је мост на овој реци задимљаван и скриван од дејства авијације од 10 септембра до 6 новембра.

У децембру 1944 године 90 америчка пешадиска дивизија успела је да по извршеном прелазу реке Сар, успешном применом димних завеса, остане око две недеље „невидљива за непријатеља“, да за то време уништи велики број објеката и зароби око 1.200 непријатељских војника и да се потом неопажено и несметано повуче на сопствену обалу.

Форсирање реке Волтурно у Италији, октобра 1943 године, поред осталог, било је олакшано применом димних завеса које су створене дејством хемиских минобацича 105 мм. У овој операцији, такође, су примењиване и пловеће димне кутије.

Приликом стварања мостобрана код Анџија, на фронту ширине око 20 км одржавана је димна завеса (помоћу магљеника) по 14 часова свакога дана у току неколико месеци. Осим тога, америчке трупе у Италији често су вршиле задимљивање појединих важнијих комуникација и теснаца да би избегле дејство непријатељске авијације или артиљерије, нарочито на изложеним и осетљивим местима.

Приликом извршења падобранског десанта на Гвинеји, септембра 1943 године, америчко ваздухопловство успешно и брзо је применило три завесе, свака висине по 130 м, тако да се под њиховом заштитом несметано спустило око 2.000 падобранаца који су се убрзо прикупили и предузели напад на

оближњи аеродром. Димне завесе створене експлозијом авио-димних бомби успешно су примењиване и код Дијепа, на Сицилији и на Пацифику.¹⁾

Енглеви су у Другом светском рату отпочели примену дима 1940 године код Денкерка из прилично примитивних димних средстава. Касније, у току рата побољшали су та средства и постигли добре резултате.

Совјети су у Другом светском рату користили све врсте димних средстава: димне кутије (обичне и пловехе), ручне димне бомбе, димна зрна и мине, димне приборе, димне авио-бомбе и авио-приборе, а нарочито све врсте приручних (месних) средстава за стварање како малих, тако и великих димних завеса, најчешће при форсирању река и заштити мостова и саобраћаја на њима. Тако је у лето 1943 године, приликом форсирања Дњепра, од стране Совјетске армије маскирано димом 62 места прелаза. Немци су са преко 2.300 бомбардерских узлета покушали да омету прелаз. Али их је у томе спречио створени дим, те су успели да баце бомбе само шест пута у рејоне стварних прелаза.

У Стаљинградској бици задимљивање Волге је помогло да се прелаз преко ње врши неометано и да се 62 армија снабдева уредно свим средствима која су јој била потребна. Без обзира на многобројне налете немачке авијације, ниједна бомба није погодила транспорте за све време трајања битке.

Од приручних (месних) средстава Совјети су приликом стварања великих димних завеса највише користили сламу, сено и нафту. У тактичке сврхе користили су, нарочито у последњем периоду рата, димне кутије и димне ручне бомбе.

И у току нашег Народноослободилачког рата, у недостатку димних средстава, вешто су коришћени не само ноћ, већ и природна магла, а кад год се имало и димних средстава (махом заплењених), вешто и правилно коришћен је и вештачки дим. Тако је марта 1943 године, после битке на Неретви, Друга пролетерска дивизија имала задатак да форсира Дрину на отсеку Шћепан Поље, Фоча. Утврђени непријатељски гарнизон у Фочи имао је сталну посаду са кружном одбраном. Десна обала Дрине на отсеку Хум, Фоча била је утврђена. Пошто су четничке снаге контролисале корито Дрине са истакнутих висова на обали на којима су били изграђени бункери, све припреме за форсирање морале су се вршити ноћу и са највећом тајношћу. Први покушаји 2 пролетерске и 2 далматинске бригаде да пређу реку били су безуспешни. Међутим, при следећем покушају 4 априла, када је свуда по планинама сијало сунце, а сам кањон Дрине до 10.00 часова био под густом маглом, два батаљона 2 далматинске бригаде успели су без опасности да пређу на супротну обалу, да се прикупе и развију за напад и да у жестокој борби, уз јаку подршку артиљерије и минобацача са наше обале, одбаце четничке снаге и овладају њиховим положајем. Користећи овај успех на истом месту прешле су Дрину 2 пролетерска и 3 санџачка бригада.

У јулу 1944 године, 12 војвођански корпус под заштитом магле спустио се без губитака у долину Праче и лако заузео железничку станицу Ре-

¹⁾ На Пацифику (Нова Британија), 9 новембра 1943 године, бацене су бомбе тежине око 45 кгр напуњене белим фосфором, тако да су у року од неколико секунди створена два димна зида дужине по 1.200 м. Пошто су обалске батерије биле потпуно заслепљене, нису могле да гађају авионе, тако да су створени повољнији услови за успешно извршење задатка.

новица на прузи Сарајево — Вишеград, иако је ова станица била брањена ватром из неколико бункера и јачим снагама са положаја северно од ње. Оклопни воз који је из Праче дошао станици у помоћ такође је уништен, јер му је пресецањем пруге, док је магла трајала, био спречен не само прилаз ка станици него и повратак у Прачу.

Прва тенковска бригада у нападу на Широки Бријег, у току Мостарске операције, вешто је искористила димну завесу од димних кутија, које је посада бацала у великом броју испред и са стране тенкова.

Према досадашњим подацима, на бојишту у Кореји од хемиских борбених средстава примењен је само вештачки дим, а то је свакако доказ да се за њим осећа потреба (нарочито код Кинеза и Северокорејаца) и поред врло моћног модерног наоружања пешадије. Из последњих извештаја са фронта види се да се дим употребљава како за прикривање отступања, тако и за прикривање трупа и материјала прикупљених за претстојећи напад. Кинези и Северокорејци често држе под димом огромне просторије, највероватније са намером да заштите трупе од дејства непријатељске авијације.

Из досадашњих излагања може се закључити да је примена дима у савременом рату изазвана, с једне стране, тежњом да се умање губици од убитачне ватре савременог оружја и да се постигне изненадно дејство својих трупа, а с друге, да се прикупљене јединице и важни позадински објекти заштите од угледа и моћног дејства авијације. Према томе, примена дима има за циљ, с једне стране, повећање тактичке моћи нападачеве пешадије, а с друге, отежавање или онемогућавање проналажења и бомбардовања објеката од стране непријатељске авијације, њено обмањивање о стварном распореду трупа и објеката применом лажних димних завеса, чиме се изазива подела њених снага, а смањивање сопствених губитака и обима рушења; исто тако, применом дима натерује се непријатељска авијација на дуже надлетање над објектима, а тиме и на дуже излагање дејству ПА одбране. То значи да је дим у Другом светском рату постао не само средство тактике, већ и средство оперативне вештине.

Борбена дејства малих и технички слабије опремљених армија треба да се одликују активношћу, брзином извођења, изненађењима, широким маневром и акцијама које би што више умањиле ефикасност непријатељске технике. При томе маневар има велики значај, нарочито обухвати и обиласци, у најразличитијим комбинацијама са фронталним нападом. Зато припрема маневра треба да се изводи у највећој тајности, а само извођење да буде најцелисходнија комбинација покрета, ватре и удара, која може са што мање сопствених губитака да доведе до уништења непријатеља. И за припрему и за извршење маневра мора се користити не само покривено земљиште и земљишне неравнине, не само ноћ и магла, већ и вештачки дим, јер се прикривеним покретом постиже заштита од непријатељске ватре, као и изненађење, пошто непријатељ не може лако да процени где ће бити удар и кад ће се извршити. Иако ће се ноћ користити веома често у овом циљу, ипак ће се и у току дана морати да извршава не само велики број задатака, већ и њихов најважнији део. Због тога за постигнуће циља са што мање губитака, за заштиту пешадије и тенкова од моћне непријатељске ватре, у таквим условима треба створити ограничену видљивост употребом дима, тј. применом димних завеса. Јер, ако се правилно примени, дим пружа трупама иста предности у погледу заштите од угледа и осматрања као и ноћ. Вид-

љивост у димној завеси, чак и средње густине, не прелази 10 — 12 корака. Преношење звука је слабије него у простору без дима под истим условима.

На основу испитивања утицаја дима на дејство лаког оружја, које је вршено у америчкој војно-хемиској школи у току 12 година између два светска рата, дошло се до закључка да се ефикасност ватре пушака и пушкомитраљеза при гађању из дима на незадимљене циљеве смањује отприлике за 67%, а само на задимљене циљеве око 13%, а ако су и стрелци и циљ обавијени димом онда се успех ватре смањује за 92%. Што се успех ватре мање смањује када је циљ обавијен димом него у осталим случајевима разлог је тај што стрелци задржавају општи правац гађања и нишане на помоћне нишанске тачке или се оријентишу по раније запаженом месту циља.

Примена дима има мање утицаја на тачност гађања непокретних циљева тешким пешадиским оружјем и артиљеријом, пошто ова оруђа, благодаречи својим стабилним постољима, могу да гађају по унапред узетим елементима.

Према томе, бранилац који је обавијен димом налази се у тежем положају од нападача који је само заклоњен димом. Бранилац се налази на положају, везан је за њега, а нема ни већих могућности да често врши знатније промене у своме борбеном поретку. Пошто је унапред извидео браниоца и извршио припреме за гађање, нападач може, под заштитом дима, успешно да туче не само поједине делове браниоцевог положаја, већ и да врши гађање појединих циљева, а да бранилац није у стању да осматра кретање његовог борбеног поретка и да донесе правилан закључак о правцу главног удара. Бранилац може донекле да повећа дејство своје ватре, обасипајући ватром неке циљеве које је раније осмотрио, али за које није сигуран да ли су и даље остали на тим местима, тако да је на тај начин тешко постићи неке веће резултате. С друге стране, крећући се позади димне завесе, нападач има могућности да убрзавањем или успоравањем свога покрета избегне тучене просторије, јер се дејство браниоцеве ватре која се отвара на покретне циљеве (пешадију и тенкове), нишанећи у помоћне нишанске тачке или на моментално уочене циљеве „кроз окна“ у диму, своди само на неколико случајних погодака. Тиме се и објашњава успех напада и јуриша под заштитом дима.

Према томе, дим је првенствено средство напада, док је његова примена у одбрани знатно ограниченија и може се применити само што даље од предњег краја, испред овога или у дубини одбране, како не би било отежано дејство ватре. Начелно, дим не треба употребљавати у већој мери на отстојањима ближим од 1.500 — 1.000 метара испред предњег краја, тако да је линија борбеног осигурања уствари последња линија са које се дим може употребити у већој мери, и то само под условом ако ветар дува у правцу непријатеља. При употреби димних завеса у дубини одбране не сме се дозволити ширење дима преко батаљонских рејона одбране, већ само преко земљишта иза њих и иза предњих артиљериских осматрачница. Дим се може користити са задњих граница батаљонских рејона само при супротном ветру. При ветру у правцу непријатеља линију задимљавања треба повући од задњих граница батаљонских рејона одбране уназад за 1,5 — 2 км како би се дим разишао пре но што стигне до батаљонских рејона. Према томе, од ове линије и иза ње све јединице могу примењивати дим, чак и за време

борбе за предњи крај. О овоме треба водити рачуна при маскирању против напада димом, што је најчешћи случај у одбрани.

Вештом употребом дима може се постићи изненађење, ратно лукавство и обмана непријатеља. Дим омогућава: извођење и оних маневара који се тешко могу остварити под другим условима, обмањивање непријатеља у погледу правца главног удара, лакше увођење нових снага у борбу, брзо и скривено прегруписавање снага и средстава, пробој непријатељске одбране под условима најнеповољнијим за њега (тешко извођење противнапада), и најзад, уништавање непријатеља по деловима (постепеним преношењем димних завеса по дубини одбране).

У нашим досадашњим мирнодопским вежбама, ратним играма и тактичким задацима, показало се да се још увек не придаје потребан значај примени дима. То се нарочито односи на општевојне старешине, које су се при доношењу одлуке најчешће устезале да употребе ово веома корисно средство, чак и у ситуацијама када је примена дима била неопходна. То је било вероватно због тога што су у процени ситуације давали превагу негативним утицајима дима на дејство јединица.

Тачно је да вештачки дим, поред свих својих користи, има и негативне стране, нарочито у погледу отежавања дејства сопствених јединица, али те тешкоће нису тако велике да би се одустало од користи које дим може дати. Зато сваки општевојни старшина треба да познаје не само позитивне и негативне стране дима, већ и начела за његову примену, јер се вештом применом могу отклонити многе незгоде. Старешине могу да управљају димом, тј. да га употребе, да одређују његово трајање и обим и да контролишу ток његовог развоја, искоришћавајући до максимума његове позитивне особине. Међутим, често се догађа да се због непознавања својстава дима преувеличавају његови недостаци и избегава његова употреба. При томе се као разлог често наводи да дим омета осматрање циљева и дејство ватре, а тиме и ефикасно уништавање непријатеља, као и то да непријатељ може искористити дим за прегруписавање својих снага и извршење противнапада. То је тачно само онда ако се претходно не изврши брижљива организација извиђања, осматрања и ватреног уништења непријатеља. Зато пре примене дима треба непријатеља добро извидети, а у току припреме, у току развоја дима, организовати осматрање у потпуности.

Ако је ограничено време за извиђање непријатеља, онда је природно да ће и примена дима бити скученија због непотпуних података. Тако, на пример, ако је време за припрему напада ограничено, онда ће и припрема артиљерије бити непотпунија, те димне завесе треба тада што мање да ометају извиђање, осматрање и припрему артиљерије. Зато се у таквим случајевима димне завесе могу примењивати само на боковима, на помоћним и лажним правцима напада, а поред тога треба обратити нарочиту пажњу на давање одобрења мањим јединицама за коришћење дима у дубини непријатељске одбране.

При бочном ветру и мањој дубини димне завесе осматрање и управљање ватром код здружених јединица може се вршити помоћу авијације или са надвишавајућих осматрачница у дубини борбеног поретка, а може и истурањем мањих делова пешадије или постављањем осматрачница испред димне

завесе (на самом њеном боку или на узвишењима испред ње). Код мањих јединица осматрање се може вршити и са суседних рејона.

Организација осматрања и управљање ватром при ветру који дува у правцу непријатеља много су тежи, без обзира да ли димну завесу ствара артиљерија (минобацачи) на предњем крају непријатељске одбране или пешадија својим средствима (димним кутијама) са јуришног положаја. У том случају дејство артиљерије за рушење и неутралисање треба завршити пре постављања димне завесе, а после њеног постављања ватра се може отворати на линије, просторије или поједине циљеве са раније припремљеним елементима. Ако се јуриш маскира димном завесом, онда, поред артиљерије, и тешко пешадиско оружје треба да се унапред припреми за дејство кроз дим. За све то као и за извршење задатака рушења и уништавања има довољно времена, лошто стварање димне завесе почиње обично на 2 — 3, а највише 5 минута пре почетка јуриша, односно пред крај артиљериске припреме. Тачно време постављања димне завесе одређује се према брзини и правцу ветра, а на основу таквог прорачуна, да пешадија и тенкови, који наступају за димном завесом, упадну у прву браниочеву траншеју када дим ношен ветром одлази са ње. Пошто у то време пада последњи ватрени налет по првој и другој браничевој траншеји, онда нема неке нарочите потребе за осматрањем, јер су оруђа за непосредно гађање још раније извршила своје задатке, а неутралисање циљева може се продужити, пошто су у току ранијих ватрених налета извршене корекције елемената.

Као други разлог за одустајање од примене дима наводи се и то да је фронт прекривен димом у периоду јуриша, тј. у најважнијем моменту боја и да бранилац може да искористи нападачеву димну завесу. Међутим, тачно је да дим треба примењивати утолико опрезније уколико се има мање времена за извиђање, односно мање података о непријатељу, али отежано осматрање у току примене дима за маскирање јуриша не може негативно да утиче у већој мери ни на командовање, ни на дејство нападача.

Као што је познато, дубина димне завесе треба да износи 2 — 3 км, тј. да захвати батаљонске рејоне одбране, да би се браниоцу онемогућило отварање прецизне пешадиске и артиљериске ватре по дубини. Према томе, ако се задимљавање врши помоћу артиљерије и минобацача, треба свакако заслепити све осматрачнице на дубини батаљонских рејона одбране, а понекад и удаљеније тачке, са којих бранилац може да осматра распоред нападача. А ако задимљавање врши пешадија са јуришног положаја само једном серијом димних кутија (рачунајући да сваки други војник стрељачког строја пали по једну кутију), онда се може добити довољна концентрација дима, која би, при ветру средње брзине, довољно ефикасном густином покрила батаљонске рејоне одбране. Од тог момента дим би почео да се прилично брзо разређује, и то утолико брже уколико је ветар јачи. Пошто авијација, и у једном и у другом случају, може да осматра непријатеља из димне завесе, онда се непријатељ може тући артиљеријом и бомбардовати из ваздуха. С друге стране, у појасу димне завесе на дубини 2 — 3 км од предњег краја, бранилац не може да супротстави нападачу неке нове, веће и непознате снаге, пошто се његове резерве (дивизиска, корпусна и др.) у то време још налазе на већој дубини.

Иако су артиљерија и минобацачи, као и бомбардовање авиобомбама, најпогоднија средства за стварање дима и за његово брзо преношење, односно прекидање на ма ком делу непријатељског распореда, ипак не треба потцењивати димне кутије и димне приборе (магљенике). Димним завесама и од најобичнијих димних средстава може се такође управљати тако да покрију непријатељски распоред, а да сопствене трупе остану ван дима, само ако се правилно користи правац и брзина ветра. Осим тога, димне кутије и димни прибори много су јевтинији од димних зрна — мина, јер се знатно мањим утрошком може постићи неколико десетина пута јаче задимљавање него са димним зрнима — минама, и то не само по обиму, већ и по ефекту. Пошто је за обимнија задимљавања артиљеријом и минобацачима потребно издвојити приличан број оруђа, то би претстављало велико оптерећење артиљерије, нарочито у оним армијама које располажу оскудним артиљериским средствима. Због тога, такве армије имају више рачуна да за стварање димних завеса великих размера у првом реду користе димне кутије и димне приборе. У таквим случајевима артиљерија и минобацачи могли би, углавном, да се употребљавају само за заслепљивање појединих тачака на краће време (осматрачница и ватрених тачака).

У дубини непријатељске одбране, када димном завесом треба брзо обавити део непријатељске одбране, могу се корисно применити реактивне димне кутије и артиљерија или минобацачи (нарочито на ивици шума и насељених места, или на било коју јаку тачку непријатељске одбране која спречава надирање пешадије). При извођењу ватрених налета на поменуте делове непријатељске одбране, артиљерија (минобацачи) може да употреби свако треће димно зрно, јер дим од експлозивних граната (мина), који је појачан димом од димних граната (мина) и створеном прашином, може ефикасно да заслепи непријатеља и да омогући извршење задатака са мање губитака.

Димни прибори (магљеници), у односу на димне кутије, претстављају још моћније средство и по квалитету и по квантитету произведеног дима, јер димна течност, која се под притиском распршује из суда, даје вештачку маглу бољих маскирних особина него дим који се добија из димних кутија сагоревањем. У извесним приликама пешадија може корисно да употреби димне приборе — леђне магљенике — на месту димних кутија (нарочито ако их не треба преносити пуне), док их тенкови могу много лакше користити кад се на њих згодно поставе. За задимљавање већег обима (форсирање река, маскирање позадинских објеката) користе се већи и много ефикаснији прибори за примену дима. За њих нису потребни специјални возећи типови и модели, већ се могу употребити стандардна бурад у којима се чува фабрикована магљена течност и камионима превозити до места употребе. Зато хемиске јединице за задимљавање треба да имају одређени број сифона и колектора за спајање буради у батерије (тзв. димне тачке), потребан број боца са компримираним ваздухом и пумпу за њихово пуњење. Кад се бурад испразне треба их вратити одељку армиске базе у замену за пуна. Овај начин примене задимљавања великог обима много је рентабилнији него производња извесних типова естетски лепих возећих магљеника на гуменим точковима и врло компликоване израде.

При доношењу одлуке за примену дима општевојне старешине често долазе у недоумицу да ли да примене дим на целом фронту напада или само на појединим деловима. При решавању овог питања треба имати у виду да корист од дима стоји у управној сразмери са обимом његове примене — што је шири фронт задимљавања и већа дубина његовог продирања, утолико је већи његов утицај на непријатеља и његова корист за дејство властитих трупа. Но, у сваком случају, размера димне завесе зависи од ситуације и положаја обостраних снага, од конфигурације и покривености земљишта, тј. од могућности које оно пружа за примену дима, од замишљене комбинације маневра, ватре и дима и од расположивих димних средстава. Начелно, њена ширина треба да прелази фронт јединице коју маскира у бочне стране бар за једну трећину његове дужине. Поред тога, треба имати у виду и то, да се маскирање снага на правцу главног удара може извести било постављањем димне завесе непосредно пред фронтом снага које наносе главни удар, било пред фронтом снага које дејствују на помоћним правцима напада, или пред целим фронтом напада. То значи да димна завеса не мора увек да има велику ширину и да покрива цео фронт напада, што код здружених јединица зависи од замишљене комбинације маневра, ватре и дима. С друге стране, димне завесе никад не треба примењивати шаблонски, тј. увек на један те исти начин, јер непријатељ може лако погодити свако поновљено лукавство. Разним комбинацијама маневра, ватре и дима, нападач је у стању да знатно ослаби моћ одбране, тј. да смањи ефикасност браниоачеве ватре, као најјачег елемента одбране, затим да ствара услове за разна изненађења и примену ратног лукавства. Према томе, димне завесе не морају да буду велике ширине и непрекидне. За то су нарочито поучни следећи примери са Источног фронта у Другом светском рату:

12 јула 1942 године јединице 33 совјетске армије, које су наступале ка Масаловки, наишле су на јаку ватру и биле приморане да се задрже.

Да би обмануо непријатеља и одвучао његову пажњу и ватру са правца главног удара, командант дивизије (која је нападала Масаловку) наредио је да се постави димна завеса ван правца главног удара на фронту од 1 км. Пошто је непријатељ очекивао да ће се извршити напад позади димне завесе, пренео је артиљериску и минобацачку ватру на тај део фронта. То су искористиле главне снаге дивизије и на јуриш заузеле Масаловку.

На Карелиском фронту, у рејону града Повенец, 20 августа 1942 године, јединице Совјетске армије, да би одвукле пажњу Финца са североисточног дела града, где је била упућена совјетска извиђачка група, створиле су лажну димну завесу на југозападном делу града. Завеса је одржавана на фронту 600 м у току од једног и по часа, а за то је било потребно свега 150 димних кутија.

Очекујући напад под заштитом дима, Финци су пребацили своју резерву на југозападну ивицу града и испалили 300 зрна и 200 мина на линији задимљавања. Користећи овај моменат извиђачка група упала је у североисточни део града и несметано се вратила по извршењу задатка.

Према томе, при стварном одлучивању о примени димних завеса, пред познавања начела за њихову примену и њихових позитивних и негативних страна, највећу улогу играју иницијатива, смисао за комбиновање дима са ватром и маневром и чврста решеност да се задатак изврши са најмање губитака у живој сили и техници.

Пуковник инж. ДАНИЛО ХУБМАЈЕР

УТИЦАЈ ЕКОНОМСКИХ ФАКТОРА НА РАЗВОЈ АВИЈАЦИЈЕ

У оквиру националне одбране сваког дана расте важност авијације, повећава се њена улога условљена савременим начином ратовања. Авијација данашњице, по својој техничкој структури, један је од најсложенијих видова оружаних снага сваке земље. Употреба авијације све се више и више проширује, а тиме се и усложњава њен органски састав и техничка структура.

На специфичан развој авијације у појединим земљама утичу многи фактори, као што су: општа светска војно-политичка ситуација и констелација сила, геополитички положај дотичне државе, место које авијација треба да заузме у склопу оружаних снага дотичне земље, итд., али је сигурно да економски фактори у овом развоју играју једну од првостепених улога.

На могућност развоја ваздухопловства, поред друштвено-економског система земље, непосредно утичу следећи главни економски фактори: богатство сировинских извора, степен техничке и индустријске развијености земље, развијеност саобраћајних веза и солидност и сталност трговинских веза са иностранством.

Пошто је питање утицаја друштвених односа једне земље на развој привреде уопште често третирано у другим чланцима, ми ћемо у овом чланку говорити само о неким елементима појединих економских фактора и покушати да расветлимо њихов утицај на развој авијације у појединим земљама.

Утицај богатства сировинских извора

Ако анализирамо физичко-техничку структуру савременог авиона у целини, видећемо да је састављен из производа најразличитијих врста сировина. Ту су употребљене најразличитије врсте високолегираног челика, алуминиске, бакарне и друге легуре, различите врсте висококвалитетног дрвета, боја и лакова, материјала за лепљење, масти, уља, бензина, хемиских средстава, експлозива, итд. Према томе, јасно је да је за развој снажне авијације од првостепеног значаја да се на сопственој територији располаже довољно богатим извором, ако не свих, а оно бар главних врста сировина потребних за производњу авиона и њихову експлоатацију. Зависност од иностранства у погледу главних незаменљивих сировинских елемената, у отсудном моменту може парализовати целокупну производњу авиона и постати фатална за одбрану земље. Земље које немају довољне сировинске изворе принуђене су да стварају солидне сировинске базе са широким резервама оних сировина које немају, да би обезбедиле стабилан и перспективан живот

и развој авијације, или да ангажују огромна научна и индустриска средства и капацитете за стварање нових синтетичних материја — заменитеља тих сировина, онако како је то радила Немачка у прошлом рату у погледу бензина, гуме и др.

Једна економски снажна земља, или заједница земаља, има могућности да на време створи те сировинске базе за већину врта сировина које јој недостају, нарочито оних које се троше у сразмерно мањим количинама и које се лако чувају и стокирају. Највећи проблем у стварању потребних резерви претставља погонски материјал за авионе — бензин или његова сировина — нафта. Ако се претпостави да авион у току своје животне експлоатације живи само 1.000 часова, онда ће он утрошити од 70 до 100 пута више горива (по тежини) од своје сопствене тежине, која претставља збир свих осталих употребљених сировина. Узмемо ли у обзир још и то да је бензин по својој специфичној тежини неколико пута лакши од осталих главних конструкцијских материја, онда произлази да би у тој размери резерве погонског материјала морале да буду 200 — 800 пута веће по волумену од осталих резерви материјала. Нафта, односно њен дериват — бензин, према томе, сировина је која се у авијацији по волумену највише троши. Бензин је за авијацију исто тако важан елеменат као што је крв за живи организам.

Светска производња нафте и бензина из дана у дан расте; она достиже сада већ око 500 милиона тона годишње. Међутим, расте и њена потрошња, а самим тим и свакидашња потражња, и то бржим темпом него што се развија производња, тако да је нафта сама по себи постала један од важних економских фактора у оквиру економике сваке земље. Око нафте и њених налазишта воде се деценијама огорчене борбе како на политичком, тако и на финансиском пољу и те борбе се из дана у дан све више заоштравају и убудуће све више ће се заоштравати, јер потребе све више расту. Најбоље нам то илуструју најновији догађаји у Ирану. Нафта и њени деривати не употребљавају се само у авијацији, већ и за погон разних осталих постројења и апарата (погон бродова, аутомобила, тенкова, машина, итд.). Али, нарочити пораст потрошње појављује се баш у авијацији појавом новог вида погона, тј. авиона на млазни погон.

Ако упоредимо потрошњу горива једне формације четворомоторних бомбардера са клипним мотором која свој терет бомби треба да пренесе на отстојање од, рецимо, 1.500 км брзином од око 400—500 км/час, са потрошњом горива једне формације савремених бомбардера са моторима на млазни погон, која би исти терет бомби пренела на исто отстојање, али брзином од 800—1.000 км/час, видећемо да се утрошак бензина повећава за 5 до 8 пута. Према томе, повећање оперативне и тактичке брзине скупо се плаћа. Ако томе додамо да су периферна отстојања ратишта Другог светског рата била много мања него што ће бити она у једном евентуалном будућем сукобу, видимо да ће се за постизавање истог ефекта морати трошити несразмерно веће количине горива (ако се узме у обзир примена атомске бомбе).

Поред нафте, као једне од најважнијих сировина за живот авијације, важни су као економски фактори још и многе друге сировине, као: боксит (сиrovина из које се производи алуминијум, главни саставни део свих лаких легура, поглавито примењених у производњи авиона), бакар, жељезо, ретки метали, као: хром, молибден, никл (неопходно потребни за производњу ле-

гираних челика) итд. Раније је било веома важно и богатство шума са специјалним врстама дрвета примењеног у производњи авиона, као што је: оморика, јасен, бреза итд. Данас то питање постепено губи важност, јер се све више прелази на чисто металну конструкцију авиона.

Предуго би било ако бисмо се упустили у анализу важности свих других сировина које су потребне за живот авијације, али њихово постојање или непостојање у земљи одређује степен могућности самосталне изградње и развоја авијације, одређује степен важности коју сировинска база заузима у оквиру економике једне земље.

Данас у свету постоји велика разлика баш у погледу богатства појединих земаља изворима сировина, а то је један од важних чинилаца који су утицали на постојећу огромну несразмеру у привредном и техничком развоју појединих земаља. САД су најбогатије у погледу налазишта сировина и поглавито томе има да захвале што су достигле нагли индустриско-технички развој. После њих по богатству сировина долазе Енглеска (подразумева се у склопу Британске Заједнице Народа) и СССР, тако да се једино ове три државе могу сматрати, бар делимично, аутарктичне, тј. независне у погледу сировина, док су све остале земље вишемање зависне од размене робе са другим земљама.

Треба напоменути да се и наша земља у погледу сировина налази у врло повољном положају, пошто на свом тлу располаже са 23 од 26 главних врста метала који се примењују у индустријској производњи.

Утицај техничке и индустријске развијености земље

Већ смо истакли важност коју богата сировинска база има у оквиру економских фактора који утичу на развој авијације. Међутим, то не би било тачно ако бисмо то питање посматрали изоловано, ван дејства осталих фактора. Мртва маса сировина није економски фактор у правом смислу речи. Она добија своју праву вредност и важност као економски фактор тек оваплоћењем кроз духовни и физички рад човека у оној мери у којој се омогућава претварање мртве масе сировина у конкретну средство за корисну употребу.

Степен развитка школства и научно-стручног рада налази свој директан одраз у општем техничком нивоу једне земље. Како од општег техничког нивоа, углавном, зависи могућност рационалне индустријализације једне земље, то је јасно да се тај чинилац не може пренебрегнути у разматрању фактора који утичу на развој авијације. Без стручних кадрова — радника, техничара и инжењера — фабрике не могу давати квалитетни рад. Због тога мора постојати једна хармонична веза између стварања научно-стручних кадрова и индустријализације земље. Ово је нарочито важно ако специјално разматрамо место које ваздухопловна индустрија треба да заузме у оквиру индустријализације. А да бисмо донели правилне закључке морамо анализирати бит авијације како бисмо уочили све оне узроке и елементе који су од првостепеног значаја за њен ниво и развој. Притом, треба имати у виду следеће:

— авион, као основно борбено средство авијације, мора да буде **савремен** да би могао испунити задатке који су му намењени, зато се конструкција авиона непрекидно усавршава, његове карактеристике и концепције брзо се мењају и авион, према томе, брзо застарева;

— авион је веома сложена и деликатна техничка творевина, управо синтеза скоро свих домена техничке и научне делатности;

— за студију и развој модерног авиона, у циљу одржавања потребног научног техничког нивоа, потребно је дуго време, велика финансиска средства и ангажовање свих грана индустрије;

— масовна производња авиона тражи солидну примену и ангажовање великих индустријских капацитета и особља високих стручних квалификација;

— између мирнодопске и ратне производње постоји велика диспропорција.

Због брзог застаревања авиона, поставља се веома осетљиво питање — како да се одржи задовољавајући технички ниво ваздухопловног материјала, јер застарели авион нема више ону борбену вредност која се од њега тражи. То значи да индустријски потенцијал мора да обезбеди правовремену замену застарелих са савременим авионима. А пошто послератна политичка ситуација императивно захтева од већине држава да одржавају високе контингенте борбене авијације, јасно је да би консеквентна замена неколико хиљада застарелих борбених авиона захтевала огромне индустријске капацитете и финансијска средства. Поставља се још и питање да ли треба за време мира створити и одржавати такве индустријске капацитете који ће омогућити брзи прелаз на ратно формацијско стање и правовремену поуну губитака и замену застарелих авиона. Притом треба имати у виду да у ваздухопловној производњи проширење капацитета обично иде доста споро и да то, углавном, зависи од опште техничке припреме остале индустрије и општег нивоа техничких кадрова једне земље.

Мало која земља може, без штете за општу привреду и друштвени стандард, још за време мира да одржава толике индустријске капацитете који су јој потребни за одржавање ваздухопловног потенцијала за време рата. Зато се индустријски капацитети обично формирају за нормалне мирнодопске потребе, с тим што се остала индустрија припрема и оспособљава за брзи прелаз на ваздухопловну ратну индустријску производњу. У том циљу веома је важно да се обезбеде довољне резерве сировина и да се располаже развијеном индустријом полуфабриката.¹⁾

За брзину у масовној производњи веома су важни следећи елементи: једнообразност производа, величина серија и темпо производње. Природно је да је за брзо постизавање потребних капацитета у ратној производњи авиона од особите важности развијеност аутомобилске индустрије и индустрије мотора и њихова припрема за брзи прелаз на производњу авиона.

Да би се имала јаснија слика о стању и развоју ваздухопловне индустрије појединих земаља, изнећемо извесне бројчане податке о расположивом индустријском простору, радној снази, капацитету производње авиона итд. уочи Другог светског рата и њиховом развоју у току рата.

¹⁾ За илустрацију потешкоћа, које се појављују при оспособљавању индустрије за масовну производњу авиона, може послужити следећи пример.

Велики индустријалац Хенри Форд, који је познат као масовни продуцент аутомобила (десетине хиљада на дан), изјавио је 1940 године да ће моћи да организује производњу од 1.000 авиона дневно само ако му се да 6 месеци времена припреме. Међутим, иако је 1941 године израдио цинковске творнице авиона, успео је тек после 3 године интензивног рада да постигне дневни капацитет производње од 15 бомбардера „Либератор“.

Ред. број	Д р ж а в е	Расположиви индустријски простор у хиљадама м ²				
		1933	1939	1940	1942	1943
1	Немачка	100	2.500	—	—	5.000
2	С А Д			1.000	5.000	10.000

Развој индустрије ишао је и у једној и у другој земљи, углавном, по линији приватног сектора, али је био диригован од државе, која је била главни акционар у већини предузећа. САД могле су у тако кратком року да прошире своју ваздухопловну индустрију за десет пута баш због тога што су имале врло развијену аутомобилску индустрију, индустрију мотора, индустрију прецизне механике, итд.

Ред. број	Д р ж а в е	Средње годишње стање кретања радне снаге (у хиљадама)				
		1940	1941	1942	1943	1944
1	Немачка	850	1.000	1.050	1.100	1.100
2	Енглеска	—	1.200	1.750	1.750	1.750
3	С А Д	150	350	1.000	1.900	1.900
4	Француска	170 (у почетку до 250)	—	—	—	—

Од горњег броја било је у немачкој ваздухопловној индустрији запослено око 30% странаца и исто толики проценат жена, док је у САД у ваздухопловној индустрији радило око 36% жена.

Како је расла продуктивност рада у појединим земљама, како се кретала производња авиона у тонама по једном раднику, види се из следећег прегледа:

Видно повећање производности рада у појединим земљама постигло се, углавном, захваљујући све бољем оспособљавању стручних кадрова, бољем упознавању производног особља са елементима производње, радикалним смањењем броја типова авиона и повећањем величина појединих серија авиона. Највећи успех у том погледу постигле су САД зато што су, прво, биле удаљене од ратишта тако да се процес производње могао одвијати несметано, са највећим могућим интензитетом; друго, што им је огромни индустријски потенцијал омогућавао рад у несразмерно већим серијама но што је то био

Ред. број	Д р ж а в е	Годишња производња војних авиона (у хиљадама)							
		1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
1	Немачка	4,2	5,2	8,3	11,8	11,8	15,8	25,5	39,8
2	Јапан	—	—	—	—	5	9	16	28
3	Француска	0,7	1,4	3,2	—	—	—	—	—
4	Енглеска	1,8	4	7	15	20,1	23,7	26,3	—
5	С А Д	1,1	1,3	3,8	12,6	19,3	47,9	85,9	96,4

Ред. број	Д р ж а в е	Производња авиона у тонама по једном раднику					
		1939	1940	1941	1942	1943	1944
1	Немачка	—	—	0,030	0,041	0,058	0,072
2	Француска	0,045	0,047	—	—	—	—
3	Енглеска	—	—	0,033	0,040	0,048	0,050
4	С А Д	—	0,062	0,108	0,125	0,157	0,230

случај у другим земљама и, треће, што им је баш рад у великим серијама омогућавао примену аутоматизације у великом степену. Овај пример јасно показује утицај и значај велике индустријске моћи као економског фактора на снагу и развој авијације.

Приликом третирања питања студије авиона (у светлости економије једне земље) не сме се разматрати само уски делокруг рада самих конструктора авиона, већ и сав научни рад других сектора који треба да омогући ту конструкцију. Ту треба обухватити напоре разних знанствених института, бироа и лабораторијума за истраживање, центара за испитивање, металургијских и хемиских завода, електропривреде, индустрије пластичних и гумених производа, комитета за стандардизацију материјала итд., који стално раде на проналажењу нових и бољих материјала, подесних за израду авиона и његове опреме. Данас се позитивни успеси постижу само колективним радом

и то не радом једне уске групе људи у једној научној области, већ широком сарадњом између научних радника разних научних подручја.

Сложеност припремног рада око стварања могућности да једна земља може приступити самосталном конструисању и изради савремених авиона, сама по себи говори да је тај процес дуготрајан и да захтева ангажовање великих средстава док се не пређе на сериску производњу неког новог типа. Земља која жели да има авијацију способну за извршење задатака које јој поставља национална одбрана, мора бити спремна да поднесе велике материјалне и финансиске жртве. Ако бацимо поглед на буџетске ставке које се данас троше на авијацију у појединим државама, видећемо да су то огромне суме које тешко оптерећују привреду целе земље. Пораст буџета за ваздухопловство нарочито се уочава у појединим земљама после избијања Корејског рата. Агресиван став СССР у питању тог рата изазвао је крајње заоштрену политичку ситуацију у целом свету и нову фантастичну трку у наоружању, а нарочито у погледу авијације. Тако су, например, САД поставиле трогодишњи план за изградњу авијације по коме производњу авиона треба удвостручити у односу на производњу 1950 године. Кредит за војно ваздухопловство расте из године у годину. Док је 1949 године износио једну милијарду, а у 1950 години две милијарде, дотле је 1951 године достигао суму од шест милијарди долара, а у индустрији је поручено авиона за десет милијарди долара. За 1952 годину предвиђа се за ваздухопловство буџет у висини од двадесет милијарди долара (скоро троструки износ инвестиција нашег Петогодишњег плана). То значи да би само за ваздухопловни буџет у 1952 години требало да сваки грађанин САД допринесе око 8.000 динара. А кад бисмо ми желели изградити авијацију у том обиму, онда би сваки наш грађанин морао да допринесе око 60.000 динара годишње. Према томе, очигледно је колико економски фактор једне земље утиче и заправо поставља границе могућности развитка и снаге сваке националне авијације.

У плану за 1951 годину САД треба да израде 8.000, а у 1952 години 15—18.000 авиона. Претседник Труман затражио је од Конгреса да се створи индустриски капацитет за производњу од 50.000 авиона годишње, аналогно ономе како је то својевремено тражио ранији Претседник Рузвелт у 1940 години.

И у Енглеској је слично стање. У 1950 години за ваздухопловно наоружање изгласан је буџет од три милијарде енглеских фунти, тј. сразмерно још јаче оптерећење по становнику него у САД.

И Италија је у 1951 години предвидела 110 милијарди лира за ваздухопловно наоружање, благодарећи помоћи САД.

За стање производње авиона и расположивих кредита у СССР нема конкретних података. По писању неких страних часописа СССР располаже ваздухопловном индустријом високог капацитета који много не заостаје за оним у САД и да су кредити за авијацију истих размера као и у САД или Енглеској. Али, пошто Совјетски Савез у општем привредном погледу још далеко заостаје иза САД, његови трошкови за наоружање морају се још оштрије одразити на осталу привреду и животни стандард људи. Свакако, СССР велики део тог оптерећења насилно преноси на своје сателите, који на тај начин постају објекти бездушне експлоатације.

Сумирајући поједине елементе из предњих излагања, можемо закључити да од укупне економске моћи једне земље, њеног општег техничког нивоа и степена индустријализације, зависи не само темпо, већ и квантитативни и квалитативни оквири могућег развоја авијације.

Саобраћајне везе и трговински односи са иностранством

Да би индустрија могла да производи одређеним темпом и капацитетом, неопходан је брз и несметан дотур материјала и брз одлив готових производа. То значи да су потребне добре саобраћајне везе, и то утолико више, уколико је једна земља већег пространства и уколико су поједини индустријски центри и сировинске базе међусобно удаљенији. Најбогатији рудници метала на Уралу изгубили би много од своје вредности да нису везани добрим везама са произвођачима и потрошачима. Извори нафте на Средњем Истоку (Мосул) били су мртав капитал док није био изграђен нафтовод до Хаифе и Александрете. На тај нафтовод морало се утрошити милијарде баш зато што нису постојале друге саобраћајне везе. То су само два драстична примера за бољу илустрацију значаја веза. Неоспорно је да је за развој авијације потребна индустријализација и да јака индустрија захтева већи интензитет промета робе, а за промет робе потребне су добре саобраћајне везе.

Важност добрих саобраћајних веза повећава се и тиме што се данас у изградњи индустрије мора примењивати начело широке деконцентрације. Пошто је савременим начином ратовања, тј. широком употребом авијације и далекометних пројектила, ратиште пренето и у дубоку позадину сваке земље, деконцентрација индустрије на уском простору могла би да има катастрофалних последица. А могућност брзе дислокације и пребазирања индустрије са угрожених простора један је од важних фактора за сачување индустријских капацитета за време рата. Немачка је у Другом светском рату, благодарећи добро развијеној саобраћајној вези, успела да маневрише својом индустријом и да је сачува од потпуног уништења.

Добри трговински односи и везе са иностранством потребни су зато што ретко која земља може из својих властитих извора да покрије све потребе за своју општу привреду, а специјално за изградњу и развој авијације. Та потреба је утолико већа, уколико је нека земља сиромашнија у погледу извора сировина и слабије развијена у техничком погледу. Чак и САД, које су по сировинским изворима најбогатија земља на свету, у извесним сировинама зависе од иностранства (калај, каучук итд.). Зато је и за индустријске земље, које немају довољно сировина, важно да обезбеде своје учешће на светском тржишту робе. А државна руководства имају задатак да успостављају сигурне и равноправне трговинске везе са иностранством, тј. везе које ће омогућити размену добара без једностране експлоатације или политичких уступака.

Закључујући ову тему може се казати да општа економска моћ једне земље, која произлази из појединих специфичних економских фактора, одређује темпо и границе развоја сваке националне авијације.

Потпуковник АЛЕКСАНДАР ТРОФИМОВ

ТЕНК СУТРАШЊИЦЕ

Од почетка Другог светског рата до закључно са првим периодом рата на Источном фронту немачки тенкови су господарили на бојиштима Пољске, Холандије, Белгије, Француске, Југославије, Украјине, Белорусије и Балтичких земаља. Спретном комбинацијом својих надмоћних тенковских јединица и тактичке авијације чврсто повезаних радиосредствима, Немци су — користећи бројну слабост и погрешну доктрину употребе савезничких оклопних јединица и противтенковског наоружања — успевали не само да својим тенковским дивизијама смело маневришу, врше ударе на бокове непријатеља, одлучно гоне и експлоатишу пробоје, већ и да самостално извршавају пробој непријатељских утврђених положаја.

Иако је генерал Веган употребом целокупне артиљерије 75 мм за противтенковску одбрану донекле приморао Немце да промене своју тактику пробоја утврђених положаја преносећи тежиште на пешадију, обилно потпомогнуту тенковима, ипак тиме није била смањена улога оклопних дивизија у експлоатацији оствареног пробоја.

У почетном периоду рата на Источном фронту немачке тенковске армије поново су постигле значајне успехе, али уз велике жртве, тако да крајем 1941 године нису успеле да продру у Москву и спрече пораз Немаца под њом. Према изјави генерала Хаидера, Немци су том приликом изгубили око 2.800 тенкова, тј. више од половине своје годишње производње тенкова у 1942 години. Поред жилавог отпора совјетске пешадије, наоружане примитивним ручним ПТ наоружањем, главну улогу у борби са тенковима одиграле су артиљерија и јуришна авијација.

У даљем развоју рата совјетске и немачке тенковске јединице играле су важну улогу у операцијама. Али, за разлику од Наполеонових кирасира, који су одлучним пробојем непријатељског фронта на најосетљивијем месту стварали „догађај“, оне су имале — слично као и Миратова лака коњица — улогу експлоатације битке и гоњења по извршеном пробоју, који је постигла пешадија потпомогнута артиљеријом и тенковима за непосредну подршку, а не тенковима као самосталним фактором. Тенкови су се борили са променљивом срећом; противтенковска одбрана се све више усавршавала и појачавала, а ефикасност тенкова слабила, нарочито на Италијанском војишту, тако да је, у вези са релативно slabим успесима тенковских јединица на Тихоокеанском ратишту, Черчил рекао: „Тенкови су завршили своје“. Док је

неуспех енглеских тенковских јединица код Кана у Нормандији био у складу са овом тврдњом, докле су велики успеси совјетских тенковских јединица у наступању од Висле до Берлина и Патонових тенкова у Француској у супротности са њом. Међутим, пажљивом анализом ових успеха и околности под којима су они постигнути, с правом би се могло закључити да су такви успеси постигнути пре због опште дезорганизације немачке одбране, релативне слабости немачке ПТ артиљерије и апсолутне надмоћности Савезника у ваздуху и на земљи (која је онемогућавала Немцима успостављање солидног система противтенковске одбране), него због ефикасности самих тенкова. Но, у сваком случају, широком употребом кумулативног пуњења, појачањем ефикасности и повећањем калибра ПТ артиљерије, а нарочито употребом индивидуалних ПТ оруђа — типа базуке или тромблонске кумулативне бомбе — озбиљно је угрожена ефикасност тенкова.

Студија завршних операција у Источној Немачкој нарочито је поучна у погледу пораста јачине ручног ПТ наоружања. Немачки генерал-пуковник Раус, командант 3 тенковске армије (која је крајем фебруара и почетком марта 1945 године бранила Померанију) износи следеће податке:¹⁾

У почетку ове битке однос совјетских и немачких тенкова био је 1.600 : 70. Немачка ПТ одбрана била је доста слаба услед раније претрпљених губитака и заснивала се претежно на употреби „панцерфауста“, ПТ мина и ПТ препрека. Руси су имали надмоћност у живој снази, артиљерији и у ваздухопловству. Иако су совјетске трупе заузеле Померанију за релативно кратко време, Трећа армија није уништена, већ је успела, истина са великим губицима, да се повуче на леву обалу Одре, али су при томе Прва, Друга и Трећа совјетска тенковска армија претрпеле озбиљне губитке. Према генералу Раусу од 1.600 совјетских тенкова било је уништено 580, од којих $\frac{2}{3}$ помоћу „панцерфауста“. Као што се види, велики број тенкова био је уништен од припадника позадинских трупа и „Фолкштурма“, тј. од прилично неизвежбаних и слабих трупа.²⁾

Иако се подаци генерала Рауса морају примити са резервом, као један од многих покушаја рехабилитације немачке војске, која је сада у току, иако је земљиште Помераније врло погодно за организацију ПТ одбране, несумњиво се мора признати да је успех совјетских тенкова у овој фази рата био доста скупо плаћен и поред велике надмоћности на земљи и у ваздуху.

¹⁾ „Битка у Померанији и одбранбене борбе на Одр“, „Allgemeine Schweizerische Militär Zeitschrift“, март 1951.

²⁾ Одбранбена вредност ручних реактивних бацача у овим борбама може се видети из следећег Раусовог описа одбране мостобрана Волин на дан 7 и 8 марта 1945 године: „Мостобран код Волина био је главни циљ совјетских напада. Они су намеравали да га заузму помоћу једне тенковске бригаде. Али су морнари, обидно наоружани „панцерфаустима“, успели не само да одбију непријатељску пешадију, већ и да униште тенкове који су се с њом пробили. „Панцерфаусти“ су уништили 33 тенка, а тридесет четврти, који је стигао на мост као челни тенк, бачен је у ваздух заједно са мостом... Већ идућег дана непријатељ је поновио напад на мостобран Волин уз подршку нове тенковске бригаде. Многобројни ловци тенкова са „панцерфаустима“, растурени по земљишту и добро маскирани, презирући смрт, бацали су се против њих и уништили свих 38 тенкова. При томе су и они претрпели тешке губитке од тенковске ватре, али је њихова победа била потпуна. Непријатељ је одустао од намере да се пробије преко острва...“

Рад на усавршавању ПТ средстава продужио се и после рата, нарочито у правцу развоја одбранбених ПТ средстава пешадије: ручних реактивних бацача и тромблонских ПТ бомби (америчка супер базука, француски ручни реактивни бацач, француска тромблонска бомба „Стрим“, белгиска бомба „Енерга“ итд.). Усавршавање ових средстава дало је повода Американцима да изјаве уочи Корејског рата да ће „тенковски рат ускоро бити застарео“.

Почетни успеси северокорејских тенкова Т-34, који су одиграли врло важну улогу, оповргли су ову изјаву. Међутим, појачањем америчког ваздухопловства, повећањем броја трупа опремљених савременим ручним ПТ средствима (супер базуке) и широком применом ПТ мина, као и нападних ПТ средстава авијације (ракетна зрна, „Напалм“ бомбе итд.), које је ускоро уследило, успостављена је равнотежа, тако да су северокорејски тенкови били практично потиснути са бојишта. У исто време, довлачењем америчких тенкова: „Першинга“, „Патона“ и „Центуриона“ у Кореју, обезбеђена је Мак Артуровим трупама одлучна надмоћност у тенковима. На тај начин, поред надмоћности у тенковима, већ је постојала надмоћност у ваздуху, у артиљерији и свим техничким средствима и потпуно господарење на мору, па чак и извесна мала надмоћност у људству. Међутим, значајно је да Мак Артурова офанзива није почела пробојем са Фусанског мостобрана, већ искрцавањем у области Сеула, тј. у дубокој позадини Северокорејског фронта, који је брзо попустио пошто је ослабљен одвајањем јединица за противакцију код Сеула. Тако је, уствари, отпочела експлоатација успеха гоњењем према реци Јалу, опет слично као и у Француској, у условима потпуног господарења у ваздуху, слабости Северокорејца у противтенковским средствима и брзог повлачења које онемогућава широку примену ПТ мина и рушења.

У даљим наизменичним офанзивама кинеских и америчких трупа у висини 38 паралеле, тенк игра важну улогу као пратеће оруђе пешадије, бар на страни снага ОУН. Карактеристично је да се у току ових наизменичних офанзива америчке оклопне јединице употребљавају за гоњење и извиђање само у маневарској зони између два добро организована положаја (које су, како изгледа, обе зарађене стране уредиле свака са своје стране 38 паралеле). Такође је значајно да су Американци, због осетљивости тенкова на дејство ручних и осталих противтенковских средстава, морали да употребе нове самоходне четвороцевне ПА митраљезе и самоходне двоцевне МПА топове 40 мм, са задатком да својом снажном ватром чисте простор испред тенкова и пешадије од појединих непријатељских стрелаца, наоружаних ручним противтенковским средствима. На тај начин, тенк, који је у Првом светском рату био замишљен као средство за брзу ликвидацију непријатељских митраљеза и стрелаца, сада од сопствене пешадије и моћног аутоматског оружја тражи да га заштите од тих истих стрелаца наоружаних новим противтенковским оружјем, јер су се они показали као његови најопаснији непријатељи.

Природно је што је ова неефикасност тенка, у односу на индивидуалног борца наоружаног савременим противтенковским средствима, изазвала сумњу у корисност тенка садање концепције. Камил Ружерон, чувени француски војно-технички стручњак, чије су се прогнозе у погледу наоружања још од пре Другог светског рата показале више пута као тачне, међу првима је устао против садашње концепције тенка:

„Да ли је рат у Кореји осудио и избацио оклопно оружје? Ни најмање, али да би осигурао свој опстанак, тенк треба да се прилагоди повећању моћи наоружања“. По његовом мишљењу, прилагодити заштиту тенка не значи појачати оклоп, већ га смањити. Будућност тенка почива на преносу минималног оклопа минималном брзином. Он види будућност тенка у совјетском „беби тенку“ чија је висина свега 90 см, а који је наоружан дугачким топом. Слично мишљење има и Лидел Харт, чувени енглески писац, „enfant terrible“ енглеске војне литературе, чије су идеје биле од знатног утицаја на развој званичне енглеске доктрине и политике наоружања. Према њему, даљи конструктивни развој тенка мора бити усмерен „на стварање механизованог Давида, а не Голијата“. То би се могло остварити монтирањем топа ван тела тенка, с тим да се нишањење, окидање и пуњење врше механичким путем, или увођењем ракетног или бестрајног наоружања, као и употребом нове врсте лаког мотора. По његовом мишљењу, повећање калибра тенковског топа и дебљине оклопа достигло је крајње могућу границу и сваки даљи корак у том правцу ишао би на штету покретљивости тенка.

У америчком часопису „Combat forces journal“ пуковник Mobility захтева тенк тежине 10—15 тона, са оклопом као код тенка „Патон“ (76 мм), с тим да уместо топа буде наоружан вођеним ракетним зрнима, која би му омогућила уништење непријатељских тенкова и на отстојањима од око 3.000 метара.

Непознати амерички новинар у свом чланку „Искуства из Кореје“ („Allgemeine Schweizerische Militär Zeitschrift“ од новембра 1950 године) наводи да су амерички тенкови претешки за корејско земљиште и због тога везани за путеве. По његовом мишљењу, трупамa је потребан тенк са досадањим оклопом, досадањим наоружањем (топ 90 мм) с тим да се његова тежина упола смањи уграђивањем лаког турбомотора. У часопису „Combat forces journal“ група америчких подофицира — тенкиста изјављује: „Ми желимо тенк велике покретљивости и велике ватрене моћи на рачун дебљине оклопа“ и захтева да тенк има нижу силуету, сигурнија средства за везу, трансмисију за кретање по сваком земљишту и што покретљивију куполу.

Бивши командант енглеских тенковских јединица, генерал Мартел, захтева лаки тенк и поред свих његових недостатака, да тенкови не би заостајали при прелазу река и на тај начин губили оперативну покретљивост. Амерички генерал Хармон наводи да се од тенкова данас тражи велика ватрена моћ, покретљивост на бојишту и оклоп у обиму који дозвољава прва два фактора.

Генерал Гудеријан види развој тенкова у усавршавању мотора, гусеница, оклопа, наоружања, оптичких уређаја и средстава за везу, али не наводи како замишља то усавршавање. Енглески теоретичар Фулер не упушта се у прогнозе даљег усавршавања тенкова, али захтева њихову што већу ноћну употребу, чиме прећутно признаје пораст снаге противтенковског наоружања. Канадски часопис „Canada army journal“, од маја 1950 године, између осталог пише: „Пошто садашња противтенковска средства сигурно могу да пробију оклоп и најтежих тенкова, може се закључити да тежина данашњих тенкова само повећава мету и смањује њихову маневарску спо-

собност и брзину“ и закључује да би био потребан тенк ниске силуете, са оклопом који штити само од пешадиског наоружања и парчади артиљериских зрна, тј. тенк велике брзине и маневарске способности, са посадом од свега 3 човека и наоружан бестрзајним топом са ефикасним дометом од 1.000 м. А да би се лакше пребацивао ваздушним путем, за његову израду треба користити лаке метале, — алуминијум и манган.

Као што се види, захтеви стручњака, од генерала до инжењера, од теоретичара до подофицира, као изразитих практичара, прилично су једнодушни. Већина признаје да је бесмислена даља трка за повећањем оклопа, а самим тим и тежине тенка. Сви се слажу у томе да су главне особине тенка велика ватрена моћ и покретљивост, а велики број тражи смањење силуете тенка и смањење дебљине оклопа. Готово сви, сем Гудеријана, који сматра да су ручна ракетна средства „само средство за умирење живаца пешака“, сматрају да су ова средства један од најопаснијих непријатеља тенкова и сви признају да је потребна већа или мања преоријентација у даљем развоју тенкова.

Види се да су квантитативна побољшања основних особина тенка — ватрене моћи, покретљивости и заштите — довела до скока у нови квалитет, што сви осећају и изражавају сваки на свој начин.

Ова гледишта, која провејавају кроз страну литературу, нису остала без утицаја на производњу тенкова. Док су се од самог свршетка рата па све до прошле године, углавном, вршила побољшања већ постојећих типова средњих и тешких тенкова, — „Патон“ је уствари побољшани тенк „Першинг“, Т-44 побољшани Т-34, а ИС-3 побољшани тенк ИС-2, — дотле се у 1951 години појављују и нови типови тенкова. Тако је енглески „Центурион“ углавном изграђен у свему према досадањој концепцији тенка (50 тона тежине, чеони оклоп 76 мм, мотор 10.000 КС, релативно велика силуета). Међутим, Француска је испитала и пустила у сериску производњу лаки тенк од 13 тона. Према писању „Revue Militaire suisse“, од јануара 1951 године, овај тенк „је врло модерне концепције. Релативно слабо оклопљен, има врло низак профил тако да се може врло тешко осматрити на маневарском земљишту. Његова брзина и наоружање надмашују брзину и наоружање америчких тенкова од 26 тона (тј. брзину од 45 км/час и топ 75 мм)“. Интересантно је да је истовремено са прототипом овог тенка био испитан и прототип тенка од 50 тона, који није пуштен у сериску производњу „због недостатка средстава“. Према томе, Французи су проценили да је израда лаког тенка преча и хитнија од средњег.

Американци су такође пустили у сериску производњу лаки тенк Т-41, који је, у част генерала Вокера (који је погинуо у Кореји), добио име „Walker bulldog“.

Пошто модели средњих тенкова Т-42 и тешких Т-34 још нису пуштени у сериску производњу, изгледа да и Американци сматрају да су лаки тенкови прешнији од осталих.

Према једном швајцарском извору, поред тенка од 70 тона, Руси производе и мали тенк тежине 7,5 тона, што се вероватно односи на раније поменути „беби тенк“ висине 90 см.

Савремена одбрана располаже оружјем које је у стању да пробије оклоп најбољих тенкова на свима даљинама, почев од 1.500—30 м.³⁾ При томе, уколико се тенкови више приближавају непријатељској пешадији, утолико наилазе на опаснију и масовнију противтенковску одбрану, која на раније припремљеном терену практично може да располаже толиким бројем извора противтенковске ватре, колики је број пешака на браничевом положају. На тај начин тенковске јединице и у току гоњења могу наићи на непријатна изненађења, јер није тешко теретним аутомобилима да на погодну линију баце пешадију богато наоружану ручним противтенковским средствима, која ће моћи да изађе на крај са непријатељским усамљеним тенковима (тј. без пратње пешадије и артиљерије). Сигурно је да нападач, који располаже изразитом надмоћношћу у погледу техничких средстава и људства може донеке да ублажи ове слабости тенкова и да омогући извршење пробоја утврђених положаја. За то је најбољи пример америчка комбинација у Кореји која се састојала у максималном коришћењу тактичке авијације и удару пешадије, тенкова, самоходних МПА или ПАМ оруђа, уз обилну помоћ артиљерије. Међутим, код добро организованог система одбране и код приближног нивоа технике може се наићи и на низ успешних противмера браниоца. Најзад, такве комбинације су доста ефикасне само у почетку напада, јер у дубини браничевог положаја тенкови без довољне подршке сопствене артиљерије, авијације и пешадије долазе у непосредан сукоб са оруђима противтенковске одбране и браничевог пешадијом. Према томе, ни таквом комбинацијом се не решава основни проблем, тј. слабост оклопа према ватреној моћи противтенковских оруђа.

При решавању овог проблема, углавном, постоје следеће могућности:

1. — Поћи старим путем повећавања оклопа на 200—250—300 мм. У овом случају добили би се оклопни мамути тежине 70—100 и више тона, слабо покретљиви и немогући за употребу на меком и блатњавом земљишту. Оперативна покретљивост таквих тенкова била би минимална, јер би се тешко превозили жељезницом, а на друмовима требало би вршити обимне радове за повећање носивости мостова, пошто ниједан нормални друмски мост не би могао да издржи тежину.

³⁾ Савремена ПТ оруђа калибра 85—110 мм са панцирним зрнима пробијају оклоп од 90—120 мм на даљини од 1.000 м под нагибом од 60°, а под нагибом од 90° и оклоп од 100—150 мм.

Савремена поткалибарна зрна на даљини од 500 м пробијају оклопне плоче дебљине 1,2—2 пута веће од калибра самих тих зрна. Другим речима, топ калибра око 76 мм на тим даљинама може да пробије оклоп дебљине 100—150 мм. Најбоља савремена кумулативна зрна на даљинама од 500 м пробијају оклоп 2,5 пута дебљи од свог калибра. Хаубице 150 мм пробијају кумулативним зрнима оклоп од 110 мм на даљинама од 1.000 м.

Ручна реактивна ПТ средства на даљинама од 30—150 м пробијају оклоп дебљине од 90—220 мм (базука 60 мм — 90 мм, „Пијат“ — 120 мм, „Панцерфауст 2“ — 140 мм, „Панцерфауст 1“ — 200 мм, супер-базука око 220—230 мм, француска базука од 100 мм има исту пробојну моћ као и супер-базука и велику тачност погодака и на даљинама до 300 м). На даљини до 100 м тромблонске бомбе, избачене помоћу обичне или аутоматске пушке, пробијају оклоп до 250 мм. Међутим, оклоп најбољих савремених тенкова на најјаче оклопљеном делу куполе износи 110—160 мм („Стаљин“ око 120 мм, „Патон“ око 110 мм).

2. — Тражити решење у проналаску лаких, али отпорнијих оклопа, што досадашње ниво технике још није у стању да постигне.

3. — Остати код садашње концепције тенкова и поред свих слабости.

4. — Помирити се са могућношћу пробијања оклопа директним погоцима ПТ оруђа и смањити оклоп на такву меру која пружа заштиту само од ватре аутоматских оруђа калибра до 40—45 мм и од парчади артиљеријских зрна.

Пошто су прва два решења практично неизводљива, размотрићемо предност и мане два последња.

Иако средњи и тешки тенкови досадашње концепције пружају већу могућност за рикошетирање зрна него тенкови са малим оклопом од 40—50 мм, па чак и слабијим (који штити од пробијања зрна аутоматских и полуаутоматских оруђа калибра 40—45 мм, које постоје у наоружању пешадије као ПТ оруђа и ПА артиљерије као њихова нормална оруђа), ипак оклоп ниједног од њих не штити од директног поготка, нарочито на блиским отстојањима. Међутим, тенк са мањим оклопом и истим наоружањем може да буде много лакши и покретљивији на бојишту и ван њега. Употребом мањег оклопа, у вези са погодном конструкцијом и лакшим мотором (који би био довољан за смањену тежину), добија се мања силуета тенка, која због повећане покретљивости и лакшег заклањања у земљишним неравнинама и растињу може да смањи недостатак у погледу рикошетирања. Мањом тежином тенкова постиже се већа оперативна покретљивост, јер нема потребе за појачањем мостова, за употребом специјалних тешких пловних објеката при савлађивању водених препрека и вагона при превозу жељезницом, а осим тога повећава се могућност обиласка преко расквашеног и меког земљишта, постиже се већа брзина кретања на путевима и ван њих, тако да су погоднији за гоњење и маневар. И економске предности тенка са малим оклопом велике су, јер се уштеђују велике количине висококвалитетног челика, лакша је обрада, смањују се трошкови производње, тако да се по цену истих издатака може добити већи број ватрених извора исте моћи као и код досадашњих тенкова. Такав тенк много је погоднији за брдско и планинско земљиште, јер лакше савлађује нагибе и користи рђаве путеве, а и лакше се заклања од угледа и ватре непријатеља.

Најзад, мањи тенкови се много лакше маскирају од угледа непријатељске авијације, а благодарећи својој мањој тежини могу користити већи број путева, ради смањења и растурања колона и отежавања рада непријатељске авијације. А кад већ морамо да се помиримо са могућношћу пробијања оклопа, онда је неопходно да на неки други начин смањимо губитке. То се може постићи ако се број посаде тенка од 5—6 људи смањи на три човека. Тада би у тенку имали само возача, артиљерца и командира, односно командира који је уједно и нишанџија и помоћник. Тиме би се створила уштеда у људству и смањиле димензије тенка.

Према томе, задржавање садашње дебљине оклопа тенкова ради варљиве наде на рикошетирање зрна плаћа се ношењем „мртвог оклопа“ дебљине 40—50 мм, који без потребе огромно повећава тежину тенка и ствара низ тактичких и оперативних неугодности за љубав једне илузије, не рачунајући економске недостатке, који су далеко од тога да се могу потцењивати.

Мајор Ј. П.

ЖИЧНА ИЛИ БЕЖИЧНА СРЕДСТВА ВЕЗЕ

Тактика и техника стоје у непосредној вези, јер тактика поставља захтеве ратној техници и тиме јако утиче на њен развитак, а од техничких могућности зависе тактички поступци. А пошто се командовање и обавештавање — два важна чиниоца тактике и стратегије — непосредно ослањају на средства везе, неоспорно је да ће техничке могућности за израду тих средстава и њихове особине и убудуће јако утицати на тактику. Усавршена средства везе, заједно са осталим факторима, омогућила су употребу великих армија, покретни рат и дубоке продоре механизованих јединица. Зато ћемо у овом чланку дати кратак преглед правца развоја средстава везе.

Ако анализирамо стање и тенденцију развоја средстава везе на крају Другог светског рата и нова, послератна средства примењена код пошта, новинских и телеграфских агенција, можемо донекле закључити каква ће средства везе бити употребљена у скорој будућности. Тенденција развоја бежичних средстава може се лакше запазити не само по новом материјалу, а нарочито по новим типовима цеви, већ и по раду радиоаматера, јер војска, односно морнарица, мањевише, утиче на њихов рад. Тако, на пример, у стручним и радиоаматерским часописима, на изложбама, итд. може се лако уочити да је тежиште радиотехнике прешло на врло кратке (дециметарске) таласе. Због тога се намеће закључак да ће се ова врста таласа широко примењивати у будућности.

Код жичних средстава знатно је теже пратити развој чисто војних средстава, јер су прописи у погледу квалитета преноса за цивилне установе често зависни од строгих међународних прописа, који компликују и отежавају уређаје. Иако се ти уређаји због тога ређе примењују у војсци, они, ипак, имају и по нешто заједничко са цивилним тако да у рату могу међусобно да раде.

Да бисмо утврдили захтеве које модерна тактика поставља средствима везе, најпре ћемо извршити упоређење добрих и рђавих особина жичних и бежичних средстава.

У односу на бежична, жична средства се споро постављају, имају слабу покретљивост, те се не могу применити за одржавање везе са покретним јединицама, а линије се лако кваре услед дејства ватре и бомбардовања. Међутим, њихове су велике предности: немогућност гониометрисања, боља тајност, мала погонска енергија, вишеканални рад и у томе што захтевају људство са мањом стручном спремом за одржавање и експлоатацију.

Бежична средства имају предности у брзини постављања, великој покретљивости, могућности рада у покрету и лакшем транспортовању, али имају и озбиљнијих недостатака, као што су: могућност прислушкивања, гониометрисања и ометања од непријатеља, знатна неекономија у погледу погонске енергије и ограничен број станица које раде у близини у истом таласном опсегу.

Извесне мане једних и других средстава уклањају се разним техничким усавршавањима. Тако се, на пример, у Другом светском рату брзина постављања пољских линија знатно повећала употребом специјално уређених камиона који су ишли брзином од 10 — 15 км и поред постављали истовремено два пољска кабла. Пошто су путеве већином изложени дејству авијације и далекометне артиљерије, у Кореји је авионом вршено постављање кабела преко беспутног терена великом брзином, али се кабел морао жртвовати у случају повлачења, а при прекиду не постоји могућност поправке.

Потреба већег броја упоредних веза олакшана је применом вишеканалних телефонских и телеграфских жичних средстава. Ова средства омогућују да се истовремено на једној линији обавља до 15 разговора, ако је та линија врло солидна. А солидне сталне линије имају и мана: лако су уочљиве из ваздуха, не смеју да иду кроз густу шуму или близу грања, а сем тога потребно је и врло дуго времена за њихово постављање.

Међутим, обичне пољске линије не могу се с успехом применити, јер се њима постиже свега око 1/10 домета од домета на сталним линијама. Мањи домет има четворожилни пољски кабел, који се може положити и по земљи и по дрвећу, те се лако камуфлира. Пошто се применом четворожилног кабела домет смањује за 2,5 до 3 пута у односу на сталну линију, морају се чешће постављати појачавајуће станице, али се зато тежина материјала за постављање линије смањује на 1/8, а време постављања линије на 1/6.

Савезничке армије на Западу употребљавале су вишеканалне телефонске уређаје (који су радили на четворожилном кабелу) као део везе од пука ка дивизији, а од дивизије ка вишим штабовима примењивани су вишекабелни телефонски, а нарочито далекописаћи уређаји. У мрежама група армија примењивани су специјални бежични уређаји који су, уствари, замењивали линију вишеканалних уређаја. Пошто су ови уређаји радили усмереном предајом и пријемом, није постојала могућност гониометрисања, а ни ометања рада од стране непријатеља. Немогућност гониометрисања је њихова велика предност, јер су данашњи гониометри тако савршени (тачност иде до 1,5 степена) да би се место једног већег радиоцентра могло тачно одредити, а с обзиром на велику брзину данашњег ваздухопловства, тај би центар могао да буде врло лако уништен.

Применом бежичних уређаја за вишеканални рад уклањају се многе мане жичних и бежичних уређаја. Ови уређаји раде на дециметарским или метарским таласима. Предност, а са извесног гледишта и мана, дециметарских таласа је у томе што се праволиниски распростиру као светлост. Ако томе додамо да се лако може образovati сразмерно узан сноп радиоталаса, онда ћемо видети да имамо на расположењу такво средство везе које ће вршити усмерену предају и пријем. Усмерена предаја штити од непријатељског

прислушкивања и гониометрисања, односно усмерени пријем од непријатељских станица за осматрање.

Принцип рада ових уређаја умногоме потсећа на рад оптичке телеграфије.

Предност праволиниског распрострањања и могућност стварања снопа код дециметарских таласа састоји се у томе што снап таласа можемо управити тако да не падне на непријатељску територију. Али, с друге стране, такво распрострањање спречавају планине и сличне препреке, па чак и кривина земље ограничава њихов домет. Ако су обе антене на висини око 15 метара, онда домет на равном терену износи свега 40 км. На повољном брдском терену код станица нормалне излазне снаге највећи домет износи око 200 км.

Мали домет уређаја на дециметарским таласима¹⁾ захтева постављање релејних — појачавајућих станица, а њихово постављање ближе фронту захтева велику умешност, јер се може лако омогућити непријатељу да их прислушкује. У најнеповољнијем случају последња станица може се поставити на 100 — 120 км од борбене линије. Али ако се правилно изабере место постављања станица, последња станица може се приближити и на десетак километара (сл. 1).

После рата, за потребе међуградског телефонско-телеграфског саобраћаја на Западу је постављен низ „радиокаблова“, како се често називају ови уређаји. Применом „радиокаблова“ дошло се до закључака да су они знатно јевтинији и економичнији од нормалних каблова, а постављањем ре-

¹⁾ Бивша немачка војска имала је један мали преносни уређај са ознаком DMG2T. Мала тежина, напајање из батерија и добро управљени снап таласа омогућавао је његову примену и онда када је иначе недопуштен рад бежичних уређаја. То је уствари била четна радиостаница која се примењивала у припремним фазама напада и одбране.

Нешто је већи, али знатно модернији, швајцарски уређај Set 11/2 са дометом до 100 км. Њиме је омогућен потпун дуплексни рад, као на телефону. Рађен је за брдовити терен, јер нема издигнуту антену. Мало већи уређај предвиђен је за два телефонска и два телеграфска канала.

Превозни уређаји за стабилан рад били су немачки уређаји DMG 3, 4 и 5. Уређај DMG3 имао је девет говорних канала, на место сваког говорног канала могло се убацити по три далекописаћих канала. Из овога се може закључити да је тај уређај био предвиђен за више штабове.

Уређаји DMG4 и 5 имали су један телефонски и један далекописаћи канал, а при изостављању говорног канала могло се прикључити четири далекописача.

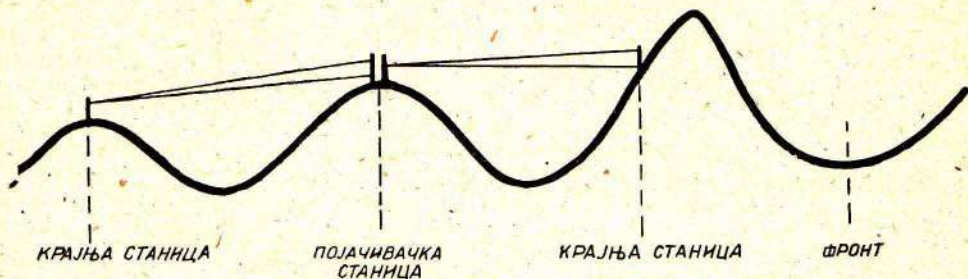
Пошто у прибору немачких уређаја нема високих антенских стубова морали су се, у равници и шумовитим планинама, радити импровизовани стубови. Амерички уређаји са ознаком AN/TRC имају у свом комплексу стубове из чланака тако да се могу лако транспортовати. У прошлом рату америчка војска примењивала је више типова ових уређаја. Уређаји са ознаком AN/TRC-1 уствари су замењивали сталну телефонску линију, јер су се прикључивали директно на вишеканалне жичне телефонске и телеграфске уређаје, а употребљавали су се за четири говорна и четири телеграфска канала. Сами уређаји су сразмерно прости и јевтини, а појачавајуће станице једноставне.

Уређаји AN/TRC-6 (сл. 2) новијег су датума израде, а омогућавају истовремено одржавање осам телефонских разговора. Цео уређај монтиран је на камиону приколицом, а ради сигурности у раду у комплексу има стопостотну резерву уређаја. Стуб се тако расклапа да стаје у камион заједно са антенама.

лејних пасивних станица, којима не треба ни надзор ни енергија, могуће је преброђавање свих препрека.

С обзиром на многострану употребу и нагло подизање радиолинија, по свему изгледа да су се оне показале као сигурне и да се може очекивати да ће се и код армија примењивати у већем обиму.

Сви уређаји за вишеканални пренос на дециметарским таласима досада се деле у две групе. Једна група служи само као замена за сталну телефонску линију или кабел, те се спој вишеканалног телефонског уређаја за дециметарске таласе врши једним каблом. Појачавајуће станице су једноставне и постављају се на сваких 50 — 60 км. Мана им је што се код њих не могу издвајати поједини канали.

Скица 1

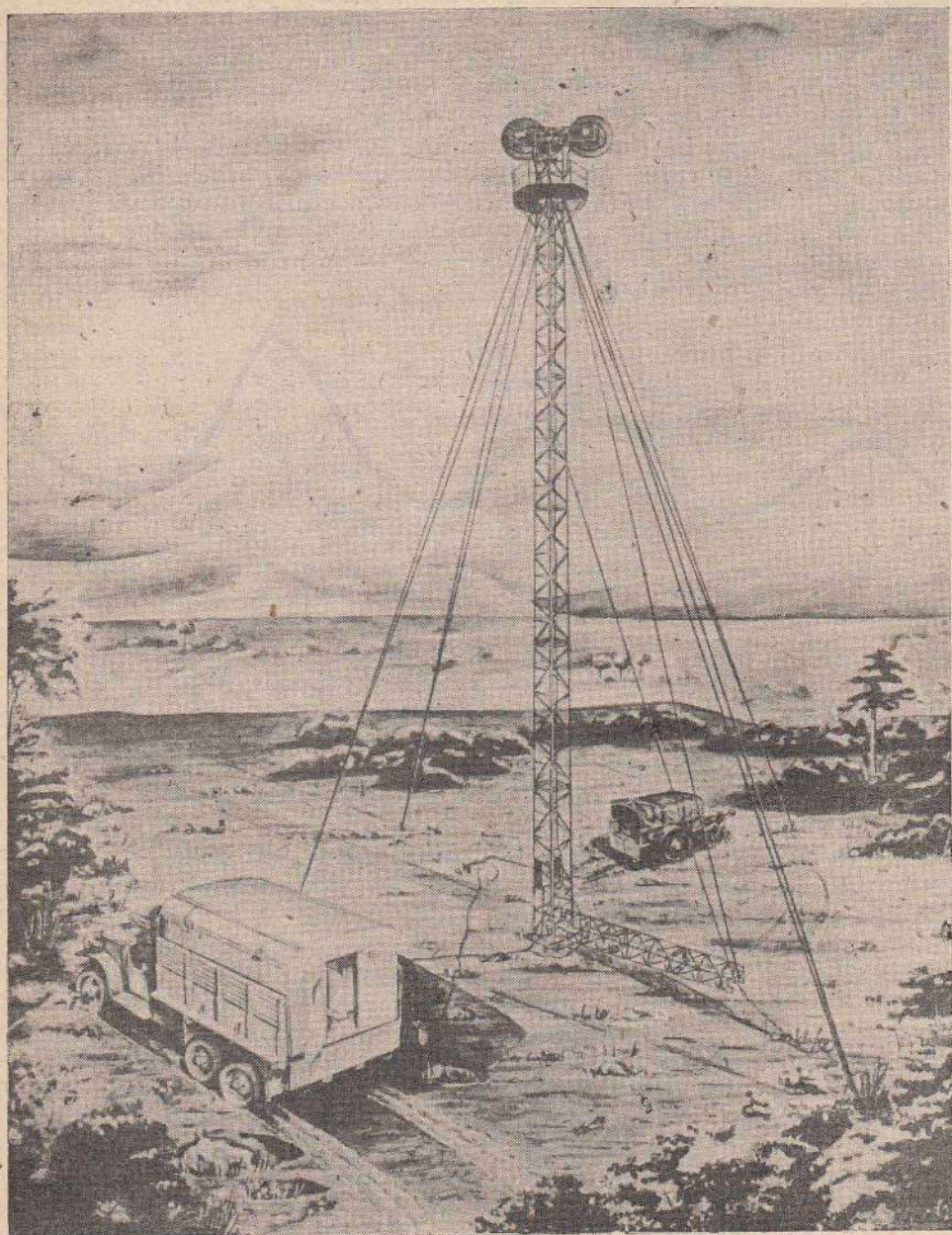
Код друге групе уређаја све телефонске линије доводе се до самих дециметарских уређаја и тек се у њима врши слагање канала. Појачавајуће станице састоје се из истих уређаја као и крајње станице, те је могуће издавање појединих говорних канала код сваке појачавајуће станице. На тај начин, при померању фронта, свака појачавајућа станица може да постане крајња станица или обрнуто.

Из напред изложеног можемо закључити да се полако губе појмови жична и бежична средства, јер се она сада међусобно настављају и ниједно од њих не чини потпуно засебну мрежу.

На крају можемо донекле да исконструишемо шему распореда средстава везе. До батаљона, као и досада, веза би углавном била бежична. У припремним фазама напада и одбране применила би се средства за усмерену предају и пријем, а жична средства тек на оним местима где постоји опасност од непријатељског прислушкивања. Вишеканална телефонија на четворожилном каблу применила би се од пука до дивизије или до погодног места где би се пренос даље вршио усмереном радио-примопредајом.

Од дивизије, армије и даље примењивала би се само бежична усмерена примопредаја, док би радиосредства стајала у резерви и била коришћена само при врло брзим покретима.

Бежична усмерена примопредаја има и својих мана, али се оне правилном применом уређаја могу ублажити. Непријатељ ће, свакако, предузети све мере да би разорио поједине крајње или појачавајуће станице, а прекид на једном месту значио би избацавање из погона целе мреже. То се може

Скица 2 — Радио Сет ANITRC-5 (XC-2).

избећи нешто неповољнијом трасом, ако непријатељ не очекује да ће тим правцем бити подигнута. Сем тога, може се поставити низ лажних појачавајућих станица.

Пошто се често морају превозити камионима због своје гломазности, ови уређаји су непогодни за транспорт на планине и висове. Али ту много може да помогне хеликоптер. Како једну станицу подиже и одржава 3—4 војника, постављање једне целе трасе, применом два до три хеликоптера, може да се изведе у врло кратком времену. Исто тако, хеликоптери могу знатно да олакшају снабдевање горивом за изворе струје и храном за људство и да омогуће евентуалну брзу интервенцију стручњака.

Као што се види, велики део побројаних мана жичних и бежичних средстава сада је отклоњен, јер је онемогућено прислушкивање, гониометрисање и ометање рада од стране непријатеља, а, с друге стране, усмереном предајом у виду снопа може се поставити више уређаја који један другоме не сметају. Осим тога, за ове уређаје не постоје атмосферске сметње и сметње од фединга. Код усмерене предаје коришћење енергије је знатно боље, те су ове станице сразмерно економичне. Употребом хеликоптера брзина постављања је много већа од постављања обичног кабловског вода.

Рад у покрету код вишеканалних усмерених радиоуређаја није могућ, док је код једноканалних у принципу могућ, те ће, можда, бити и примењен. Јер, непријатељ може да пронађе место кореспондента који је у позадини, али не може да одреди место станице која се креће према њему. Према томе, није постигнута тајност везе, али је зато онемогућено гониометрисање кореспондента који је близу непријатеља, што може понекад да буде од велике користи.

То би биле основне техничке смернице за развој опреме за везу, а тактичарима остаје да установе њене добре и рђаве стране у примени, и да усмеравају њен развој код нас.

Потпуковник БОГДАН БАСАРИЋ

ТЕХНИКА РУКОВОЂЕЊА КОМАНДНО-ШТАБНОМ РАТНОМ ИГРОМ НА ЗЕМЉИШТУ

И поред богатог искуства са многобројних ратних игара у периоду од 1945 године до данас, техника руковођења ратним играма код нас још увек није најбоље постављена. Успешно и планско извођење ратних игара, нарочито када се изводе на земљишту, најчешће ометају недостаци у механизму за руковођење, због тога што се овове питању у припремном периоду не посвећује довољно пажње. Има се утисак да се механизам за руковођење сматра као нешто од мање важности, нешто што се може решити организацијом везе, којој се поставља захтев да материјално обезбеди посебне везе за руковођење игром. Осим тога, сматра се да је помоћнику руководиоца ратне игре за службу везе довољно ако познаје организацију руководства и посредника, па да може правилно развити мрежу веза. О техници руковођења ништа се не говори. У току извођења ратне игре, нарочито у динамици, врло често се уочавају разне тешкоће у руковођењу, а у току анализе недостаци организације руковођења и слабости механизма за руковођење пребацују се на службу веза. У служби везе има не само организациских и техничких недостатака, већ и оних који настају због слабог рада јединице за везу. Међутим, ти недостаци нису тако битни; они се у току рада могу откривати и отклањати, јер ће увек бити, мање или више, зависни од умешности старешина и оспособљености јединица за везу.

Полазећи од закључка да се проблем технике руковођења ратним играма не јавља првенствено због слабости службе веза; него због тога што се овом питању у припремном периоду не посвећује довољно пажње, задржаћемо се кратко на анализи досадашњег рада и изнети мишљење како би ова питања требало решавати. Обухватићемо само двостепене, једностране и двостране командно-штабне игре, јер је организација руковођења у овим врстама вежби сложенија, интересантнија, а и чешће се примењује.

Проблем руковођења

У досадашњој пракси, у једностраним, двостепеним ратним играма, руковођење је организовано на тај начин, да је руководство игре примало на себе, поред обавеза општег руковођења, и улогу посредника код више играјуће команде. Руководство је, углавном, имало следеће задатке: да руководи игром у целини; да прати рад више команде која учествује у игри;

да развије рад у улози претпостављене команде; да маркира рад суседа и родова војске, који у склопу замишљене операције подржавају дејство играјуће јединице; да маркира рад штабова који се у игри само претпостављају; да маркира рад и даје податке о раду непријатеља (извиђачка авијација, органи земаљског извиђања, агентурна служба, служба ВООВ); да планира рад и дејство непријатеља у целини и да посредницима код нижих играјућих команди даје опште смернице непријатељских дејстава.

Посредници код нижих играјућих команди, поред праћења рада команде, развијали су рад потчињених штабова и јединица, као и суседа (који се на игри само претпостављају) и давали оне податке о дејству непријатеља, које би давали органи извиђања дотичне јединице или би били осматрени са осматрачница, док су основу за дејство непријатеља примали од руководства.

На неким вежбама руководство је вршило своје основне дужности, с тим, што су одређивани посредници код свих играјућих команди. Међутим, већином се сматрало да је то сувишно, зато што захтева већи број официра и што је руководство могло да обавља све послове.

Први начин организације могао је да задовољи када се ратна игра развијала и усмеравала по раније припремљеном плану дејства сопствених и непријатељских снага (по школском решењу), како се код нас раније радило. Али, када се прешло на нови систем рада у извођењу ратних игара, тј. када учесници развијају рад по својим слободним одлукама; када се одбацно метод „наметања“ школског решења да би се вежба могла развијати по утврђеном плану динамике; када посредници и руководство немају круто постављен план дејства, него само основни циљ; када се рад непријатеља поставља као противдејство на основу рада играјуће стране, а не припрема се раније, онда је неопходно извршити измене и у организацији руковођења игром. По нашем мишљењу, нужно је да се улога руководства издвоји и да се код сваке играјуће команде одреди посебан посреднички апарат. Поред општих дужности руководство би требало да развија дејства више јединице у целини, да руководи дејствима играјуће команде у улози претпостављене команде, као и да планира дејства непријатеља у духу одлука и одговарајућих дејстава играјуће јединице. Процес рада руководства и посредника одвијао би се овим редом (шема 1):

— руководство би достављало посредничком апарату код више играјуће команде одлуку претпостављене команде, затим податке о дејству осталих јединица у зони операције, као и о дејству непријатеља пред фронтном целе јединице (само оне податке који се добијају преко органа претпостављене команде);

— руководство би достављало посредницима код нижих играјућих команди податке о успеху дејства сопствене јединице и непосредно садејствујућих, као и о непријатељском дејству (као последица дејства сопствене јединице);

— посреднички апарат код више команде разрађивао би у детаље податке примљене од руководства и у улози претпостављене команде, суседа, садејствујућих родова и органа извиђања саопштавао би их играјућој команди преко појединих служби, управа родова и органа штаба;

— посреднички апарат код нижих играјућих команди детаљније би разрађивао дејство и успех непријатеља, као и одлуке и дејство нижих јединица, а податке осматрања непријатељског дејства, извештаје и одлуке потчињених јединица достављао би преко појединих служби и органа штаба.

За примену овог метода руковођења, поред посредника код сваке играјуће команде треба оформити довољно јак и способан апарат за руковођење овако сложенем вежбом. При томе треба правилно решити однос руководства према посредницима код нижих команди, јер од тога у многоме зависи динамичност и реалност вежбе.

Тек онда кад се правилно схвате организација руководства и потребе руковођења, могу се поставити одређени задаци служби веза, која треба да непосредно (средствима везе) омогући само руковођење. У том циљу служба веза треба да обезбеди непосредну везу руководства игре са посредницима код свих команди које у игри учествују, како у току припреме, тако и у извођењу операције (боја), као и са КМ и КО на целој дубини планиране вежбе и да обезбеди, кад год је то могуће, непосредну везу посредника код више команде са посредницима код нижих команди (у противном ова се веза мора одржавати преко борбених веза). При томе је нарочито важно да се обезбеди сигурна веза између руководства и посредника код нижих команди и са довољном пропустљивошћу саобраћаја, јер је овде саобраћај најгушћи.

*

Код двостране, двостепене командно-штабне ратне игре проблем руковођења је знатно сложенији, јер је потребно усклађивати рад обостраних играјућих страна. У пракси се за руковођење редовно формира посебно руководство за обједињавање рада играјућих страна, а свака команда која учествује у игри има свој посреднички апарат. У оваквим вежбама рад обе стране усмерава се према раније утврђеном карактеру дејства (школско решење), те се и рад руководства подешава према раније утврђеном плану. Рад руководства се своди, углавном, на улогу претпостављене команде за обе стране, а рад посредника на усмеравање рада учесника сагласно утврђеном плану дејства. Надлежност руковођења развија се по вертикалној линији, тј. од руководства до посредника страна, а од ових ка посредницима код нижих команди.

Када се прешло на метод да се и двострана ратна игра развија по слободној одлуци играјућих команди, онда се показало да се и механизам руковођења мора изменити. У том смислу на једној овогодишњој вежби уочена је не само потреба за применом новог метода руковођења, већ и неопходност да се стечена искуства анализирају и створи солиднији механизам за руковођење овим вежбама, тим пре што су вежбе овакве врсте најкорисније и најближе стварности од свих штабних игара и што су најсложеније по организацији руковођења. По нашем мишљењу, које се заснива на искуствима са поменуте вежбе, процес руковођења двостраном, двостепеном ратном игром требало би да се одвија на следећи начин:

1) У припремном периоду руководство игре, у улози претпостављене команде, даје задатке командантима страна. Процес саопштавања одлука

потчињенима врши се код обе стране нормално. Одлуке свих команди у оквиру обеју страна достављају посредници руководству ратне игре.

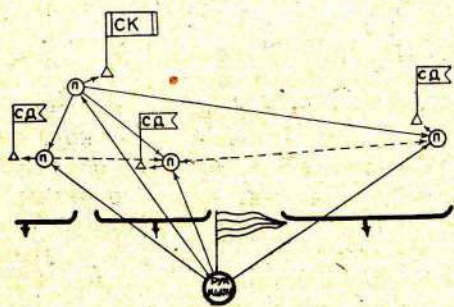
2) Руководство проучава све те одлуке, саставља план тока операције (сагласно одлукама) за прву фазу боја, наиме, даје резултате и дејства обеју страна и саопштава их посредницима код нижих команди.

3) Посредници код нижих команди детаљно сумирају резултате и дејства својих јединица и, у улози потчињених и садејствујућих јединица, као и органа за извиђање, и на основу података личног осматрања, дају податке на КО и КМ јединице.

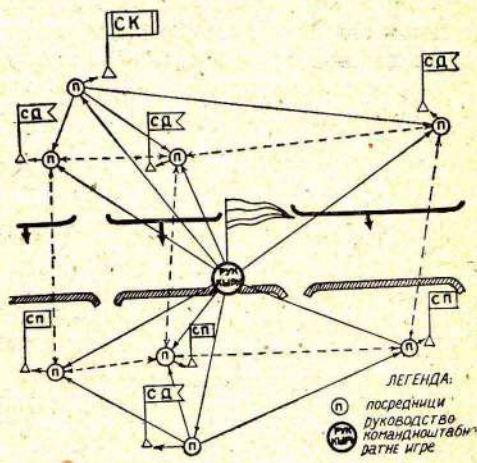
4) Ниже команде доносе одлуке, у новој ситуацији и саопштавају их претпостављеној команди, а ова опет своје саопштава руководству. Посредници код нижих команди достављају одлуке својих команди непосредно руководству.

Даљи процес развијао би се онако како је показано у тач. 2, 3 и 4.

Као што се види, рад руководства је врло сложен, тако да је потребан солидан и довољно јак апарат за обезбеђење успешног и динамичног раз-

Шема 1 — Организација руковођења једностраном, двостепеном КШРИ

Шема 2 — Организација руковођења двостраном, двостепеном КШРИ

воја вежбе. Однос руководства и посредника код нижих команди у двостраној вежби треба још чвршће обезбедити, него код једностраних.

Осим тога, постоји још један проблем. Наиме, осећа се потреба да се обезбеди непосредна сарадња посредника нижих инстанција једне и друге стране. Ако би се обезбедила њихова међусобна веза, они би могли, осматрајући земљиште на коме дејствују њихове јединице, конкретније и реалније да утичу на ток вежбе и борбених дејстава и да та дејства саглашавају по времену, месту и циљу, те би се, по нашем мишљењу, рад одвијао природније, повезаније и без скокова (види шему 2).

Ако би се усвојио овакав систем руковођења, онда би служба веза имала задатак да обезбеди непосредну везу руководства игре са посредницима страна, као и са свима посредницима код нижих инстанција, и да, по мо-

гућству, обезбеди непосредну везу посредника страна са својим посредницима код нижих инстанција (у недостатку средстава ова се веза може одржавати преко осе везе руководства или преко борбених веза) и непосредну везу посредника код нижих инстанција једне стране, са одговарајућим посредницима друге стране.

При томе нарочито сигурну везу треба обезбедити на осе везе руководства и са посредницима нижих инстанција код обе стране, јер та веза мора поуздано и непрекидно функционисати.

Проблем веза за обезбеђење руковођења

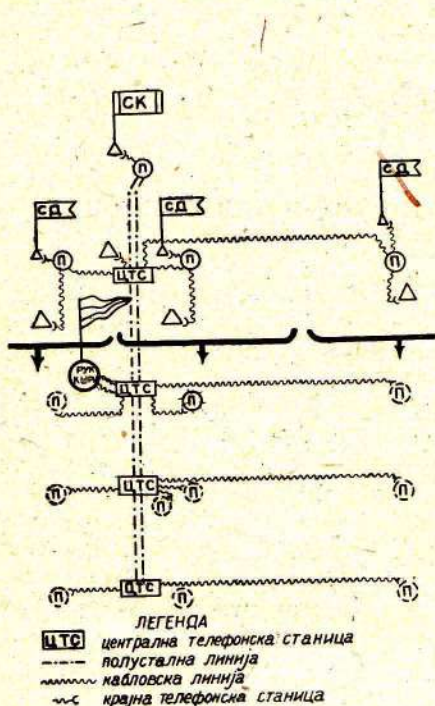
Да би се задовољили сви захтеви који се постављају служби веза за обезбеђење руковођења игром, неопходне су знатне снаге и средства везе. Због тога није оправдано гледиште оних који сматрају да нису потребне неке посебне везе и да се све то може остварити преко борбених веза. Ако се има у виду да се на оваквим вежбама, где у раду учествује само ограничен број командних инстанција без учешћа јединица, развија само најнужнија мрежа борбених веза, тако да посреднички апарат игра све остале инстанције и улоге, онда је јасно да руководство и посреднички апарат не може да задовољи ни најнужније потребе преко борбених веза. С друге стране, искуство са многобројних вежби је показало да су изнети захтеви потпуно реални, и да се игра без сигурних и посебних веза за руковођење не може успешно и плански да развија. Према томе, ако се призна важност и корисност игре и оправдани захтеви службе веза, онда се морају усвојити и захтеви за организовање посебних веза за руковођење.

И наше искуство и искуство других армија показало је да је жична веза основно средство за везу руководства и посредника. То је разумљиво из простог разлога што овај апарат, због суштине свог рада, густине саобраћаја и тешкоћа у вођењу конспиративног рада, може да води отворене разговоре само ако има своје посебне везе. Међутим, на последњим вежбама осећала се тенденција све чешћег коришћења радиовеза, због извесних њихових предности, занемарујући при томе њихову озбиљну ману — могућност прислушкивања, не само од стране непријатеља, већ и од стране учесника вежбе. Пошто је штета од таквог рада потпуно очигледна, неопходно је да се увођење радиовеза у овом смислу ограничи у највећој мери. Она би се једино могла применити за међусобно споразумевање посредника код нижих инстанција обе стране и то само применом УКТ радиостаница, које имају мали домет и које не примењују учествујуће команде у игри.

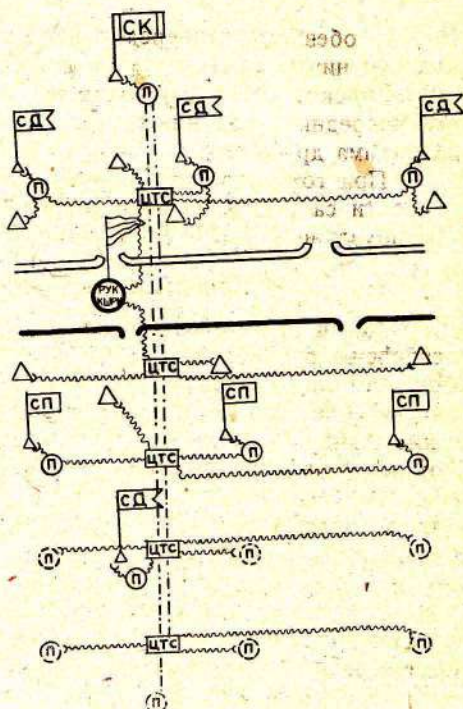
Не улазећи у разматрање система веза руководства и посредника, јер је то посебно питање, изнећемо само пример организације жичних веза у једностраној и двостраној командно-штабној ратној игри. На шемама 3 и 4 показали смо како би, по нашем мишљењу, требало организовати жичне везе руководства и посредника, а које би задовољиле постављене захтеве. При оваквој организацији није потребна радиовеза, или се може организовати само као резервни канал за случај отказивања жичне везе.

Обука руководства и посредничког апарата

Да би се успешно руководило игром потребно је да се у периоду припреме, поред осталог, сви органи руководства и посредничких апарата де-

Шема 3 — Организација жичних веза руководства и посредника на једностраној, двостепеној КШРИ

Шема 4 — Организација жичних веза руководства и посредника на двостраној, двостепеној КШРИ

таљно упознају са техником руковођења, јер без њихове солидне припреме нема успешног руковођења, чак ни онда када је изведена најбоља организација веза и припрема по осталим питањима. Међутим, скоро на свим вежбама посредници уопште не познају организацију веза, начин одржавања везе, надимке и конспиративне називе, коришћење кода, разговорних таблица, па чак ни технику руковођења. Па и уколико их знају, њихов рад се одвија споро, неумешно и са много нервозе. Зато је неопходно да се руководство и посредници на шемама упознају са организацијом и техником руковођења, затим са организацијом веза — шемом организације — и начином добијања појединих веза; да се нападнат науче надимци и конспиративни називи телефонских централа и станица и руковођилаца са којима ће сваки појединац у току рада бити у вези; да се спроводе вежбе у коришћењу кода, кодиране карте и разговорне таблице и да се са руководством и посредницима проиграју поједина питања динамике на развијеној мрежи веза.

Пошто се овим питањима не посвећује увек довољно пажње, сматрајући их као мање важне, дешава се да она у току динамике укоче читав рад, тако да све касније мере по питању обезбеђења веза нису у стању да отклоне организационе слабости. Због тога смо покушали да у овоме чланку, у најкраћим цртама, изнесемо неке на око ситне, али веома важне проблеме технике руковођења ратним играма са циљем да им се убудуће поклони више пажње како би и њихов успех био још већи.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-лајтнант МИЛАН ЗЕЛЕНИКА

„О ОБОСТРАНИМ РАТНИМ И ПОЧЕТНИМ ОПЕРАЦИСКИМ ПЛАНОВИМА У РАТУ ЈУГОСЛАВИЈЕ АПРИЛА 1941 ГОДИНЕ“⁽¹⁾

— Додатак —

На страни 86 „Војног дела“, бр. 5/1950 године, у другом ставу одозго, навели смо да не располажемо другим документима немачке Врховне команде оружаних снага, а што је најважније ни документима Врховне команде сувоземне војске, која је, као и у рату са Пољском и западним Савезницима 1939/40 године, а доцније и према Русији, стварно имала да планира, припреми и руководи операцијама и на Балкану, те смо реконструкцији немачког почетног операциског плана морали „прићи посредним путем — на основу разних аката разних команди“...²⁾

Накнадно смо дошли до фотокопије оригиналног Упута, који је издала немачка Врховна команда војске за напад на Југославију и Грчку, а који је и недостајао при обради горње студије.

У овом званичном документу тачно су изнете све немачке јединице, које су биле предвиђене за напад на Југославију и Грчку, као и снаге, које је Мађарска била определила за напад на Југославију. Као што смо раније, на основу италијанских службених аката, могли да дођемо до података о италијанским снагама, тако се сада овим званичним актом и онима којима смо већ располагали потпуно расветљава најважније питање почетних операциских планова, тј. величина и однос снага обеју противничких страна, као и груписање непријатељских снага према Југославији и Грчкој.

Због његовог историског значаја, а и других важних војних и политичких индикација у њему, које ћемо истаћи у следећој анализи, доносимо га у доследном преводу.

„ВРХОВНА КОМАНДА СУВОЗЕМНЕ ВОЈСКЕ

Ген. шт. вој. Оп. одел. (I)

Бр. 540/41 т. к. н.³⁾

Гл. шт. ОКН⁴⁾, 30 марта 41

Упут из почетног операциског плана⁵⁾ за „подухват 25“ као и
допунски Упут за „Марита“

1) Услед измене политичке ситуације на Балкану, проузроковане југословенским војним пучем, Југославија се мора сматрати непријатељем и онда ако ускоро изјави и лојалност.

1) Види „Војно дело“, бр. 5/50.

2) Врховни командни односи код Немаца били су доста компликовани. Врховна команда оружаних сила (ОКВ) припремала је и стално руководила операцијама у Норвешкој, Африци и Финској. Врховна команда сувоземне војске (ОКН) по завршеним операцијама у Пољској 1939, на Западу 1940, на Балкану 1941, а у Русији од децембра 1941 (кад је Хитлер преузео лично и ОКН), предала је даље руковођење на окупираним територијама Врховној команди оружаних сила (ОКВ), која је после тога руководила и операцијама које су се тамо доцније развиле.

3) т. к. н. = г. К. Chefs = geheim — Kommando-Chefsache = тајно — за команданте и начелнике.

4) Немачка скраћеница за „Oberkommando des Heeres“ — Врховна команда сувоземне војске.

5) Немачки термин „Aufmarsch“ = развој, овде, углавном, одговара појму нашег „почетног операциског плана“.

Вођа и Врховни командант одлучио је да се Југославија разбије што је могуће брже.

Операције ће имати шифру „Подухват 25“.

2) Намера ОКН је да концентричном операцијом с једне стране са простора Целовац — Грац и око В. Кањиже (2 армија) и с друге стране са простора око Софије (12 армија) општим правцем Београд и јужно, продре у Југославију и уништи југословенску оружану силу, а, сем тога, да заузме што је могуће пре јужни део Југославије за успостављање везе са италијанском групом армија у Албанији и за стварање базе за продужење немачко-италијанске офанзиве према Грчкој.

Што раније отварање саобраћаја на Дунаву и заузимање рудника бакра у Бору важно је из војно-економских разлога.

3) Непријатељска ситуација:

У Северној Југославији треба рачунати са дефанзивним држањем непријатеља. Штавише, националне супротности могу навести југословенско руководство да се ограничи на одбрану језгра српских земаља. Са многобројним, узастопним запрецавањима у словеначким и хрватским областима мора се рачунати.

Може се претпоставити да ће непријатељ своју источну границу у Јужној Југославији бранити уз обилну употребу запрецавања и да ће једновремено покушати да упадом у Албанију ослободи своју позадину уз садејство грчко-енглеских снага.

Када немачки напад, по заузећу главних друмских комуникација, разбије органску повезаност југословенске одбране, може се очекивати да ће се југословенске трупе на брдовитом земљишту жилаво бранити и одлучно борити све док буду имале муниције и хране. Национално питање може да одигра пресудну улогу у трајању и упорности овог отпора.

О појединостима непријатељске ситуације види прилог 1.

4) Издаге заповести за операције против Грчке остају и даље у важности, па и у погледу заузимања острва у Северном Егеју, само је Фирер себи задржао право за издавање наређења о извршењу заузећа острва Лемнос. Обезбеђење према турској граници привремено је препуштено Бугарима. За прихват ставити у приправност једну тенковску дивизију.

5) Регулисање операција по времену:

а) 5 априла чим буду припремљене довољне снаге ваздухопловства и ако буду повољне атмосферске прилике, ваздухопловство ће отпочети напад на југословенске организације на земљи и на Београд у виду непрекидних, даноноћних напада.

Једновремено — никако раније — отпочеће напад 12 армије (сем Северне групе = Тенковске групе 1) на Југославију и Грчку.

У случају неповољне временске ситуације треба обезбедити да АОК^а) може одложити напад 10 часова пре тренутка намераваног ваздушног напада.

8) Сарадња других држава:

а) Сарадња Италијана:

Италијанска 2 армија, распоређена источно од Трста, везаће противника који буде пред њом стојао. После тога, прикључиће се наступању 2 армије, општим правцем ка југоистоку, чим непријатељски фронт испред италијанске 2 армије буде пољуљан. Тада ће се заповешћу одредити гранична линија зона дејства.

На грчко-албанском фронту Италијани ће прећи у одбрану и на граници ће затворити и бранити најважнија места прелаза из Албаније за Југославију код Скадра, Кукеша, Дебра и Струге.

^а) Немачка скраћеница за „Armee Oberkommando“ = Врховна команда армије.

Официри за везу одаслаће се:

- из 12 армије за италијанску групу армија у Албанији (већ наређено);
- из 2 армије за италијанску 2 армију (наређење следеће).

б) Сарадња Мађарске:

Мађарска ће суделовати у нападу на Југославију и надираће у област северно од Саве и Дунава до ушћа Тисе.

У том циљу, кр. мађарско врховно војно руководство намерава да отприлике до 14 априла припреми на граници:

— у области западно од Дунава 3 армију, за први мах (подвукао М. З.) 3 бригаде;

— у области између Дунава и Тисе 2 армију са 12 бригада;

— источно од Тисе под 2 армијом 1 бригаду.

Кр. мађарско врховно војно руководство потчинио се за извођење операција ОКН. ОКН упутиће једног опуномоћеног генералштабног официра, као официра за везу, код кр. мађарског врховног војног руководства.

в) Сарадња Румуније:

Неко активно учешће Румуније не треба очекивати при наступању против Југославије. Али, Румуни ће на својој граници спровести појачано, гранично осигуравање. Главни задатак Румуније остаје заштита према Русији.

г) **Сарадња Бугарске:** У случају да бугарске снаге активно буду учествовале у наступању против Југославије, АОК-12 закључиће потребне споразуме са бугарским војним руководством. Бугарске снаге, употребљене против Југославије, треба потчинити немачким командним органима.

9) Сарадња ваздухопловства:

На хрватској територији не треба изводити ваздушне нападе, сем у случају да се и на тој просторији буду налазили делови југословенских трупа, који могу да послуже за нападне објекте.

Садејствоваће:

АОК-12 са VIII ваздухопловним корпусом,

АОК-2 са ваздушном флотом 4.

Врховни командант ваздухопловства обезбедиће издашну ПАО за Грац, Целовец, Бељак и Леобен, а, поред тога, и за Беч.

Потписао: Фон Браухич.

Изводни препис

Одел. Стране војске Исток (1)

Прилог 1 уз ОКН (Ген. шт. вој.)

Оп. одел. (1) Бр. 540/41. т. к. н.

од 30. 3. 41.

Појединости о непријатељској ситуацији**1) Укупна јачина:**

После опште мобилизације Југославија ће располагати следећим снагама:

24 пеш. дивизије, од тога 11 резервних див.;

20 пеш. бригада (акт. и рез. трупе, измешане);

3 коњ. дивизије (активне);

3 коњ. бригаде (рез.);

1 тврђавском див. (Котор),

1 тврђавском бриг. (Шибеник).

Сем тога, формирано је:

Око 20 батаљона посадних трупа за утврђења на северној граници. (Немачка, Мађарска);

10 пукова граничне заштите.

Већих моторизованих или тенковских јединица Југославија нема.

Снаге су формиране у армије (1—5 и обалска армија). Једна, 7 армија, формира се према северној граници.

Сада су сви активни састави потпуно мобилни а већина рез. састава налази се у формирању.

Општа мобилизација објављена је 28 марта отворено преко радија.

Значајне су припреме за вођење партизанског рата⁷⁾. Југословенске одбрамбене организације (Соколи, четници и др.) нарочито су обучавани за ту сврху. Њихово наоружање је извршено (исто као оно пешадије, али без тешких оруђа).

3.) **Борбена вредност непријатеља:**

Обука је застарела. Нарочито су запостављени ратна обука и садејство јединица родова војске у вишим саставима. Најбоље су обучене српске, брдске трупе.

Официрски кор састоји се из престарелог генералитета, по француском обрасцу шематички образованог генералштаба и **трупних официра** са добрим војничким особинама, али рђаво обученим.

Људство је као појединачан борац добро, храбро, жилаво и с малим задовољно, али је осетљиво према модерним тешким оруђима и ваздушним нападима.

Ваздухопловство је још слабо развијено (сада постоји око 300 машина спремних за употребу и 700 застарелих). Борбених састава има само у малом броју.

Ремизирајући може се рећи да је југословенска армија способна за офанзивно ратоводство једино још против непријатеља истоветне вредности.

Југословенски, нарочито српски **војник**, храбро ће се борити и често ће се упуштати и у блиску борбу.

Према **немачким трупама** југословенска армија ће ипак ускоро подлећи.

Прилог 2 уз ОКН (Ген. шт. вој.) Оп. одел.
(I) Бр. 540/41. т. к. н.

Преглед снага:

I) 12 армија:

Тенковска група 1,			
Команда XIV	армиског корпуса, мот.,		
„ XXXX	„	„	„
„ XXXXI	„	„	„
„ XI	„	„	„
„ XXX	„	„	„
„ L	„	„	„
„ XVIII брд.	„	„	„
2, 5, 9, 11 и 16 тенковска дивизија			
60 и СС„Р“ ⁸⁾ мотор. дивизија,			
46, 50, 72, 73, 76, 164, 198, 294 пеш. дивизија,			

4, 5 и 6 брд. дивизија.

Пеш. пук „Gr. D.“⁹⁾, SS„A. H.“¹⁰⁾, 125 пеш. пук, пук „Göring“ и бугарски састави.

II) 2 армија:

Команда XXXXVI	арм. корпуса, мот.
„ LI	„
„ LII	„
„ XXXXIX брд.	„
8 и 14 тенковска дивизија,	
16 мотор. дивизија.	
79, 125, 132, 169, 183 и 197 пеш. дивизија и	
1 брд. дивизија.	

Из прегледа снага у прилогу 2 види се да су подаци о јачини 12 немачке армије, који су изнети на страни 88—89 „Војног дела“, бр. 5/50, правилно усталољвени, сем ових детаља:

⁷⁾ Немачки назив „Kleinkrieg“.

⁸⁾ „Reich“

⁹⁾ „Gross Deutschland“

¹⁰⁾ „Adolf Hitler“

— Штабови XIV, XXXX, XXXXI армиског корпуса били су моторизовани, како се сада види. То је важно утолико што су овакви штабови били подеснији да у почетном и даљем развоју операција приме под своју команду тенковске и моторизоване дивизије.

— Према прегледу изгледа као да СС дивизија „Адолф Хитлер“ није била моторизована, иако је уствари била моторизована, као што смо то и претпостављали.

— Према прегледу у саставу 12 армије налазили су се 3, а не 2 самостална пука. Овај трећи пук „Göring“ вероватно је био предвиђен за противавионску одбрану.

Штабови корпуса, називи, видови и број дивизија који су изложени у претходној студији подударају се са овим у прегледу. Међутим, у једној накнадно пронађеној фотокопији другог званичног акта, бр. 44406/41 од 31 марта 1941 године, који је Врховна команда оружаних сила упутила Врховној команди сувоземне војске, вели се: „За ојачање ударне групе према Нишу привремено се потчињава војсци 22 дивизија. Врховни командант ваздухопловства извршиће њено довођење. Врховне команде договориће се о појединостима“. Пошто је ово наређење издато један дан после издавања Упута, 22 дивизија није ни могла ући у преглед. Како је ова дивизија стварно била одређена за рат против Југославије, то је — супротно напомени на стр. 88 — треба урачунати у укупан број дивизија који је изнет на стр. 88 у последњем ставу.¹¹⁾

Али, по нашем мишљењу, најважнији податак из овога прегледа је у томе што се „бугарски састави“ уврштавају код 12 немачке армије, о чему ћемо доцније говорити.

У трећем ставу на страни 89 истакли смо да нам је због недостатка историске грађе било много теже да одредимо снаге 2 армије. И, стварно, у прегледу се наводе 169 и 197 пешадиска дивизија, које у студији нису унете, док је у студији наведена 101 лака дивизија, које у прегледу нема. Како је према немачким службеним актима и ова дивизија учествовала у операцијама против Југославије, сигурно је била додељена Врховној команди сувоземне војске после издавања овог Упута и прегледа, слично као и 22 дивизија. Зато је 2 армија имала 11 уместо 9 дивизија, како смо ми претпостављали.

Према томе, за напад преко југословенске границе Немци су у свом почетном оперативном плану били одредили укупно 25 дивизија (а не 22) од којих 6 тенковских, 4 моторизоване и 1 лаку. Немачке снаге, одређене непосредно за напад на грчку границу, остају као што је у претходној студији изнето.

Као што смо на 92 страни изнели, при реконструкцији италијанског плана на Албанском војишту могли смо се служити скоро искључиво подацима ген. Кавалера и Емила Каневарија. Из њих се добијао утисак да је Италијанима било потпуно препуштено како ће и где изводити своју одбрану у Албанији према Југославији, тј. на граници или више у унутрашњости, на неком централном положају. Међутим, из Упута ОКН види се да су Немци тражили и успели да Италијани затворе и бране места прелаза из Албаније у Југославију код Скадра, Кукеша, Дебра и Струге. Дана се већ зна да је ген. Кавалеро увек био склон да испуни све жеље Немаца и да је то, свакако, имало одлучујући утицај што се определио за одбрану границе. Али, овде је важније питање: зашто су Немци инсистирали да се Италијани бране на прелазима из Албаније у Југославију? Одговор на то питање донекле се налази у допунском Упуту немачке Врховне команде оружаних сила од 28 марта 1941 године у коме се за италијанску оружану силу, између осталог, предвиђа „... држање у приправности једне нападне групације, која би пружила руку немачким снагама, упућеним према Скопљу и јужно“... („Војно дело“, бр. 5/50, стр. 85). Ова, наизглед, безначајна индиција у највећој мери доприноси расветљавању важног питања како су у ОКН замишљали рад југословенске војске, као што ћемо доцније видети.

Ни у погледу Мађарске нисмо имали довољно података. А сада се из овог документа јасно види да је мађарско врховно војно руководство, па доследно томе

¹¹⁾ Вероватно да је ова дивизија била предвиђена за ваздушно транспортовање.

и намесник Хорти, пришло Хитлеру целим срцем и давало више но што је он тражио и очекивао. Према томе, није тачно да се Мађарска само под навалом Хитлера одлучила за активно учешће у нападу на Југославију, тобоже услед уздржавања тадањег мађарског претседника владе и министра спољних послова да иступе отворено противу Југославије, како се то често претпоставља. Њени агресивни прохтеви били су јачи од свих правних обавеза које су произазиле из склопљених уговора са Југославијом и од сваке опрезности услед тога што би се Хитлерова обавеза могла да покажу као неостварљива, јер им је било познато да ће се рат протегнути на СССР, па, вероватно, и на САД. Уместо такозваног споразумевања са Немцима око коришћења ваздушних база и комуникација и усклађивања овог рада, мађарско врховно руководство се просто „потчинило за извођење операција под ОКН“ и одмах му ставило на расположење 3 армију, „за први мах“ са 3 бригаде западно од Дунава и 2 армију са 12 бригада у Бачкој и 1 бригаадом у Банату, дакле, укупно 16 бригада. Како су мађарске бригаде биле јаке и осposобљене за самосталне и оперативне улоге, то је ових 16 бригада представљало еквивалент за 8, а не 6 дивизија. Према томе, на 94 и 108 страни студије, мађарске снаге треба повећати од 6 на 8 дивизија.

Из Упута се види, да су Румуни у прилог Немаца ипак извршили једну активну радњу противу Југославије, иако нису активно учествовали у нападу. Наиме, они су појачали своја гранична осигурања према Југославији, тако да Немци нису имали потребе да се својим снагама обезбеђују и да спречавају делове југословенске војске који би покушали да се у случају нужде пребаце на „неутрално“ румунско тле (како је то био случај са Пољацима), пошто ће их румунске снаге задржати на граници и принудити да се предају Немцима на својој територији.¹²⁾

Мислимо да смо у студији о улози Бугарске и фаталним последицама њеног „неутралног“ држања на извођење рата Југославије и Грчке, а доцније СССР и целог антифашистичког света противу Хитлера, дали правилну, општу претставу. Из прегледа у овом документу видимо још и то да од Бугарске није зависило да ли ће и она активно учествовати у нападу на Југославију и Грчку или неће, него једино од Немаца, који су бугарске снаге уврстили у оне саставе којима могу и при нападу да располажу, само ако им устреба. И, сигурно је да би их употребили, нарочито на брдским граничним отсесима, да није дошло, како су Немци претпостављали, до брзог и лаког продора тенковских јединица дуж друмова, пошто би, иначе, мали број предвиђених немачких пешадских дивизија, свакако, био преслаб да лако и брзо савлада отпор југословенских снага, нарочито на Нишавском, Тимочком и Кривопапаначком правцу. До такве употребе бугарских снага дошло би тим пре што се у 12 армији и код ОКН још пре почетка напада на Грчку и Југославију стекло уверење да ће Турска остати неутрална и да се не треба бојати совјетског напада са Црног Мора, тако да се могло рачунати и на оне бугарске снаге које су биле за ту сврху опредељење као заштите.

Према овим корекцијама, требало би на 108 страни студије, 7 став одозго заменити тако да гласи:

„За извођење овог плана обезбеђена је снага од најмање 30 немачких, 45 италијанских и 8 мађарских, тј. 83 дивизије, поред огромне надмоћности у ваздуху. Од ових снага за напад преко југословенске границе намењено је 54, односно 56, а противу Грчке и Енглеза 29, односно 27 дивизија“. Оно „најмање“ треба и даље да се задржи с обзиром на јачину мађарске 3 армије од 3 бригаде „за први мах“ и због бугарских састава који се предвиђају у прегледу код ОКН¹²⁾.

У Упуту Фирера и врховног команданта оружане силе № 25 од 27 марта 1941 године (види стр. 84—85 „Војног дела“, бр. 5/50) нису изнети никакви војни подаци о непријатељској ситуацији, на који су се наслањали подаци 12 армије у армиској заповести бр. 4 од 2 априла 1941 године (види стр. 86 „Војног дела“, бр. 5/50). Пошто је обавештајном службом о страним оружаним снагама у мирно и ратно доба

¹²⁾ Према генералу Гудеријану, ОКН је за напад на СССР 22 јуна 1941 године била прикупила свега 145 својих дивизија, и, ако се томе дода око 15 румунских дивизија, онда би то било само око два пута више снага него према Југославији и Грчкој.

код Немаца руководио Генералштаб, односно Морнаричка ратна управа Врховне команде војске, ваздухопловства и морнарице, свака за свој вид оружаних сила, то су се овакви основни подаци могли наћи тек у сада пронађеном и изложеном Упуту ОКН. У тачки 3 овог Упута изнете су претпоставке немачког Генералштаба војске, базиране на мирнодопским студијама и добијеним обавештењима до 30 марта 1941 године о највероватнијим намерама, плановима и припремама југословенског Главног генералштаба, односно Врховне команде. Те претпоставке су од велике важности за дефинитивну критичку оцену њиховог делања, те ћемо се и овде укратко на њих осврнути ради сигурнијег разумевања текста.

Пре свега, мора се расветлити шта су Немци **конкретно** подразумевали под растегљивим географским појмовима „Северна Југославија“, „језгро српских земаља“ (der serbischen Kernlande), и „Јужна Југославија“. Изгледа нам да Немци нису обраћали много пажње на тачно просторно схватање ових назива, иако је то било потребно за избегавање неспоразума. Како се из следеће реченице може закључити, под „Северном Југославијом“ вероватно су замишљали територију северно од Дунава и северно од Саве до ушћа Уне или Купе, а одавде до неке линије преко В. Капеле или Ришњака за наслон на море, јер се одбранбена територија на западу само таквим спуштањем испод Саве могла извући из обухватне основице 2 немачке и италијанске 2 армије. Сва остала територија могла је претстављати Јужну Југославију. Теже је прозрети шта би према схватању ОКН требало да обухвати „језгро српских земаља“. О неком таквом одбранбеном језгру, односно бастиону или редвију и сл. говорило се и мислило врло много и у Главном генералштабу, а свакако и у Врховној команди бивше Југославије. У датим интерпретацијама основне оперативне идеје јасно избија жеља свих главних, југословенских сарадника на ратном плану „Р-41“ да се створи један редви за одбрану (види стр. 98 и 99 „Војног дела“, бр. 5/50). Али, где је просторно тај редви требало да буде, са каквом улогом и са којим снагама га је требало бранити, поменути сарадници **нису дали одређен одговор**, иако су та питања од најбитнијег значаја и за план и за доцнији рад. Довољно је ако се само прочитају наведени цитати тих сарадника (у „Војном делу“, бр. 5/50) па да читаоца потсете на мудре речи Гетеа како се често недостатак конкретне појма камуфлира бујицом разних речи. А то нигде не може да донесе толико штете колико у војним делањима у рату, где се све грешке и пропусти обично плаћају изливним, крвавим жртвама.

Немамо намеру да већ овде улазимо у критичку анализу почетних оперативних планова, већ само да овом напоменом укажемо како су Немци схватили овај проблем „језгра“. Нажалост, ни они нису у томе потпуно одређени нити лако разумљиви. Али, ипак, код њих се могу установити његове најбитније контуре, ако се повежу подаци из овог Упута ОКН са подацима команде 12 армије који су објављени на 86 страни „Војног дела“, бр. 5/50. Према тексту Упута, ово језгро се замишљало негде на тлу Србије и Црне Горе, са територијама које су имале пре уједињења, када су смагане као интегрално „српске“ земље. Команда 12 армије претпостављала је да ће тежиште отпора тог језгра свакако морати да буде на истоку, према Бугарској, са тежиштем на „југоистоку Југославије“, дакле у Меклонији, вероватно, закључно са Нишавским правцем, и да ће отсудна југословенска одбрана у овом језгру бити **„најкасније иза Мораве—Вардара“**. Може се поставити питање: на коју се Мораву мислило? Несумњиво на Јужну, а и на Западну, јер су тим правцима Немци могли да продру из Бугарске у Албанију и да се, у вези са продором преко Вардара, споје са Италијанима у Албанији и прекину везе Југославије са Грчком. Команда 12 армије је претпостављала да ће Југославија **„сигурно све предузети да спречи“** да до тога не дође. Тешко се могло замислити да ће се ова отсудна одбрана протегнути и иза Велике Мораве, јер би она била компромитована сломом иза Вардара и Јужне Мораве, нарочито заузимањем Крушевца (који команда 12 армије истиче као други оперативни циљ на Нишавском правцу — види стр. 87 „Војног дела“, бр. 5/50) и јако угрожена дејством противничких снага преко Бачата и Срема. На основу ових овако уопштених података и логичних закључака из њих се може добити конкретна претстава о простору „језгра српских земаља“, у којем се претпостављало да ће Југославија развијати своје главно дејство. Оно би се налазило између албанско-југословенске и бугарско-југословенске границе, а на

северу у зајави Нишаве и Западне Мораве, са линијама отпора које би у оваквом географско-стратешком оквиру, према датим приликама, опредељивали оперативно-тактички услови. На основу расположивих података теже је доћи до закључка: докле је Врховна команда сувоземне војске замишљала протезање овог језгра на север у односу на територију Црне Горе, тј. да ли до њене бивше северне границе или би оно прелазило и на територију Босне и Херцеговине и докле? То питање за њу није било ни важно, јер је главно решење очекивала од наступања 12 армије из Бугарске према Албанији јужно од правца Скопље — Урошевац — Призрен, закључно (види стр. 87 „Војног дела“, бр. 5/50). Операције 2 немачке и италијанске 2 армије, које су имале доцније да ступе у дејство и према овом делу отпорног језгра, не би имале пресудно значаја на општи развој операција, ако би се рад 12 армије успешно и по плану одвијао.

Овде се већ сусрећемо са другом индикацијом у Упуту, која у вези са армиском заповести Бр. 4 команде 12 армије увелико расветљава немачко схватање по питању југословенске офанзиве у Албанији, које је имало пресудан утицај у југословенском ратном плану „Р-41“ и судбоносан значај по исход рата који су доживели југословенски народи априла 1941 године.

Из цитираних ставова из плана „Р-41“ и изјава његових сарадника („Војно дело“, бр. 5/50, стр. 99) јасно се види да је југословенско војно руководство полагало највеће и спасоносне наде на исход ове операције. За овакав закључак, између осталог, говори и предвиђено отступање штаба Врховне команде југословенске војске правцем Лозница — Зворник — Сарајево, као и 7, 4 и 2 армије, а, свакако, и отступање трупа Приморске армиске области кроз Босну и Црну Гору.

Тежиште ове офанзиве било је предвиђено на правцу Подгорица — Скадар са Зетском и Херцеговачком, а доцније и Дринском дивизијом и Комским одредом, док су за све остале правце на отсеку од Проклетје до Охридског Језера биле одређене Косовска и Вардарска дивизија и Битољски одред код Тафа Сана.

У успех ове офанзиве од 5 дивизија и 2 одреда југословенска Врховна команда толико је веровала, да је већ 29 марта 1941 године сматрала да ту своју намеру мирне душе може да саопшти и Италијанима (види последњи став на стр. 106 „Војног дела“, бр. 5/50), лишавајући се тиме једног од најпримарнијих услова за успех сваког напада, а нарочито на земљишту као што је у Албанији, и то у рано пролеће!

Пре до што претјемо на анализу овог питања — с обзиром на немачко гледиште — а које се открива кроз њихове документе који су сада пронађени, скрећемо пажњу да се гледишту југословенске Врховне команде приближавало и гледиште председника В. Черчила (а, вероватно, и британског војног руководства, које му је, свакако, пружио потребна обавештења за доношење таквог мишљења) у писму ген. Симовића од 4 априла 1941 године (види последњи став на стр. 107 „Војног дела“, бр. 5/50).

Међутим, Немци су много друкчије схватили питање ове офанзиве.

У Упуту ОКВ од 27 марта 1941 године (стр. 84 „Војног дела“, бр. 5/50) на офанзиву југословенске војске према Албанији не обраћа се баш никаква пажња, иначе би се и о њој бар нешто и овде рекло. Пошто је изложени Упут ОКВ издат 30 марта 1941 године, тј. један дан после изјаве ген. Симовића, мора се претпоставити да су ову важну изјаву из Рима одмах саопштили Берлину и да је ОКВ знала о њој када је писала овај Упут. У тачки 3 она једноставно износи претпоставку да ће Југославија „покушати“ да упадом у Албанију, уз садејство грчко-енглеских снага, ослободи своју залеђину, свакако у односу на фронт према Бугарској, а у тачки 6 под а) саопштава да ће Италијани у Албанији приступити запречавању и одбрани границе на важним прелазима из Албаније у Југославију код Скадра, Кукеша, Дебра и Струге. Као што се види из допуне Упута ОКВ (стр. 85 „Војног дела“, бр. 5/50) и развоја операција, Врховна команда сувоземне војске већ тада је рачунала са активном одбраном Италијана, коју је требало изводити на правцима ових прелаза у циљу лакшег наступања немачких колона, упућених према албанској граници. У армиској заповести команде 12 армије бр. 4 од 2 априла 1941 године вели се да се мора рачунати да ће југословенске трупе, можда, ојачане енглеским моторизованим трупима, настојати да продру у Албанију у бок и позадину Италијана. За неутрали-

сање ове опасности команда 12 армије налази да је сасвим довољно ако по заузећу Скопља и Штипа убрза покрет свог XI армиског корпуса (једна тенковска, једна моторизована и једна пешадиска дивизија) ка Тетову и Призрену, али је већ тада предвиђала могућност да се овај корпус употреби и за операције противу Грчке.

Као што се види, Немци нису много рачунали на успех југословенске офанзиве у Албанији, ни на опасност која је одатле за њих могла да произађе. Из италијанских извора (стр. 93, „Војно дело“, бр. 5/50) види се да у почетку тај оптимизам није постојао код Италијана, али се и код њих појавио непосредно пре почетка операција. То се види по томе што су још 6 априла 1941 године на правцу Подгорица — Скадар примили одбрану испред Дрима и Бојане. Да ли је до тог оптимизма дошло због утицаја Немаца или зато што су сазнали да југословенско врховно руководство ни пре ни после 27 марта није било предузело ни најнеопходније припреме, које би могле да огарантују овакву ретко деликатну офанзивну активност и то у најкраћем року, засад је тешко установити, иако би то с историског гледишта било врло интересантно.

У Упуту од 27 марта 1941 године ОКВ придаје велики значај раздору који је владао међу југословенским народима и предвиђа разне политичке мере да га повећа и што више искористи у војне сврхе. Из те чињенице како се из Упута види, ОКН извлачи веома важањ закључак да би југословенско врховно руководство због тога могло да напусти идеју сваке одбране ван „језгра српских земаља“, сем одбранбене делатности споредних снага, које би, у вези постојећих запречавања, усправале непријатељско наступање. Међутим, у југословенском ратном плану не налазимо никакву одредбу у којој би се о тој, иако болној и жалосној, али свакако постојећој стварности, водило ма каквог рачуна. Ова чињеница (не као искључива или најважнија, чије се реперкусије не би могле неутралисати или бар умањити погодним војним мерама, него у вези и склопу других важних чисто војно-стратеских целисходности) могла је много помоћи југословенском врховном војном руководству да се брже и лакше определи и на ту заиста најнепопуларнију и најтежу одлуку за напуштање великог дела сопствене територије, ако је то сматрало неопходним за целисходну војну употребу својих главних снага. Ратна историја пуна је примера који указују на правилна решења у оваквим колизијама осећаја и разума и обзира према пролазним и сталним политичким интересима и расположењу народа. Сећање на одлуку српске Врховне команде 1915 године да привремено препусти свирепим непријатељима и целу Отаџбину, коју је српски народ тако страшно волео и вековима крвљу натапао, само да би се очувала њена част и спасла војска за даљу борбу за слободу, пружало је југословенској Врховној команди највећу моралну подршку и за слична решења.

И, стварно, творци и извршиоци плана „Р-41“ били су се начелно одлучили за делимично, па и потпуно напуштање целе територије. Но, у спровођењу ове одлуке „Р-41“ поступили су супротно и овој својој начелној одлуци и претпоставкама изнетим у Упуту ОКН о њиховом раду. Док је ОКН тежила да што пре прикупи што веће снаге према југоистоку Југославије, свом главном географско-стратеском објекту, у коме је гледала једино могући главни географско-стратески субјекат југословенске војске и с правом замишљала да се према њему најусиљенијим покретима упућују главне југословенске снаге, дотле се претежни део ових кретао и прикупљао обратним правцима, према северозападним, северним и североисточним границама. А то су области које се у Упуту ОКН називају Северном Југославијом и оним делом Јужне Југославије који лежи ван „језгра српских земаља“ и у којима ОКН никако не рачуна са отсудном одбраном југословенске војске, већ са слабом или чак неочекује никакву одбрану.

Као што смо видели, ни у плану, ни у цитираним интерпретацијама југословенских руководилаца није се желела отсудна, већ маневарска одбрана у тим областима. Због тога се поставља врло важно питање, у чему би била разлика у извођењу југословенске одбране, која је била претпостављена у Упуту ОКН и оне коју је намеравала да изведе југословенска Врховна команда? Та се разлика може јасно уочити ако се упореди изнети распоред југословенских снага на концентрациској историји (стр. 99—101, „Војно дело“, бр. 5/50) и напред изнето објашњење у тексту Упута ОКН. Она постоји у схватању о појму и примени маневарске одбране или од-

бране за добитак у времену, како је Немци зову, за дате прилике. ОКН је замишљала да ће се одбрана изводити споредним снагама, тј. снагама које претичу преко потребног максимума снага за сигурно држање југоистока Југославије, уз коришћење ешелонираних природних и вештачких запречних линија и тачака по дубини, ради успоравања тенковских покрета. Она је сигурно замишљала да би и распоред одређених снага за ову одбрану био ешелониран по дубини, свакако са сталним, ма и минималним посадама сигурности на запречним објектима. Ова узастопна одбрана била би најслабија на најудаљенијим линијама од претпостављеног језгра отпора, и јачала би и све више расла уколико би се приближавала самом језгру, тако да на крају прерасте у отсудну одбрану, ако се дотле не би постигао главни циљ, тј. извлачење главних снага за Грчку. Међутим, југословенско руководство употребило је одмах своје главне снаге на истакнутим граничним фронтovima са тежњом да са њима изводи мањеварску одбрану, не предвиђајући свуда одговарајуће ешелоне за прихват ових великих снага на тачно унапред одређеним отпорним линијама у дубини територије.

Ово је, без сумње, огромна разлика у схватању недовољно конкретизованих појмова, који су носили исто или слично име.

Још од самог почетка, па и данас, и пријатељи и непријатељи, стручњаци и нестручњаци, налазили су да је такво решење југословенске Врховне команде било главни узрок што је слом југословенске војске био онако неочекивано брз и потпун. Али, постоје поједине расправе у иностранству, које су инспирисане од чланова блиских тадашњег руководства, у којима се покушава да се објасни и оправда то решење. Већином се истичу унутрашње-политички моменти и области у погледу расположења словеначког и хрватског народа, става Мачека и других, и важности северних области као економског извора. За чисто војно образложење изнете су поставке о немогућности да се после 27 марта 1941 године отступи од већ устаљеног плана „Р-41“, нарочито од предвиђених планова за концентрацију и преможење, припремљених материјалних база и сл. Заиста, то су ванредне тешкоће, које су се 27 марта 1941 године постављале пред југословенско врховно руководство и са политичке и са војне стране, али, по нашем убеђењу, била би опасна заблуда, ако би се усвојило гледиште да се морало задржати на решењу које је прихватила Врховна команда. Стратегија би изгубила онај смисао који јој је хтео да да Молтке Старији у својој дефиницији и њеној интерпретацији, наиме, да је то наука и вештина у довитљивости, брзом сналажењу у неочекиваним и променљивим ситуацијама и импровизовању противмера и поступака, да се ипак постигну позитивни резултати. Та дефиниција, између многобројних које о њој постоје, свакако најприближније оцртава делокруг стратегије у новијој еволуцији ратних збивања. Погрешно би било схватање и почетног оператиског плана, ако би се стало на гледиште да се од њега и пред сам почетак операција не може да отступи. Довољно је у том погледу проучити француски план 1870—71, аустриски, српски и руски, па, унеколико и немачки 1914 године. Нарочито су поучне многобројне и радикалне варијанте које је Шлифен предвиђао за свој последњи план према Западу и у којим се варијантама, према нашем мишљењу, огледа његова права вредност.¹³⁾

Природно је да је и онда био и да је и данас свако свестан да никаква измења плана после 27 марта 1941 године није могла донети Југославији потпуну победу над противником који је у сваком погледу био надмоћнији и у несравњено бољим околностима. Но, овде се и не ради о победи, већ о томе да ли се непријатељу могао дати дужи отпор који би га стао више жртава и да ли су се могле извршити сигурне припреме за доцније продужење борбе у другом виду; да ли су се у Грчку могле пребацити благовремено бар извесне југословенске снаге; да ли је морало доћи до онако брзе и срамне капитулације и много другог.

¹³⁾ О Шлифеновом плану и његовој примени 1914 године говорило се у бившој Југославији већ у Нишкој академији, па и у цивилним круговима. Али, опсежне и врло темељне расправе о тим варијантама, иако су излазиле на страни и у књигама, остале су непознате и већини југословенског највишег руководства. Зато се могло догодити да су га они, који су га добро познавали, хвалили због његове еластичности, а они други осуђивали као крути шаблон.

На основу изложених објашњења у Упуту ОКН може се доћи до правилног одговора на многа од тих питања. Зато ћемо истаћи још неке податке из Упута који за то могу пружити корисне индикације. Тако, например, Врховну команду сувоzemне војске забриђавају веома велике способности, наклоности и искуства наших народа, нарочито српског (при чему увек подразумева и црногорски) за партизански рат, за рат у планини и за блиску борбу. Она у дватри маха у Упуту скреће пажњу својим армијама на то и са сигурношћу рачуна да је југословенско руководство темељно припремило наследнике славних четничких одреда војводе Вука, Танкосића, Војиновића и др., који су Аустријанцима и Немцима из Првог светског рата остали у страшној успомени. Колико су се угодни морали изненадити што је југословенско руководство пренебрегло да организује и употреби ово своје моћно борбено средство и што су се четници, са Костом Пећанцем на челу, убрзо нашли с њима заједно у борби против сопствених народа!

У Упуту се даље истиче да ће се у Југославији наићи на обимно запречавање, јер су Немци с правом претпостављали да ће југословенско руководство, после пресудне улоге коју су тенкови одиграли у дотадањим војнама Другог светског рата, а немајући тенкова и других активних средстава у задовољавајућем броју, тражити у запречавањима највећу помоћ и заштиту, тим пре што су плањинско земљиште и многи речни токови њудили веома повољне услове за њихову примену. По обимним фортификациским радовима, који су у бив. Југославији предузимани и о којима су били, свакако, обавештавани од стране петоколонаша, могло се претпоставити да је овој врсти утврђивања у Југославији поклоњена највећа пажња. Међутим, брзи немачки продори у свим правцима најбоље су доказали да се организацији и припреми овог важног борбеног средства није придавао онај значај, каква му је припадао и како је у Упуту ОКН било претпостављено.

Пошто смо подробно упознати са стањем утврђивања у бившој Југославији, јер смо на њему с времена на време и сарађивали, овде ћемо изнети своје мишљење о томе. У руководству, па и највишем, владала је велика збрка појмова не само о стратегиској и тактичкој примени утврђивања, већ и о фортификациско-техничкој изградњи појединих положаја и објеката. Али у том погледу се није могло угледати ни на иностране војске, у којима су гледишта по том питању такође била неуједначена или су, као, например, у Француској и Чешкој изискивала тако огромне финансијске издатке да се сиромашна Југославија није могла на њих угледати. С друге стране, сопствена искуства из Првог светског рата била су мала или никаква, нарочито у погледу одбране од тенкова, а стручни технички кадар слаб. Колико се види из стране војне литературе, о овом се питању ни дандас није отишло далеко. Зато налазимо да би једна шири студија, која би конкретно и критички осветлила ово питање у бившој Југославији, могла бити корисна да се из сплета погрешних, али и многих позитивних решења, извуку веома корисне поуке за наше будуће потребе.

ОКН је знала да је југословенска војска формирана у пет армија и једну приморску армију и да се Седма армија формира на северу. То је тачно. Али она није знала (што је за њу било од највећег значаја) да постоје још и „Трупе III армиске области“ и да је баш њима намењена она улога коју је ОКН сматрала одлучујућом за судбину целе југословенске војске. Њима је била поверена одбрана данашње Македоније према Бугарској или, како би се то у Упуту рекло, југоистока Југославије! Верујемо да је немачки Генералштаб чуо и за тај назив, али, преводећи га, могао је само претпоставити да се ради о, неким споредним јединицама у позадини, јер би иначе констатовао да Југославија има укупно осам армија. ОКН је рачунала да ће на том фронту наићи на Трећу армију, којом ће вероватно командовати њен мирнодопски командант. То је мислио и писац ових редова, када је у Београду 27 марта 1941 године сазнао да је одређен за ратног начелника штаба Треће армије, а 29 марта у Скопљу да је Трећа армија опредељена за офанзиву према Албанији. Изненађење је било још веће када је чуо да је за команданта трупа Треће армиске области одређен поч. генерал Јоца Наумовић, који се у претходним ратовима истакао као сјајан војник и командант батаљона и пука, али је услед аутомобилске несреће у миру постао потпун инвалид и сам због своје физичке неспособности тражио пензију, која му је усвојена. Таквом команданту био је као начелник штаба додељен коњички генерал у пензији, поч. Д. Павловић, који никада није

био у генералштабној струци. По нашем мишљењу, а и по мишљењу многих других, то је била намерна или ненамерна, али у сваком случају огромна грешка врховног војног руководства. Овде смо изнели ове личне податке само зато што они непобитно доказују са каквом се небрижношћу приступило решавању овог судбоносног питања.

Борбеној оцени немачке Врховне команде о југословенској војсци, по нашем мишљењу, могло би се приметити само то да се југословенски генералитет није могао сматрати застарелим ни у односу на ондашњу немачку и француску војску, већ пре по стручној спреми. Само су два најважнија места попуњена таквим лицима: место заменика врховног команданта краља, за које је одређен војвода у пензији, поч. П.Бојовић, који је још у Првом светском рату заузимао највиша места и поч. ген. Јоца Наумовић кога смо напред навели. Французи су се стално тужили да се обука генералштабне струке у Југославији не ослања на њихова искуства и методе. Наказимо да је то тачно и да ОКН у том погледу није била правилно обавештена. Недостаци стручне спреме генералштаба били су сложенији и произлазили су из других узрока.

Упут са датим објашњењима олакшава темељну и свестрану критичку анализу ових планова по разним питањима. То је по нашем убеђењу врло користан и прешан посао, не толико с историског гледишта, колико стога што ће наши виши кадрови у њему наћи згодну прилику да примењују своја теориска знања на конкретним приликама.

Према накнадно добијеним писменим обавештењима од ондашњег помоћника начелника Главног генералштаба и Врховне команде југословенске војске, у нашој студији (види „Војно дело“, бр. 5/50) треба унети следеће допуне:

— на стр. 97 између четвртог и петог става одоздо уметнути нов став:

„Главни генералштаб још 27 марта 1941 године предлагао је председнику владе и министру војске да се одмах изда указ о општој мобилизацији, али то није ни тада, ни на поновљени предлог усвојено. Тек, када је немачки посланик Херен напустио земљу, 30 марта, пристали су на „активирање“ целокупне оружане силе“.

— на стр. 101 у деветом и десетом реду одозго после речи Пожеге ставити запету и додати: „а Церска дивизија“

— на истој страни у 22 и 23 реду одозго на место „и 1 коњичка дивизија, са просторије с. Жабара, враћена је 5 армији“, ставити запету и додати: „док су 2 пука 1 коњичке дивизије упућена у с. Жабаре, а остатак дивизије с пута је враћен у Ниш и стављен на расположење 5 армији“*)

— на истој страни у 5 реду одоздо уместо „али како се предвиђало да... отуда потиче ова разлика“, треба да стоји: „тек доцније Босанска дивизија додељена је 1 армији, кад се ова повукла иза Дунава“.

— на стр. 106 и 6 реду одозго после текста „...саопштење у истом смислу“, треба додати: „1 помоћник је и председнику владе и министру војске чинио претставку да се одустане од оваквих изјава, јер то може дати Италији повод за објаву рата, али ови нису усвојили предлог“.

— на стр. 107 треба изоставити 10, 11 и 12 ред одоздо.

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

Капетан ИСО ЛЕВИ

ОДБРАНА АМЕРИЧКЕ ПЕШАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Опште одредбе

Према америчком гледишту, одбрана као вид борбе, не може никад да доведе до решавајућих резултата, тј. до победе. Њен је главни циљ да се добије у времену, док се не створе погоднији услови за прелаз у напад, или да се прелазом у одбрану на једном отсеку фронта, створе услови за напад на другом отсеку или делу фронта.

Америчка правила предвиђају, с обзиром на време које стоји на расположењу за организацију одбране у инжињерском смислу, два вида одбране: „ужурбану одбрану“ (hasty defense) и „благовремену одбрану“ (deliberate defense).

Ужурбана одбрана организује се кад су јединице већ у додиру са непријатељем или је непријатељ у непосредној близини.

Благовремена одбрана карактерише се изградом већих фортификациских објеката за које је потребно више времена и материјала и који се граде још док је непријатељ далеко, или чак и пре отпочетих непријатељстава — за време мира.

С обзиром на добивени задатак, одбрана може да буде: позициона (sustained defense) или маневарска (delaying action).

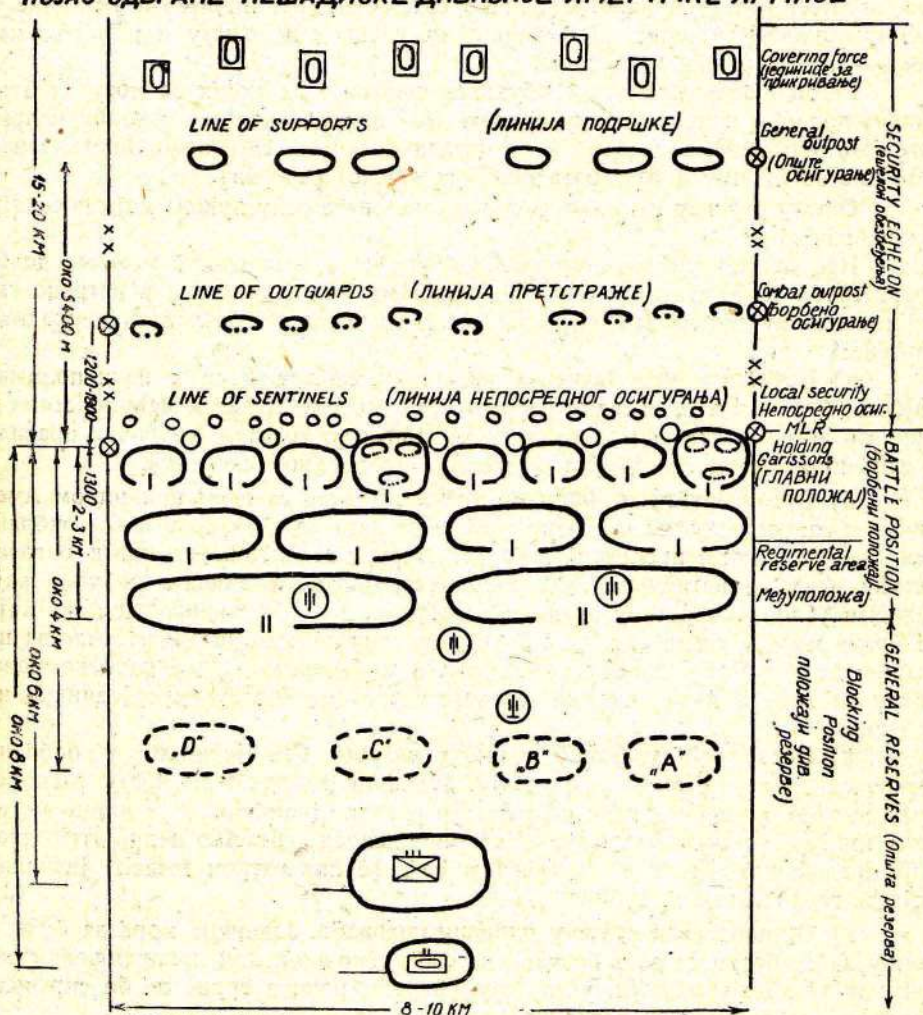
Маневарска одбрана примењује се са циљем да се одложи решавајућа борба до момента док се не створе повољни услови и не изврше потребне припреме за прелазак у напад или за прелаз на позициону одбрану на некој од линија у позадини.

Позициона одбрана води се са циљем да се по сваку цену одбране поседнути положаји. У зависности од степена организованости у инжињерском смислу она може да се оквалификује као „ужурбана“ или „благовремена“ одбрана.

Основни задатак пешадиских јединица у позиционој одбрани је: да борбом делова за обезбеђење задрже и дезорганизују непријатеља и да га обману у погледу правог борбеног распореда јединица у одбрани; да уз подршку других родова војске зауставе непријатеља ватром испред главног положаја или да га одбију у блиској борби. Ако непријатељ успе да продре у положај браниоца, пешадиске јединице морају, у садејству са осталим родовима, да га избаце противнападима и да поново успоставе линију фронта.

Дивизија у позиционој одбрани распоређује се по шеми 1 и има следеће делове: „ешелон обезбеђења“ (security echelon), део који поседује „борбени положај“ (battle position) и „општу резерву“ (general reserves).

ПОЈАС ОДБРАНЕ ПЕШАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ АМЕРИЧКЕ АРМИЈЕ

ОБЈАШЊЕЊА:

положај пеш. одељења
 --- полувода
 водни рејон
 чели ---
 батаљонски рејон
 блокадујући положај
 (израђује див. резерву)

⊙ Limiting point - гранична тачка
 --- гранична линија за чету
 --- батальон
 --- пук
 --- дивизију

MLR Main line of resistance (предњи крај одбране)

⊠ механизоване јед. пешадиски пук
 ⊠ тенковски батальон
 ⊠ дивизион хауб. 105 мм
 ⊠ дивизион хауб. 155 мм

Шема 1

Ешелон обезбеђења може да обухвати: ваздухопловне јединице, јединице за „прикривање“, „опште осигурање“ (general outpost), борбена осигурања (combat outpost) и непосредно осигурање (local security).

Борбени положај код Американца је основни положај у систему позиционе одбране. Он обухвата јединице које поседају и бране отпорне тачке дуж предњег краја одбране¹⁾ (обично батаљони прве линије) и јединице у рејону пуковске резерве, тј. јединице на главном положају и међуположајима — према нашим правилима.

Рејон пуковске резерве обухвата положаје са којих се могу да блокирају продори непријатеља у предњи крај одбране и да се отклони непријатељско угрожавање са бока и из позадине, или да се изврши противнапад (овај рејон обично поседа батаљон у пуковској резерви).

Општу резерву чине све расположиве снаге осим пукова који поседају борбени положај.

При организацији позиционе одбране сваки старешина у своме делу-кргу треба да се стара да обезбеди узајамну подршку трупа и ватрено садејство између делова положаја. Да би се то постигло, потребно је урадити следеће:

а) **Посести чворне тачке на земљишту.** Сматра се да се неки положај најбоље брани ако се поседну и бране само чворне тачке, а међупростори и прилази да се штите унакрсном ватром. (Као што се види, америчка правила у основи траже да се одбрана организује по групном систему).

б) **Организовати одбрану по дубини.** У вези са овим принципом Американци износе искуство из Другог светског рата по коме се у сваки одбранбени положај може продрети, само „ако непријатељ хоће да плати одговарајућу цену“ и истичу да је дубоко постројавање елемената одбране најважнији услов за чврстину позиционе одбране. Зато старешина јединице која се брани мора тако да организује одбрану и распореди трупе и средства по дубини да у случају пробоја непријатеља кроз предњи крај одбране може одмах да спречи даље његово продирање интервенцијом неке јединице из позадине.

в) **Обезбедити узајамну подршку ватром.** Све јединице у одбрани дужне су да се узајамно подржавају. Јединице на предњем крају распоређују се тако да могу ватром подржавати суседне јединице, а јединице у дубини имају задатак да подржавају јединице испред себе. Ако непријатељ пробије предњи крај одбране, он треба да се нађе под ватром следеће јединице која ће га дочекати из дубине.

г) **Организовати кружну одбрану положаја.** Јединица мора да буде у стању да се брани са свих праваца на свом основном, или припремљеном допунском положају на који, у случају потребе, рокира трупе да би спречила опасност са бока или из позадине.

д) **Координирати план ватре.** Према гледишту Американца, чврстину позиционе одбране нарочито зависи од тога колико се правилно и целисходно планира ватрена подршка — у оквиру ватрених могућности браниоца.

¹⁾ Предњи крај одбране Американци називају „главна линија отпора“ (Mine line of resistance) и она је, уствари, замишљена линија која спаја најистакнутије делове одбранбеног система.

Координациони план ватре ради свака јединица. Он треба да обезбеди максималну ватрену подршку свим средствима којима јединица располаже. Координациони план у дивизији обухвата планирање ватре за све време одбраненог боја, тј. од момента појаве непријатеља на ефикасном ватреном отстојању па до ватрене подршке у противнападима за избацавање непријатеља из одбраненог положаја.

ђ) **Координирати план ПТ одбране.** Планови за употребу ПТ оруђа, минских поља и препрека усклађују се за обезбеђење положаја од тенковског напада. Циљ ових планова је да се непријатељски тенкови униште испред одбраненог положаја или избаце, ако се пробију у систем одбране.

е) **Обезбедити еластичност одбране.** То се постиже припремањем допунских положаја, држањем трупа у резерви и концентрацијама ватре за подршку на предвиђеним рејонима. Стрелачки вод припрема допунски положај који поседа у случају потребе. Пешадиске чете и веће јединице обично остављају до $\frac{1}{3}$ својих снага у резерви, које су спремне да у сваком моменту предузму противнапад у било ком правцу одређеног рејона или отсека одбране. Поред тога, еластичност одбране повећава се централизованом управом ватре.

Осим изнетих главних принципа, при организацији позиционе одбране, Американци постављају захтев да позициона одбрана мора да буде активна и да је организована тако да се нападач обмане и изненади.

Активност се постиже применом маневра, еластичном употребом ПТ средстава и препрека, активним дејством јединица за обезбеђење, садејством ватре свих врста и извођењем противнапада. Противнапади се сматрају основним одбраненим дејствима и припремном етапом за прелаз из одбране у напад.

Обмана и изненађење непријатеља, углавном, постиже се скривањем стварних положаја и распореда јединица у одбрани. За то се примењују разни начини и разна средства. Овај задатак нарочито имају јединице обезбеђења у претпољу.

*
* *
*

Пешадиска дивизија у одбрани може да дејствује самостално или у саставу АК — што је чешћи случај. Самостално дејство практикује се само у специјалним условима — када су бокови дивизије осигурани, или онда када има да реши ограничене и краткотрајне задатке.

Пешадиска дивизија може да се налази у првом или другом ешелону АК, односно на предњем крају (на тежишту одбране или на мање важном отсеку фронта) или у резерви АК. Ако се налази у позиционој одбрани, у првом ешелону АК, онда поседа и брани појас одбране у одбраненом систему АК. Одбранени положаји у појасу одбране пешадиске дивизије треба да су тако изабрани и организовани да могу зауставити непријатељско напредовање, или присилити нападача да врши прегруписавање и ојачавање снага извлачењем јединица са других отсека или делова фронта.

Појас одбране пешадиске дивизије обично обухвата: појас обезбеђења, борбени положај и положај дивизиске резерве.

Појас обезбеђења организује се кад год је могуће испред борбеног положаја дивизије у циљу да се маневарском одбраном успори и дезоргани-

зује непријатељско напредовање и да се непријатељ обмане у погледу правог протезања борбеног положаја. Број линија организованих за одбрану и распоред снага на њима зависе од конкретне ситуације и улоге појаса обезбеђења у склопу одбране.

У појасу обезбеђења организују се ове линије:

— „линија подршке“ (Line of supports);

— „линија претстраже“ (Line of outguards) и

— „линија патрола“ (Line of sentinels) или линија непосредног осигурања.

Линија подршке организује се на 6.000 јарди (око 5.400 м) од предњег краја одбране на важним природним и вештачким тачкама на земљишту које се уређују као четни и батаљонски одбранбени рејони. (Одговара положајима који се уређују на линији наших предњих одреда, с тим што се код нас ПО истурају на већу даљину (10 — 15 км).

Линија претстраже организује се на удаљењу од 1.200 — 1.800 м од предњег краја одбране. Земљиште између линија претстраже и предњег краја одбране припрема се за вођење маневарске одбране ако то омогућавају општи услови и земљиште. Земљиште на линији претстраже треба да омогући далеко осматрање и дејство митраљеске ватре на већа отстојања. (Потпуно одговара положајима који се уређују на линији нашег борбеног осигурања).

Линија патрола организује се до на 360 м од предњег краја одбране. На тој линији поседају се погодни правци у циљу затварања прилаза предњем крају одбране мањим непријатељским деловима (извиђачким) и постављају осматрачнице са којих се згодно могу да осматрају сви прилази предњем крају одбране. (Одговара нашем непосредном осигурању).

Борбени положај (главни положај и међуположаји) је најважнији елемент дивизиског појаса одбране. Он се састоји од одређеног броја батаљонских рејона одбране, неравномерно распоређених по фронту и дубини, који се међусобно подржавају. Он обухвата батаљонске рејоне одбране прве борбене линије (тзв. „група за прикривање“) и положаје пуковских резерви. Сваки одбранбени рејон унутар борбеног положаја организован је за кружну одбрану са рововима, лисичјим јамама (стрељачким гнездима) за једног, два или три војника, ватреним положајима за оруђа и системом препрека.

Борбени положај пешадиске дивизије у одбрани поседају пукови прве борбене линије борбеног поретка дивизије и с фронта обухвата главну линију отпора (предњи крај одбране), а у дубини — крајњу ивицу одбранбених рејона пуковских резерви. Дубина борбеног положаја не достиже 2—3 км.

Положаји дивизиске резерве

а) „Блокирајући положај“ (Blocking position) обично се организује на прилазима најважнијем земљишном објекту позади пуковских борбених положаја — на око 4 км од предњег краја одбране, што зависи од земљишта.

„Блокирајући положаји“ поседају се у случају да се непријатељ пробије кроз пуковске одбранбене положаје на било ком делу појаса одбране. Са ових положаја треба да се успори и задржи даље непријатељско напредовање у циљу да се спречи заузимање важног земљишног објекта или пу-

ковских борбених положаја или да се створе услови и потпомогне извођење противнапада дивизиском резервом.

б) „Позадински положај“ (Rear position). Осим „блокирајућих положаја“, који се редовно организују као стални елементи дивизиског одбрабеног појаса, предвиђа се и „позадински положај“ у циљу еластичнијег вођења одбране. Овај положај треба да је на таквом удаљењу од главног положаја да нападач, ако жели да га туче својом артиљеријом, мора да врши промену својих артиљериских ватрених положаја.

Повлачење на „позадински положај“ врши се само у случају када ситуација јасно показује да се борбени положај дивизије не може одржати. За повлачење на овај положај тражи се одобрење претпостављеног команданта.

„Позадински положај“ — уколико се организује — одговара, углавном, нашем резервном положају и налази се на 6 — 7 км од предњег краја одбране.

*

* * *

Пешадиска дивизија у одбрани постројава свој борбени поредак у два ешелона (два пука у првом, а један у другом ешелону) или сва три пука у линији.

Борбени поредак дивизије у одбрани обухвата следеће основне елементе: борбени поредак пукова прве линије (на борбеном положају), општу и тенковску резерву и артиљериску групу.

Испред предњег краја одбране, кад год је то могуће, дивизија истура ешелон за обезбеђење.

Пукови првог ешелона, који поседају борбени положај, обухватају групу за прикривање (батаљони на главном положају) и пуковску резерву — пешадиске јединице у другом ешелону борбеног поретка пука (обично пб на међуположају).

Отстојање између ових узастопних ешелона на борбеном положају не треба да прелази ефикасан домет ватре лаког оружја, и треба да буде толико да непријатељска артиљериска ватра, усмерена на један ешелон, не може једновремено наносити губитке и другом ешелону.

Број пукова који ће се употребити за одбрану борбеног положаја дивизије, као и број батаљонских рејона одбране на главном положају зависи од задатка дивизије, важности отсека и земљишта.

Линија разграничења пешадиских пукова одређује се уназад тако да по дубини обухвати све пуковске положаје који су на борбеном положају (2 — 3 км), а испред борбеног положаја највише до границе осматрања са положаја БО.

У зависности од задатка, земљишта и борбеног поретка дивизије у одбрани, резерва може бити јача или слабија. Нормално, дивизија у позиционој одбрани има у резерви један пешадиски пук. Ако се дивизија брани на мање важном отсеку или на широком фронту, резерва је слабија — један до два пб, што је редовно случај када су пукови у линији.

Дивизиска резерва нормално добија два задатка: да поседне и брани један или више положаја који су организовани у циљу заустављања непријатељског продора и да изврши противнапад на непријатеља који се пробио

у одбранбени распоред. Она може бити на једном месту или подељена по батаљонским рејонима у унутрашњости дивизиског одбранбеног појаса.

Да се без потребе не би излагала непријатељској ватри дивизиска резерва не поседа положаје свим снагама све док непријатељ не изврши продор у одбранбени распоред.

Пешадиска дивизија у одбрани обично задржава у резерви свој тенковски батаљон, углавном, под командом команданта дивизије као ударну снагу за извођење противнапада на непријатеља који би успео да се пробије у одбранбени распоред. У противнападу тенковски батаљон се обично придаје општој резерви. Међутим, тенковски батаљон у резерви има изразито ПТ улогу, тј. он треба да је увек спреман да, у случају изненадног продора непријатељских тенковских јединица у одбранбени распоред, ступи у борбу против тенкова.

У америчкој званичној војној литератури предвиђа се и употреба тенковског батаљона пешадиске дивизије по тенковским четама за ојачање ПТ одбране дивизиског одбранбеног појаса, али тако да се и централизовано може употребити у противнападу, ради чега се за такав случај планом предвиђа његова брза концентрација.

Тенковски батаљон у дивизиској резерви поставља се иза опште резерве, обично око 8 км од предњег краја одбране, с тим да се може погодним путевима брзо пребацили на места планираног дејства у противнападима, по варијантама предвиђеним у плану употребе дивизиске резерве.

Пешадиској дивизији у одбрани не мора да се прида артиљерија из састава АК, али јој се може одредити за непосредну подршку до два дивизиона.

Од органске артиљерије обично се одређује по један дивизион хаубица 105 мм на пук прве линије. Ови дивизиони врше непосредну подршку пукова и имају улогу наших ПАГ-ова. Остала два дивизиона, обично дивизион хаубица 105 мм и дивизион хаубица 155 мм, добијају улогу нашег ДАГ-а.

Артиљерија у улози нашег ДАГ-а поставља се на 4 — 5 км од предњег краја одбране, односно иза борбеног положаја.

Дивизиски ешелон обезбеђења образују дивизиске снаге које су упућене испред борбеног положаја. Он обухвата: „јединице за прикривање“, јединице „општег осигурања“ и јединице борбеног и непосредног осигурања. Али, ако дивизија из непосредног додира прелази у одбрану, онда ешелон обезбеђења неће имати све горе наведене елементе. Биће врло чест случај да ће дивизија упутити само борбено осигурање и да се ешелон обезбеђења неће ни образовати.

Када пешадиска дивизија прелази у одбрану ван додира са непријатељем, и кад год ситуација то дозвољава, командант пешадиске дивизије редовно иступа испред појаса одбране потпун ешелон обезбеђења.

„Јединице за прикривање“ (Advanced covering force) шаљу се на 15 — 20 км испред предњег краја одбране. Оне имају задатак да извиђају и осматрају непријатеља у циљу да установе јачину и правце наступања главних нападачевих снага. Поред тога, оне имају задатак да успоре, задрже и дезорганизују непријатеља у току приближавања, тј. извршавају углавном исте задатке као наши извиђачки и предњи одреди, јер воде маневарску борбу са нападачем у циљу задржавања и дезорганизиције његових снага.

Јачина „јединица за прикривање“ може да буде од извиђачке чете или ојачане тенковске чете (ако шаље дивизија) до извиђачког механизованог пука (ако шаље АК).

„Опште осигурање“ (General outpost) има задатак да задржи непријатеља и води борбу за добитак у времену. Истура се на око 5.400 метара испред предњег краја одбране и поседа „линију опште подршке“. Обично се шаље по наређењу команданта дивизије.

Састав „општег осигурања“ може да буде: један до два батаљона пешадије, једна до две тенковске чете, дивизион лаке артиљерије, до једне МПА батерије и чете инжињерије.

У „опште осигурање“ упућују се јединице из састава дивизијске резерве, јер пешадијске јединице пукова на предњем крају треба да организују своје положаје, и њихова одбрана не сме да се слаби истурањем делова у појасу обезбеђења.

Борбена осигурања истура сваки батаљон прве борбене линије по наређењу команданта пука, који уједно одређује његову јачину и општи распоред (обично један до два вода на сваки батаљон). Борбено осигурање истура се на 700 — 800 метара испред предњег краја одбране и има исту улогу и задатке као и наше борбено осигурање.

Непосредно осигурање образују чете прве борбене линије, истурајући на 360 метара испред предњег краја одбране по једно одељење са главним задатком непосредног осигурања четног одбранбеног рејона.

Из одредби америчких правила о одбрани пука (Tactics and technique of infantry — volume I — 1950 год.) може се закључити да дивизија нормално поседа и брани појас одбране од 5—9 км (пук се брани на 2.200 до 4.400 м). Дубина одбранбене зоне дивизије износи око 5—7 км.

На Анчиском мостобрану 45 пд бранила је фронт од 9,5 км. На предњем крају борбеног положаја имала је пет батаљона (један батаљон из пука у дивизијској резерви и четири батаљона из пукова прве борбене линије), што износи 1,9 км на батаљон. 3 пд бранила је фронт од 16,5 км са осам батаљона на предњем крају. (Дивизија је била ојачана са три падобранска батаљона и једним „Ranger“ батаљоном, који су дејствовали као пешадијске јединице). Густина поседања износила је батаљон на 2 км фронта.

У вези са досада изнетим видимо да дивизија нормалног састава у позиционој одбрани обично поседа предњи крај борбеног положаја са 4—5 батаљона, на ширини 8—10 км, рачунајући на батаљон по 2 км.

Међутим, ако се распореди у линији, онда пешадијска дивизија може имати 6—7 батаљона на предњем крају одбране, тј. 12—14 км фронта.

За прорачун густине ватрених средстава узећемо формацијска средства и нормална ојачања — два дивизиона пољске артиљерије за подршку и батаљон хемиских бацача 107 мм. Уз претпоставку да се дивизија брани на 8 км фронта, густина ватрених средстава на 1 км износила би: 17 артиљеријских и минобацачких оруђа (не рачунајући бацаче 60 мм), односно 26 артиљеријских и минобацачких оруђа ако узмемо у обзир два дивизиона подржавајуће артиљерије и батаљон хемиских бацача; 15 ПП оруђа (рачунајући само органске бестрајне топове 57 и 75 мм); 8 ПА оруђа (рачунајући четвороцевне 12,7 мм митраљеизе и двоцевне 40 мм топове из органског састава дивизије), и 17 — 18 тенкова.

*

* *

Пешадиској дивизији у саставу АК командант корпуса одређује границе са суседима, линију „опште подршке“, „главну линију отпора“ (предњи крај одбране) и линију на којој треба да се организују положаји дивизијске резерве.

План противнапада обухвата две или више варијанти по којима се може да изведе противнапад дивизијском резервом. Ове варијанте, које разматрају могуће непријатељске продоре и мере које треба да се предузму, предвиђа штаб дивизије, узимајући за основу највероватније дејство нападача у току одбранбеног боја. Штаб дивизије са командантом опште и тенковске резерве разрађују планове за извођење противнапада по претпоставкама у свима варијантама. Ако услови дозвољавају све ове варијанте проигравају се на земљишту са целокупним људством јединица које су предвиђене за извођење противнапада. Ако то није могуће, цео маневар се проиграва са официрским и подофицирским саставом (на карти или рељефу).

Варијанте могућег непријатељског напада разрађују се са свим противмерама које дивизија треба да предузме у таквој ситуацији, и, пошто их командант дивизије одобри, добијају уговорене називе — на пример „Албе“, „Бакер“, итд., и уносе се у заповест команданта дивизије. Ако је потребно да дивизија изврши противнапад по плану једне од предвиђених варијанти, довољно је да командант дивизије само нареди: „извршити план Албе“.

* *

* *

Командант дивизије руководи дејством јединица ешелона за обезбеђење и настоји, користећи далекометну артиљериску ватру, да нанесе пораз непријатељу још пре његовог подиласка предњем крају. У том периоду, у циљу заваривања, артиљерија дејствује са истурених привремених и резервних положаја.

Када је установљен правац главног непријатељског удара и установљено да непријатељ завршава припреме за напад, артиљерија дивизије, у сагласности са командантом корпуса, отпочиње противприпрему. При томе се ватра усмерава по непријатељским борбеним порецима, нарочито по артиљерији, осматрачницама и центрима везе, са циљем да се разбије непријатељски напад. При подиласку непријатеља предњем крају, на дати сигнал или на тражење артиљериских осматрача, пред предњим крајем ствара се ватрена завеса у којој узимају учешћа сва ватрена средства, укључујући и тешко наоружање јединица резерве. У крајњем случају тражи се артиљериска ватра и са отсека суседних дивизија.

Резерве се употребљавају за повраћање изгубљених делова положаја, за заустављање непријатељског продора и стварање полазних положаја за противнападе крупнијих јединица. Противнапади јединица дозвољавају се само тада када укљичени непријатељ још није успео да се утврди и среди. Ако је тај моменат пропуштен, пуковски противнапади се сматрају нецелиходним, па се организују од стране дивизије и снагама дивизијских резерви.

НОВЕ РЕНЏЕР-ЧЕТЕ

Према писању америчког часописа „Military Review“ за мај 1951, ренџер-чете сада улазе у формациски састав пешадских дивизија Америчке армије. Поруна ових чета врши се на добровољној бази уз строг избор људства према менталним и физичким особинама. Целокупно људство ових чета завршава падобранску обуку. Поред тога, оспособљава се за употребу непријатељског наоружања, за читање непријатељских карата, за блиску борбу, за све врсте рушења и саботаже као и за амфибиске, ваздушнодесантне и остале герилске акције.

Ренџер-чета има 5 официра и 110 бораца, а састоји се из три вода, сваки од по три одељења по 10 људи. Чета је наоружана аутоматима, а свако одељење има по један минобацач 60 мм или базуку. Поред муниције за своје наоружање борци носе и експлозив за рушење. Људство мора бити обучено у дугим и брзим како дневним, тако и ноћним маршевима; 50% целокупне обуке изводи се за акције ноћу.

Обука ових јединица изводи се у специјалном центру у Георгији где се у исто време врше све пробе, стичу искуства и устаљује тактика и техника њиховог дејства.

Потреба за ренџер-четама у саставу дивизија осећала се и за време прошлог рата; она је данас још већа, што се нарочито показало у Кореји, где је непријатељ почео да врши јако инфилтрирање својих делова. Америчка армија употребљавала је и досада ренџере, само су они били у самосталним батаљонима, слично британским командосима, док ће отада бити у сталном саставу дивизија. На овај начин, командант дивизије имаће убудуће једну специјално опремљену и обучену јединицу за извршење нарочитих задатака како на фронту, тако и у непријатељској позадини.

(Military Review, May 1951)

НОВИ ХЕЛИКОПТЕРИ ЗА СПАСАВАЊЕ РАЊЕНИКА

За Армију САД отпочела је сериска производња новог типа хеликоптера „Hiller Н-23 А“, који је намењен за спасавање рањеника, пренос санитетског особља у циљу указивања хитне помоћи, као и за дотур санитетског материјала (сл. 1). Хеликоптер има кабине са лежајима за рањенике. Важно је напоменути да се хеликоп-

Сл. 1 — Хеликоптер „Hiller Н-23 А“

тер може спуштати и узлетати са сваког терења. Пошто узме рањенике на тешком терену, Хеликоптер се диже у ваздух, а даље га, по потреби, може вући други авион, тако да му се домет повећава преко 1.500 миља (2.400 км).

(Military Review, May 1951)

НОВИ ТИП ПОДМОРНИЦЕ

Морнарица САД уводи нови тип подморнице чије ће бављење под водом бити неограничено. Брзина под водом биће 26, а над водом 30 миља на час.

(Military Review, May 1951)

НОВИ ДЕТЕКТОР МИНА

У Армији САД пронађен је нови детектор за изнајлажење положених мина било на суву или у води. Досада постојећи детектори нису били сигурни, а на теренима где је било руда или њихових трагова рад је био немогућ. Нови детектори поуздано откривају закопане мине на сваком земљишту, као и под водом.

(Military Review, May 1951)

НОВЕ РАДИОФОТОГРАФИЈЕ

Сталним усавршавањем радиофотографисања досада се успело да се снимак из авиона може директно пренети путем радија на своје командно место. Укупно време од тренутка снимања негде над непријатељском територијом па до коришћења готове фотографије износи до једног минута. Несумњиво ће се ова техничка новина јако одразити на будући начин прикупљања података о покретима и груписању непријатељских снага.

(Military Review, May 1951)

ЕНГЛЕСКИ НОВИ НОЋНИ ЛОВАЦ -- „METEOR NF 11“

Познати енглески ноћни ловац „Moskito NF 36“ биће још у току ове године замењен новим моделом — „Meteor NF 11“ чија је сериска продукција већ у току. Нови ноћни ловац има радарапарат у кљуну и по два топа 20 мм у сваком крилу.

(Military Review, May 1951)

ПРОИЗВОДЊА РЕАКТИВНОГ БОМБАРДЕРА „В-47“

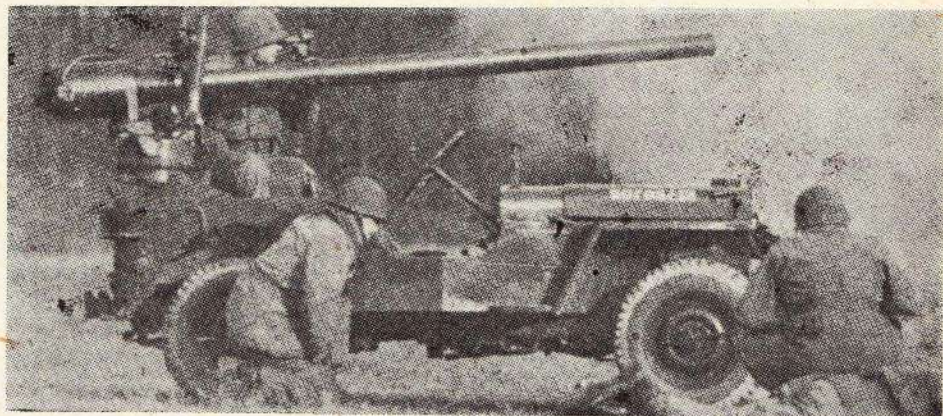
Ваздухопловство САД ставило је у први ред хитности производњу реактивног бомбардера „В-47“. Бомбардер има 6 мотора са брзином преко 600 миља (око 1.000 км) на час; носи 10 тона бомби, висина лета преко 40.000 стопа (око 12.000 м), а распон крила 35, дужину 32,5 и висину 8 м. Интересантно је истаћи да се посада овог најновијег бомбардера састоји само од 3 човека, док бомбардер „В-29“ има 11, а „В-36“ чак 16 чланова посаде.

(Military Review, April 1951)

НОВИ БЕСТРЗАЈНИ ПТ ТОП 105 мм

Нови бестрзајни пт топ 105 мм, који је уведен у наоружање Армије САД, сигурно пробија оклоп свих познатих тенкова у свету. Он није намењен да замени неко постојеће пт оруђе, већ да појача ватрену моћ дивизионе артиљерије уопште. Има домет од 5 миља (око 8.000 м), а испуљује 10 метака у минути. Оруђе је веома

лако с обзиром на калибар и укупна му је тежина око 750 фунти (375 кг). Оруђе је монтирано на ципу, као што се види на сл. 2.

Сл. 2 — Амерички бестрајни топ 105 мм у положају за дејство
(Military Review, April 1951)

БРОДОГРАДЊА У СССР

60

Сматра се да Совјетска флота има 350 до 370 подморница и још 120 у градњи. Два бојна брода (од 35.000—37.000 тона) пуштена су у море, док је трећи још у раду. Бродови имају уређаје за пуштање диригованих бомби.

Поред тога, Совјетска флота ће ускоро имати 14 тешких крстарица од по 9.500 тона — типа „Киров“ и две немачке крстарице типа 15.200 тона.

(Military Review, April 1951)

БРОДОГРАДЊА У САД

61

Овогодишњим буџетом предвиђа се 2.000 милиона долара (сто милијарди динара) за остварење програма ратне морнарице. Биће изграђено преко 80 нових бродова, међу којима један носач авиона од 60.000 тона и два брода са уређајима за пуштање диригованих бомби. За израду носача авиона биће потребно три и по године, док ће остали бродови бити завршени за две године. Програмом се даље предвиђа изградња 52 миноловца, 7 „Шноркел“ подморница и 6 десантних бродова. Поред тога, предвиђа се и преправка око 250 бродова међу којима: 6 носача авиона типа „Essex“ који ће бити преудешени за узлетање реактивних авиона; 194 разараача, који ће бити оспособљени за борбу са подморницама, док ће 12 крстарица бити преуређене за противавионску одбрану, а 2 за пуштање ракетних бомби.

(Journal Royal United Service Institution, February 1951)

Пуковник Никола Жак: ТЕНКОВСКИ НАПАД И ОДБРАНА ОД ТЕНКОВА

Швајцарски пуковник Никола Жак, члан Националног савета, објавио је брошуру под насловом „Тенковски напад и одбрана од тенкова као основни проблем одбране Швајцарске“⁽¹⁾, која је побудила велико интересовање и изазвала жучну дискусију у војним круговима Швајцарске.

Писац износи своја гледишта под претпоставком да Швајцарска буде изложена масовном нападу надмоћног агресора, снабдевеног свим савременим средствима борбене технике.

Циљ књиге, према изјави писца, јесте да се испитају могућности масовног тенковског напада на Швајцарску и да се предвиде целисходне мере за његово одбијање.

Гледишта писца, у најкраћим потезима, јесу следећа:

Авион и тенк претстављају два основна борбена средства, којима агресор преноси рат у земљу коју је напао.

Највећи непријатељ тенка јесте непроходно земљиште. У Европи, међутим, нема државе чија би територија била у целосту недоступна тенковима. Истина, има земаља које су, због непроходности свога земљишта, више или мање изложене тенковским нападима. На пример, Швајцарски Алпи и Јура претстављају недоступно земљиште за тенкове, док Швајцарско Средњегорје само отежава, али не искључује њихову употребу. При томе треба имати у виду да речни токови, уске долине, брдовит терен, густа насеља и покривено земљиште отежавају дејство тенкова само у том случају ако је бранилац решен и способан да за одбрану искористи све погодности оваквог земљишта, иначе оно само неће спречити надирање тенкова.

¹⁾ Nikolas Jaquet: Panzerangriff und Panzerabwehr, Verlag Helbing und Lichtenhahn, Basel, 1951.

Пешадиске јединице, по мишљењу писца, немају изгледа на успех против оклопних јединица на отвореном земљишту.

Уколико зарађене стране располажу оклопним снагама подједнаке јачине, победа ће однећи она страна која има надмоћ у ваздуху.

Пошто Швајцарска армија нема довољно ваздушних ни тенковских снага, да би се могла у отвореној борби супротставити непријатељу надмоћнијем у људству и техници, њој ништа друго не преостаје до да прибегне стратегској одбрани на земљишту које онемогућава или отежава употребу тенкова и умањује дејство авијације. Постојеће природне погодности земљишта за одбрану од тенкова треба на време ојачати и допунити вештачким инжињерским радовима и објектима. Конспирација у погледу места ових фортификациских радова не треба да игра неку особину улогу, јер су погодне одбранбене линије мањевине одавно свима познате, а агресор ће више поштовати неутралност Швајцарске ако унапред зна да ће у случају агресије наићи на добро организован и јак отпор. На свим правцима, на којима је могућа употреба тенкова, поред осталог, треба предвидети и припремити темељита рушења и све могуће врсте запречавања са циљем да се непријатељу што више нашкоди.

Успех у борби против тенкова не зависи толико од врсте противтенковског наоружања, колико од правилно изабраног начина борбе.

Главна ватрена средства, која данас стоје на располагању за уништавање тенкова, јесу: класичан топ, бестрајни топ и ракетно наоружање.

Из пет топова могу се уништити тенкови на отстојању до 1.500 метара. Ово премућство класичног пет топа често се не може остварити с обзиром на начин кретања ових топова. У борби против тенко-

ва не треба заборавити начело да тенк треба уништити пре но што он може употребити свој топ. Класични пт топови, који се вуку ручном, коњском, па и моторном снагом, немају много изгледа на успешну борбу са тенковима, јер им недостаје моментална спремност за дејство и могућност кретања по сваком терену.

Класични пт топови монтирани на авионима који су у прошлом рату давали различне резултате данас су такође застарели, јер повећавају тежину авиона, а по дејству много заостају за модернијим и много лакшим ракетним наоружањем.

Најбоље одбранбено средство противу тенкова јесте самоходни топ. Предности самоходног топа огледају се у томе, што је мање повредљив из ваздуха, јер се може прикривено кретати ван путева; сваког тренутка је спреман за дејство, не мора изричито да поседне ватрени положај, те га је тешко открити, у стању је да брзо маневрује и, на крају, самоходне топове је најлакше брзо сконцентрисати на место пробоја непријатељских тенкова. Самоходном топу није потребан јак оклоп, те је лакши и покретљивији од тенка. Осматрање из њега је лакше, што је од нарочите важности на покривеном земљишту. На отвореном земљишту самоходни топ није дорастао тенку и не сме да се са њим упушта у ватрени двобој.

Тачно је да је тенк најбоље средство за уништење тенкова, али ово правило важи само за отворену борбу, а ако није посредни таква борба, тенк више није најрационалније средство за сузбијање тенкова.

Класични пт топови су тешки и споро покретљиви и траже велику послугу. Ове недостатке отклања бестрајни топ, који би требало да тачно погађа најмање на 600 м. Пошто код њега део барутних гасова одлази слободно уназад, отпада потреба за тешким постољем и масивним затварачем, чиме се избегава велика тежина топа. Поред бестрајних топова калибра 75 мм, Американци данас располажу бестрајним топом калибра 105 мм који је монтиран на ципу. Бестрајни топ, зависно од калибра, могу да преносе и послужују 2—4 борца.

Употреба ракетног погона створила је нове могућности за успешну пт одбрану. Ракетно пт наоружање нарочито је погодно за дејство из ваздуха, како на тенкове док су на местима прикупљања, тако и кад су у кретању. Сопствена брзина авиона приликом обрушавања на циљ повећава ракетном

зрну почетну брзину и тачност погађања. Један авион данас може да понесе 20 и више ракетних зрна. У Кореји Американци са великим успехом употребљавају ракетна зрна калибра 170 мм, названа „Ован“.

На тај начин, тенк је у авиону, наоружаном пт ракетним наоружањем, добио опасног и веома брзог противника.

*

Бранилац има две могућности — или да се отворено супростави непријатељу на својим границама или да се брани на земљишту које онемогућава или ограничава употребу савремених техничких борбених средстава агресора. Зато је врло важно да се правилно одреди просторија главне одбранбене зоне. На њој се непријатељ мора зауставити и сломити. Избор места главне одбранбене зоне је судбоносан за читав ток рата. На њој се мора изборити решење.

При одређивању главне одбранбене зоне треба водити рачуна о следећем: бокви морају бити наслоњени на јаке природне препреке, које тенкови не могу да обиђу; земљиште треба да буде што неприступачније за тенкове и да својом покривеношћу пружа заштиту од непријатељског дејства из ваздуха, итд.

Природну јачину главне одбранбене зоне треба вештачки ојачати и у првом реду затворити све правце погодне за дејство тенкова. Предњи крај одбране мора бити повучен тако, да је нападачу, услед покривености терена онемогућено гађање на отстојањима преко 500 метара, како његови тенкови не би могли искористити моћ свога топовског наоружања на средњим и већим отстојањима. Уколико је мање поље ватреног дејства, утолико ће бранилац лакше моћи да води борбу из заседа.

Општа дубина одбране, почев од државне границе, треба да се дели на: зону граничних борби, зону борби за успоравање непријатељског надирања, главну одбранбену зону и позадинску одбранбену зону.

Покрет и ватра и даље остају основни елементи борбе. Све одбранбене мере треба прилагодити и укључити у земљиште које обећава највећу корист. То треба да буде основа Швајцарске тактике за сузбијање тенковског напада.

Будући напад на Швајцарску писац предвиђа уз јака ваздушна дејства на градове, саобраћај, мостове и аеродроме са циљем да се укочи целокупан саобраћај у

земљи. Једновремено, уз подршку авијације и артиљерије, агресор ће извршити напад и на граничну линију. После савлађивања граничне линије, почеће даноноћно наступање тенковских колона. Први већи застој биће испред минских поља пред главном одбранбеном зоном, јер за њихово чишћење треба времена. Главна одбранбена зона на читавој својој дубини биће изложена масовном дејству авијације, летећих бомби и артиљерије. На правцу главног удара сконцентрисаће се главне снаге непријатељске живе силе, тенкова и ватрених средстава. После пробоја главне одбранбене зоне од стране пешадије и тенкова, у отвор пробоја, уз подршку авијације, биће убачене крупне тенковске и механизоване јединице.

Како под оваквим перспективама треба да изгледа ток одбране?

Одбрана граничне зоне треба да се огледа у упорној покретној одбрани по дубини свих постојећих запрека, теснаца, шума и насељених места. Бочни изненадни напади треба да се воде и ван ових објеката, као из оближњих шума, итд. Основно одбранбено средство треба да претстављају бестрајни топови и ракетна оруђа (базуке) којима треба да буду богато снабдеване граничне трупе.

У зони успоравања треба, такође, водити покретне борбе по дубини. Основна средства за уништавање непријатељских тенкова јесу ракетни авиони и самоходни топови. За борбу против тенкова пешадију треба употребити само на земљишту које је тешко доступно за тенкове, тј. у теснацима, насељеним местима, густим шумама и иза природних пут препрека. Главно наоружање пешадије треба да буду такође бестрајни топови и ракетна оруђа.

Самоходни топови не ступају у отворен двобој са непријатељским тенковима, већ дејствују у виду покретних засада са фронта и бока, користећи познавање места за прека, раније измерене елементе отстојања и сва преимућства земљишта.

Борба за **главну одбранбену зону** отпочиње напорима браниоца да нападачу спречи стварање пролаза кроз минска поља. Тенкове, који би се појавили испред минских поља, треба да туку самоходни топови са надвишавајућих или бочних положаја.

У току борбе за главну одбранбену зону не треба рачунати на подршку снаге сопствене авијације, јер ће непријатељ у тој фази непрекидно господарити ваздухом. Јединице браниоца треба да се штите од напада ниско летеће непријатељске авија-

ције рашчлањеним распоредом на покривеном земљишту.

Јединице одбране изводе покретну одбрану у тактичком обиму. Основно средство за спречавање пробоја непријатељских тенкова треба да претставља пешадија, наоружана са довољним бројем ракетних путописа. Бестрајни топови служе за тучење прегледних просторија испред фронта и непосредних међупростора.

Уколико нападач успе да на појединим правцима савлада минска поља, минобациоци, на отстојању 200—300 метара, испред предњег краја стварају вештачку димну завесу. Наступајући непријатељски тенкови, чим се појаве из ове завесе, уништавају се путописањем пре него што би били у стању да уоче своје циљеве и да отворе ватру.

Тежиште за заустављање у положаје подрлик непријатељских тенкова треба да лежи на батаљонским, пуковским и дивизијским путописима, наоружаним ракетним путописима. У планини, где све зависи од детаљног познавања земљишта, пешаку најбољу помоћ може да пружи пешак. Команданти батаљона и пукова најбоље знају тренутно стање на својим отсечцима и у првом реду могу да благовремено помогну одбрану најугроженијих отпорних тачака својевременим упућивањем делова путописа.

При оваквом начину одбране и коњица добија ванредно важан значај, јер је она у стању да кроз шуме и ван путева прикривено и брзо транспортује бестрајне топове и ракетна путописа и тако прими на себе улогу врло покретне противтенковске резерве.

На покривеном планинском земљишту тенкови нису погодна средства за борбу против подрлик непријатељских тенкова. Ово стога, што је, прво, тешко на време извести претпостављену команду о месту и обиму пробоја непријатељских тенкова, друго, планински терен најчешће омета њихово брзо пребацивање, и, треће, тенкови би на ретким планинским комуникацијама убрзо били плен јако надмоћније непријатељске авијације.

Ако се пробој непријатељских тенкова у мањем или већем обиму ипак није могао спречити, ово не сме да дезорганизује одбрану. Ако пешадија продужи са упорном одбраном својих отпорних тачака, непријатељски клинови моћи ће да се затворе. Ако пешадија отпочне са повлачењем, она ће бити уништена од масе гонећих тенкова.

Борба са непријатељским тенковима, који су пробили одбранбени положај пешадије, пада у део артиљерији и авијацији. Зато је потребно да сва швајцарска артиљерија буде састављена искључиво од самоходних топова.

У овакво критичној ситуацији мора се, без обзира на надмоћ непријатеља у ваздуху, у пуној мери ангажовати сва авијација браниоца, која треба да врши изненадне препаде на тенкове који су продрли у позадинску одбранбену зону. Свако против-тенковско оруђе које се затече у позадини допринеће да се успех пробоја тенкова осујети. Због тога део људства, које врши ма какву дужност у позадини, треба да буде наоружан ракетним пт оруђима, а сви обучени у борби са тенковима.

За сузбијање спуштених непријатељских ваздушнодесантних јединица, у чијем ће саставу вероватно бити само лака оклопна извиђачка возила, нису потребне тенковске јединице, које би биле добар циљ надмоћној непријатељској авијацији, већ лако-покретљиве јединице снабдевене наоружањем, којим би се могла избацити из борбе лака оклопна возила.

*

Погрешна мишљења о тенку и његовој ударној снази била су узрок пропасти више земаља на почетку Другог светског рата. Зато би било опасно да се не скрене пажња и на данашња нека погрешна схватања, као:

1. — Проглашавање извесног земљишта за недоступно тенковима иако је уствари доступно.

2. — Тврђење да тенкови могу напасти само у садејству са пешадијом и да је тенковски напад заустављен када се она уништи.

3. — Веровање да пешадиска јединица може са успехом да нападне тенкове на отвореном земљишту.

4. — Мишљење да се принципи који важе за употребу тенкова у једној земљи, могу аутоматски применити и на другу земљу.

5. — Тврђење да сва самоходна артиљерија мора бити оклопљена, тј. да буде као тенк, заборављајући при томе задатке за које је самоходни топ намењен.

6. — Прецењивање ефикасности пољске артиљерије у борби против тенкова иако није самоходна.

7. — Прецењивање тенкова које се огледа у тврђењу да пешадија, иако је на

земљишту које је заклоњено од угледа из ваздуха и које ограничава дејство тенкова, није у стању да са успехом изврши напад или противнапад на тенкове.

Могућност уништавања тенкова помоћу лаког пт наоружања и побољшање средстава за уништење тенкова из ваздуха створили су све предуслове да се перспективе за успешну одбрану наше земље из основа побољшају, завршава пуковник Жаке.

*

Ова брошура пуковника Жакеа изазвала је живу реакцију швајцарских војних кругова, и то не само појединца, већ и Удружења официра, које је поводом тога упутило отворено писмо члановима Савезне скупштине. У том писму, као и чланцима појединих швајцарских војних писаца, заступају се, углавном, следећа гледишта:

Програмом наоружања предвиђено је увођење тенкова у Швајцарску армију које пуковник Жаке жели да онемогући. При томе треба знати да нико и не мисли на стварање неких крупних оклопних јединица, нити армију која би могла водити стратегиску офанзиву, већ на армију састављену од свих родова војске у којој преовлађује пешадија, која би била у стању да се и ван планинских зона са успехом супротстави модерно наоружаном агресору. Ми не смео унапред и без борбе непријатељу препустити најбогатије и најнасељеније крајеве наше земље.

Чињеница је да је земљиште у нашем Средњогорју доступно непријатељским тенковима. Слажемо се са пуковником Жакеом и у погледу велике важности искоришћења свих повољних земљишних услова за борбу против непријатељских оклопних јединица, као и у погледу велике вредности вештачког ојачања земљишта у пт смислу, но, ипак, вредност ових ојачања не треба прецењивати, јер она имају и својих слабости.

Постављање минских поља не може се извршити за време мира, јер не можемо дозволити да се швајцарска поља још у мирно доба засеју минама. У рату, постављање пространих минских поља опет траје дуго, те немамо гаранције да ће нам непријатељ за то дати времена. Сем тога, дејство пт мина махом се своди само на ометање, а не и на заустављање напада непријатељских тенкова, и оно се најчешће огледа само у кидању гусејница борбених возила, а не и у њиховом уништењу.

На изабраним правцима, нападач ће концентричном ватром бити у стању да бар привремено неутралише ватрене изворе браниоца који би штитили минска поља, и да тенковима — чистачима мина, и пионирима — створи пролазе.

Методи одбране који се унапред везују за одређене правце, имају тај недостатак, што су саображени нападном плану непријатеља каквог ми претпостављамо. Ако нас, међутим, непријатељ изненади провођењем неког другог плана, све до тада предузете мере, постају безвредне.

Дејство авијације против тенкова за слабију страну у ваздуху, има само релативну вредност. Питање је, да ли ће непријатељ уопште дозволити да се наша авијација појави изнад циљева, а камо ли да се неколико пута враћа за попуну муницијом у циљу вршења поновних напада. Успешно дејство авијације везано је за погодне временске прилике које за тенкове не важе. Тенкове, међутим, треба уништавати по сваком времену, па и при слабој видљивости. Тенк је, благодарећи јаком оклопу, много боље заштићен од дејства из ваздуха, него неоклопљен самоходни топ, који може бити уништен и миотрљеском ватром или парчадима авионских бомби.

Према томе, ми од наше авијације можемо да очекујемо само то, да смањи надмоћ непријатељских тенкова, тако да се између њиховог броја и наших пт оруђа, уз пуно коришћење земљишта, створи један сношљив однос.

Непријатељске тенкове треба да уништава авијација у рејонима њиховог прикупљања, на маршу и на полазним положајима, тј. иза непријатељске линије фронта, јер је познато да распознавање и гађање непријатељских тенкова у току саме борбе услед блискости, уклињености и измешаности обеју страна, авијацији причињава велике тешкоће.

Ручна пт средства (РРБ, ракетне пушке и бестрајни топови) траже ванредно сручане и хладнокрвне послужиоце. И поред њихове солидне мирнодопске обуке, не треба се сувише ни на њих ослањати, нарочито у почетку непријатељстава. Но, ипак, да су сва ова оруђа потребна, потпуно је јасно. Она су сразмерно лагана и јевтина и њима се лако могу наоружати све јединице. Али њихово дејство не треба прецењивати с обзиром на њихов мали домет, велико растурање зрна, одавање свог места услед појаве пламена и дима приликом опалења и потпуно изложеност њихових

послуга. Ова оруђа засада чине само једну карику у низу осталих ватрених средстава пт одбране, а ни у ком случају не представљају једно генерално решење успешне противтенковске одбране.

Од кумулативног зрна тенкови се могу успешно заштитити такозваним „дименим кецељама“ или чак импровизованим средствима као што су џакови напуњени песком, итд.

Очигледно је да се напред наведена пт средства за блиску пт одбрану морају допунити моћним самоходним и оклопљеним топовима, чија зрна имају велику почетну брзину, калибар од 80—100 мм, и која ће бити у стању да уништавају непријатељске тенкове још на отстојањима почев од 1.500 метара. Овако противтенковско оруђе може бити само тенк, а никако самоходни топ, заштићен са предње стране танким оклопом, како предлаже пуковник Жаке. Ми видимо да и поред развоја бестрајног и ракетног пт наоружања, сваки амерички стрељачки пук данас располаже са 20 тешких тенкова, тако да стрељачка дивизија има са дивизиским тенковским батаљоном око 130 тенкова од 47 тона са топовима 90 мм.

Једино је тенк у стању да прискочи пешадији у помоћ у највећој кризи борбе и да је са успехом заштити од његовог највећег непријатеља — непријатељског тенка. Да би тенк овај задатак извршио, мора изаћи из свог заклона и, према потреби, избити испред пешадије, где ће бити изложен дејству свих могућих непријатељских ватрених средстава, почев од пушке па до ПА топа. Самоходни топ са slabим оклопом, а поготово ако уопште није оклопљен, за ово неће бити способан, јер би брзо био уништен. Послуга неоклопљеног самоходног топа у зони директне непријатељске ватре нити може да ради ни да живи, док тенковска посада, заштићена од већег дела непријатељског ватреног наоружања, може обављати своје функције у релативном спокојству, па, према томе, и добро нишанити и сигурније погађати.

И у одбрани, односно у заседи, самоходни топ је подређен тенку. Самоходни топ може против тенка дејствовати директном ватром само у случају ако га види. Јасно је према томе, да и тенк види самоходни топ и да га може тући. Ратно искуство је доказало да су тенкови само изузетно погађани првим зрном. Обично је требало испалити неколико зрна, па да се погоди неко од животних места тенка. Док се тенку може нашкодити само пуним по-

готком из пт или артиљерског оруђа, дотле самоходни топ може бити избачен из борбе не само парчадима граната тенковског топа, већ и пешадиским наоружањем.

Тенкови, свесни своје надмоћности и чињенице да самоходни топови избегавају ватрени двобој са њима, увек ће настојати да обухвате или обиђу самоходне топове и да им нанесу велике губитке. С обзиром на то, да ће непријатељски тенкови ретко наступати појединачно, поставља се са правом питање како ће самоходни топови моћи да се извуку из ватреног домаћаја неколицине тенкова. Покретљивост тенка тежине 35—50 тона од завршетка рата на овамо толико је порасла, да скоро не уступа покретљивости самоходног топа. На крају крајева шта вреди, ако би самоходни топ и имао већу брзину за 10—20 км на час од тенка, ако његова послуга може да буде уништена из најближе непријатељске пушке. А шта помаже могућност лакшег осматрања самоходног топа, ако његова посада, услед потпуне изложености непријатељској ватри, једва сме да баци поглед у оближњи борбени простор.

Релативно иста покретљивост, обртна купола која омогућава брз маневар ватром у све стране, солидан оклоп под чијом заштитом посада спокојније нишани и боље погађа, чине тенк много надмоћнијим од самоходног топа. Тенк у борби може интервенисати и онда, када су од стране непријатељске ватре ућуткана сва наша незаштићена ватрена средства.

Ако се већ унапред зна да непријатељски тенкови могу пробити нашу одбрану и да ће кроз створени отвор у нашу позадину бити убачене крупне непријатељске оклопне јединице, онда, на сваки начин, треба потражити најбоља средства, која ће то моћи спречити. Позадинске јединице, наоружане ракетним пушкама са дометом од 200 метара, сигурно не могу бити то средство. Зато су данас тенкови једино познато средство, које је способно да спречи или да задржи масован пробој непријатељских тенкова, тврде противници пуковника Жакеа.

За сузбијање непријатељских ваздушно-десантних јединица тенкови нису неопходно потребни. Најбољи пример нам пружа борба немачке тенковске дивизије противу савезничких падобранаца код Арнхема у Другом светском рату.

Према томе, швајцарски начин борбе, уколико се о њему опште може унапред говорити, по мишљењу ових писаца, треба да се састоји у следећем:

— Дужина фронтова и могућности инфилтрације захтевају бројно јаку и добро обучену пешадију у активним радњама.

— Многобројна узвишења и удоља изискују гађања са кривом путањом — са закљонених ватрених положаја, дакле, потребно је имати минобачаче и хаубице.

— Пошто је наше Средњегорје доступно тенковима, потребно је располагати једним тешким пт топом са великом почетном брзином зрна. С обзиром на очекивану ватрену надмоћ непријатеља и на задатак овог топа да подржава нашу пешадију у одбрани и противнападу, он мора бити самоходан и оклопљен.

— Очекивана непријатељска надмоћ у ваздуху присиљава нас да оперишемо мањим одредима.

— Наше ваздухопловство треба да допринесе да се непријатељска надмоћ у тенковима смањи.

*
*
*

Из изложених дискусија обеју страна види се да се основно спорно питање састоји у томе, да ли треба или не треба у наоружање Швајцарске армије у потребном обиму увести и тенкове.

Нећемо се дубље упуштати у концепцију одбране Швајцарске, али сматрамо да је статичка одбрана, какву предлагале и заступа пуковник Жаке, унапред осуђена на неуспех. Стаљинградска битка, на коју се он позива, решена је у корист Совјета тек пошто су надмоћне совјетске снаге, уз помоћ тенкова НПП, пробиле крила 6 немачке армије и пошто су у пробој уведене крупне совјетске тенковске и механизоване јединице.

Свака одбрана мора бити активна, а за извођење такве одбране потребна су одговарајућа брзо покретна и јака офанзивна борбена средства. Ако је при томе у питању земљиште на коме непријатељ може да употреби тенкове, онда је очигледно да их и бранилац може и треба да употреби.

Армија сваке земље, зависно од својих специфичних услова и могућности, треба да претставља једну хомогену и усклађену целину, састављену од свих видова и родова војске, која ће моћи најбоље да изврши претстојеће задатке. На однос јачине појединих родова војске, поред осталих важних утицајних чињеница, у великој мери утиче и карактер земљишта на коме ће се одигравати операције. Јасно је да оклопне јединице морају у већој мери да буду заступљене, ако су у питању

операције у равници, а у мањој мери ако је у питању изразито планинско земљиште. На овај однос, такође, утиче чињеница да ли једна армија има задатак да води офанзиван или дефанзиван рат. У сваком случају, може се дискутовати једино о већој или мањој заступљености појединих родова војске, а никако о искључењу неког од њих, као што то чини пуковник Жаке са тенковима.

Вредност и могућности појединих родова војске, а у њима појединих борбених средстава, не треба процењивати изоловано, већ у склопу целине армије. Њихова улога и могућности зависе од конкретне ситуације, и то не само посматрајући рат у целом, већ и поједине операције, а у њима поједине фазе, јер могући допринос појединих родова војске општем успеху непрекидно варира. По нашем мишљењу, погрешно је што пуковник Жаке одбрану Швајцарске конструисе под претпоставком да ће доминантно нападно борбено средство агресора претстављати тенкови, јер то не мора бити.

Тakoђе, и сву пт одбрану треба посматрати као целину, у којој свака пт мера

или пт средство, у конкретној ситуацији, на одређеном земљишту, треба да добије своје одговарајуће место.

Да се наведено имало у виду, не би се водила дискусија, да ли је јачи тенк или самоходни топ, већ би се истакла чињеница, да се оба ова борбена средства срећно допунују, те их треба употребити у тесном садејству, у коме случају до максимума долазе до изражаја њихове позитивне борбене одлике и могућности.

Генерални лек за уништавање тенкова и онемогућавање њиховог дејства није још пронађен. Решење пуковника Жакеа да се минским пољима, ракетном авиацијом (и то слабијом), неоклопљеним самоходним топовима, ракетним и бестрајним пт наоружањем (из кога се може дејствовати на отстојањима до 500 метара) може са сигурношћу одбити тенковски напад, осујетити пробој тенкова и зауставити у оперативну дубину продрле крупне тенковске групаице, у најмању руку је произвољно, а познато је да произвољна решења доносе горка разочарења.

С. П.

Јули Пирс

Хилери С. Цорц Сандерс: ЗЕЛЕНА БЕРЕТКА

(приповетке о командосима¹⁾)

Књига о командосима упознаје нас са животом и радом ових јединица од њиховог формирања у најтежим данима Енглеске — после Денкерка, па до краја рата. „Потпуније податке даће војни историчари ради извлачења стратeгиских и тактичких поука из акција ових јединица“, каже писац.

Књига је интересантна и поучна, јер командосе видимо и данас у рату у Кореји, па нема разлога мислити да их и у будућем рату неће бити. Они донекле одговарају нашим партизанским одредима. Командоси су формираны за извршење нарочитих задатака, као: искрцавање на територију окупирану од стране непријатеља; извиђање; хватање и довођење заробљеника; уништавање важних објеката на непријатељској територији (фабрика, сигналних станица, обалских батерија, и сл.), а у сарадњи са редовним јединицама и за вршење диверзија.

¹⁾ The Green Beret. By Hilary St. George Saunders, London, Michael Joseph, 1949.

Људство ових јединица обучено је и оспособљено за извршење амфибиских операција, тј. акције на води, у вези са дејствима на суву, за дејство на разноврсном земљишту, а нарочито ноћу. У почетку формирања, ове јединице требало је да послуже и као падобранске, па су доцније и постале језгро за формирање ваздушнодесантних трупа.

Идеју за формирање командоса дао је помоћник начелника Британског генералштаба, потпуковник Д. Кларк, и 4 јуна 1940 године саопштио ју је своме начелнику, генералу Дилу, који је већ следећег дана о томе реферисао председнику владе Винстону Черчилу. Два дана доцније, издато је наређење за формирање ових јединица и потребних штабова. Формирано је нарочито одељење МО9. Ноћу 23/24 јуна, дакле, непуне три недеље после формирања, извршена је прва акција искрцавања у близини Болоњског Залива, са успехом и без губитака.

Ова акција, иако није имала неки велики војнички значај, била је објављена преко штампе, те је веома много утицала

на подизање морала како код трупа, тако и код народних маса, које су тада биле под утиском очекиваног покушаја искрцавања од стране Немаца.

У почетном стадијуму формирања, све до 1943 године, највећа формациска јединица била је „командос“. Сваки командос имао је по 10 група, под командом командира — капетана. Укупно у „командосу“ било је: 1 потпуковник — командант, 1 мајор — помоћник команданта, 10 капетана — командира група, 24 поручника или потпоручника, 2 старија водника, 42 водника, 8 млађих водника и 250 бораца — укупно 411 људи. У овај број спадао је и 1 лекар са 5 болничара. Доцније, број група смањен је на пет.

Постојале су две врсте „командоса“: једни су попуњавани људством из сувоземне војске, а други од постојеће морнаричке пешадије.

Сабразно улози за коју су предвиђене, ове јединице биле су наоружане само личним наоружањем, при чему су борци често бајонета имали каме. Од резервне хране имали су по 2 obroka. У саставу „командоса“ није било никаквих јединица служби, јер се тежило да буду што покретљивији и самосталнији у своме раду. Докле се у овоме ишло најбоље се види из примера када је људству једног „командоса“ при распуштању у Хаифи (Палестина) било наређено да се јави својој команди у одређено време чак код Исмаиле (у рејону Суеца), на удаљењу од преко 400 км од Хаифе. Људство је имало само да се сналази и пробија на најпогоднији начин до одређеног рока.

Концем 1943 године од свих „командоса“ формирана је једна команда, ранга пешадске дивизије, која је потом спојена у једну групу са дивизијом „командоса“ морнаричке пешадије. Ова група „командоса“ имала је у своме саставу четири бригаде. Свака бригада састојала се из два „командоса“ сувоземне војске и два „командоса“ морнаричке пешадије. Овако формиране јединице имале су једног команданта и заједнички штаб.

После извршеног преформирања, крајем 1943 године, свака бригада добила је по један вод за везу и 50 људи за помоћне службе, а сваки „командос“ по 18 ципова за превоз тешких оруђа, радио станица и опреме са резервном муницијом.

У лето 1943 године свака група у једном „командосу“ добила је тешко наоружање, митраљезе „Викерс“, минобацаче и

ПТ оруђа. При нарочитим задацима јединице су ојачаване према потреби.

Попуна „командоса“ људством из сувоземне војске вршена је на добровољној бази. Сваки борац „командоса“, кад год би хтео, могао је да затражи да се врати у своју ранију јединицу без давања икаквог образложења. Јединице „командоса“ морнаричке пешадије нису попуњаване добровољцима, већ пробраним војницима из родова јединица.

У „командосима“ је, поред Британаца, било још и Француза, Пољака, Холанђана, Норвежана и др. нација, а и таквих „командоса“ који су били попуњени искључиво Немцима, Аустријанцима и Мађарима.

Пријављено људство морало је испуњавати следеће услове: да је завршило војничку обуку; да је потпуно физички способно и да зна да плива; да је имуно према морској и ваздушној болести, итд.

При извођењу обуке обраћана је највећа пажња: развијање високе војничке дисциплине и солидарности; на рад дању, а нарочито ноћу и на разноврсном земљишту, на мору и у ваздуху; на развијање физичких способности до максимума; на обуку у руковању свим пешадиским наоружањем и експлозивима; на развијање нападног духа у свима приликама, итд.

Сви официри и подофицири пролазили су кроз исту обуку као и борци.

Интензивном обуком развијао се осећај истрајности и издржљивости до крајњих граница. На маршевима људство је прелазило 10 миља (16 км) за 90 минута или 35 миља (око 56 км) за 9 часова и 20 минута.

Све вежбе, како писац каже, извођене су под потпуно стварним условима, па је место маневарске употребљавана бојева муниција и офанзивне бомбе. Због овога је од 25.000 људи, колико је прошло кроз центре за обуку, изгубило животе око 40 људи.

Пре извршења сваког задатка људство је упознавано са земљиштем на макетама и аерофотоснимцима, а вршене су такође и вежбе на земљишту које је уређивано као оно на коме ће се вршити стваран задатак. Вежбе су понављане све дотле док сваки учесник није у танчине упознат са својом улогом.

По свакој завршеној акцији одржавани су скупови на којима се анализирао рад, излагала запажања и претресала стечена искуства. Овакав начин рада дао је нарочите користи.

Убрво после формирања дошао је у питање опстанак ових јединица због попуње, јер је регрутовање застало. Трупни команданти нису волели што им из јединица одлазе најбољи војници, а МНО нерадо је гледало што су ове јединице ван власти редовних трупних команданата. Захваљујући само интервенцији председника владе, Черчила, који је јасно схватио важност ових јединица, приступило се још енергичније њиховом попуњавању.

„Командоси“ су у току 1940—1945 године учествовали у преко 150 мањих и већих акција.

Писац нам врло сликовито приказује разне акције „командоса“ на Лафотенским Острвима, Шпицбергу, Норвешкој, Холандији, Француској, Северној Африци, Сицилији, Италији, Бурми, Албанији, на острву Вису као и њихов рад на уништавању фа-

брика, угљенокопа, докова, батерија и сигналних станица; на вршењу извиђања, довођењу заробљеника и доношењу нових примерака оруђа и мина; о покушају да заробе фелдмаршала Ромела, о садејству са регуларним групама при искрцавању у Дијепу и Нормандији, а и борбама у којима су учествовали као регуларне јединице.

Из пишевог излагања долазимо до са знања да су „командоси“ својим успесима оправдали своје формирање, обезбедили свој опстанак у будућности и створили традицију на којој ће се васпитавати будуће генерације „командоса“.

На крају напомињемо да и у Армији САД постоје сличне јединице под називом „ренцери“, које успешно дејствују у Кореји.

А. Л.

Учн Александар Караџић

Пуковник Пиетро Мелано: НАЧЕЛА ЗА УПОТРЕБУ ИТАЛИЈАНСКЕ ПЕШАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Далеко смо још од оног дана када ће срећена и процењена искуства прошлог рата постати основа званичних тактичких правила. Националне доктрине на бази искуства Првог светског рата изграђиване су негде скоро две деценије. Али време не чека. Сваког часа може избити нов сукоб, па је потребно да се привременим прописима обједине погледи у жељеном правцу. Такав карактер има **Упутство бр. 2.600 италијанског Генералштаба о начелима за употребу пешадиске дивизије** које приказује пуковник П. Мелано, упоређујући га са ранијим италијанским правилским одредбама.¹⁾

Упутство је засновано на извесној концепцији савременог рата чије су битне црте: **totalност** у смислу потпуног искоришћења свих извора и енергија и могућности напада на сваку тачку територије без моралних ограничења, **ваздушно дејство** које је постало саставни део тактичких акција и без чега се не може замислити успех; **значај материјала** или конкретније — мотора, оружја, велике ватрене моћи, мина, радара, инфрацрвених зракова и радија; **герилски рат** који са ваздушним десантима, или без њих, ствара нове проблеме сигурности трупа и отвара нове могућности ма-

невра. Но, и у овој изразито техничкој епоси, успех ће зависити од моралне вредности и извезбаности појединаца и јединица.

Формација данашње италијанске дивизије разликује се сасвим од оне коју смо упознали у прошлом рату. Уместо два пешадишка и једног артиљерског пука, она има три пешадишка и три артиљериска пука. Артиљериски пукови обухватају и противтенковска и противавионска оруђа. Пешадија се још увек сматра јединим родом оружја који може освојити и сачувати земљиште и за чији рачун раде сви други, али је она знатно изменила свој лик. Мелано каже да је од раније пешадије, сачувано само име. То је сада комбинација свих оруђа и техничких средстава. Није то више безоблична и нерашчлањена маса пешака, већ одабрана елита нападача којој мноштво специјалиста крчи пут својим оружјем и средствима. Бројни однос пешадије према другим родовима знатно се изменио на њену штету, али то нема значаја када већ иначе нестају битне разлике између појединих родова. Нама, ипак, оволика артиљерија у органском саставу дивизије даје утисак гломазности. Тај утисак не може да избрише ни дивизиски пук оклопне „кочице“, предвиђен за извиђање, заштиту изложеног бока, за парирање изненађења и заштиту отступања. Однос пешадије и артиљерије (3:3) одаје идеју да се само великом ватреном снагом може продирати или се бранити. Дивизија нема својих тенков-

¹⁾ Pietro Mellano, Impiego della divisione di fanteria e della brigata alpina secondo la recente regolamentazione — Rivista militare, aprile 1951, Roma.

ских јединица (лаке тенкове М. 24 има у своме саставу пук оклопне „коњице“), али нас писац чланка уверава да је то само због недостатка материјала.

Тенденција је, дакле, да дивизија буде што јача. Она се упоређује са предратним корпусом. Она је основна јединица битке (не само боја!), способна за дужи оперативни напор. Армиски корпус је јединица велике тактике; у офанзиви ће корпус тежити да узастопним напорима својих дивизија доврши успех, а у одбрани прима одговорност за одбрану читаве једне зоне. Армија је велика стратемиска и административна (снабдевачка) јединица која настоји да постигне своје стратемиске циљеве експлоатацијом успеха, односно маневарском одбраном, тј. комбинацијом отпора и противудара.

У офанзиви су ранија италијанска правила разликовала наступни марш, подилажење и напад. Наступни марш сада замењује **товање и добијање додира**. То је скуп извиђачких, тактичких и позадинских акција које имају за циљ да се маса велике јединице доведе најпре у **тактички додир** са непријатељем, а затим на отстојање за напад. Врши се великим делом моторним средствима. **Подилажење** је последња фаза тог периода када се јединице скидају са камiona да би се развиле према тактичкој замисли и достигле најпре **положај очекивања**, а затим **полазни положај за напад**.

У нападу дивизија, начелно, разбија непријатељски распоред у довољној ширини да би у сарадњи са суседним великим јединицама довела до попуштања непријатељског отпора и омогућила великим јединицама друге линије **довршење успеха**. Дивизије прве линије пробијају непријатељски положај и продиру у дубину; дивизије друге линије шире успех, а велике оклопне и моторизоване јединице армије искоришћавају успех од стратемиских објеката. У повољним случајевима дивизије прве линије могу и довршити успех.

У италијанским правилима раније се прелазило у напад непосредно из подилажења. Сада се за припрему напада нормално предвиђа једна пауза, која обухвата организацију нападног борбеног поретка, ватре, чишћења мина, веза и снабдевања.

Дивизија напада маневром. Суштину њеног маневра чини складан развој и дозирање напора, избор нападних објеката по фронту и дубини и праваца који омогућавају сасређивање напора према нападном објекту дивизије. Дивизија се расчла-

њава у **главну колону**, једну или више **помоћних колона** и **дивизиску резерву**. Организација нападних колона спада у надлежност њихових команданата, али, ипак, командант дивизије ради организације ватре одређује или одобрава број батаљона првог ешелона сваке колоне.

Организација ватре (авиације, артиљерије, пешадије) **треба да омогући непрекидно надирање пешадије**. Непрекидно се нарочито наглашава. Дивизишка артиљерија не дели се више на групе за посебну (непосредну) подршку и на маневарску (дивизиску) главнину. Сва дивизишка артиљерија подржава у целини батаљоне првог ешелона, начелно, један артиљериски пук на батаљон пешадије — бар на главном правцу. Артиљериски команданти су директно повезани са командантима пешадијских јединица које помажу.

Велика пажња поклоњена је чишћењу мина. Сматра се да овај проблем није још коренито решен. То је корисно — додаје се, у оквиру велике тактике с обзиром на садањи дефанзиван став Италије, али је озбиљан проблем за малу тактику где ће напад и противнапад бити блокирани минским пољима која ће противник постављати у најкраћем времену.

Упутство разматра одбрану у три вида: на нормалном фронту, на широком фронту и у маневру уназад. Одбрана на нормалном фронту допушта солидну организацију на целој ширини са одговарајућом дубином. Пошто везује велике снаге и средства, она је нужно ограничена на зоне животног значаја. Састоји се из **одбранбене зоне** армиског корпуса, организоване за одбрану у све стране, у којој дивизија има свој сектор. Таква се одбрана расчлањава на **зону сигурности, положај отпора и зону распореда** (артиљерије, резерве, служби — све организовано за одбрану у све стране). У зони сигурности распоређује се минимум снага. Положај отпора састоји се из **низа отпорних тачака и група отпорних тачака**. Група отпорних тачака је новина. Њен командант је обично командант пешадијског пука. Пук оклопне „коњице“ обично врши осигурање позадине и изложених бокова, као и осигурање од партизанских акција.

Одбрана на широком фронту примењује се на правцима мањег оперативног значаја. Њен је циљ да створи потребне услове за маневар великих јединица којима је поверен главни задатак, а сасређује се око комуникација. На равничастом и маневарском земљишту таква се одбрана састоји из низа отпорних тачака око чворова ко-

муникација постављених у линији са мишираним и осматраним међупросторима. Резерве су покретљиве, а артиљерија постављена тако да може дејствовати пред целим фронтом. На средњепланинском земљишту (апенинског типа) отпорне тачке биће постављене по дубини. На високопланинском (алпинском) земљишту отпорне тачке (од вода до батаљона) затварају превоје, негде у два реда; међупростори се контролишу покретним одељењима, артиљерија се децентрализује; локалне (батаљонске, пуковске) резерве су спремне за непосредну интервенцију, а дивизионе резерве, ако допуштају комуникације, биће моторизоване.

Одбрана маневром уназад за добитак у времену је низ борби са онолико снага колико је потребно да се задржи главнина непријатеља.

У свему, корпусна зона, организује се за одбрану у све стране само на неколико најважнијих праваца. Дакле, одбрана са нормалним фронтовима биће изузетна појава. На осталим правцима примениће се одбрана на широком фронту да би се створиле резерве чија је интервенција одлучујућа у општој концепцији одбранбене битке.

На крају, Упутство садржи још нека начела за одбрану у планини (мисли се првенствено на Алпе). У офанзиви, тежиште треба да буде у долинама, дуж комуника-

ција, тежећи да са обухватним дејством преко висова изманеврује непријатељска одбрана. Одбрана ће затварати долине, али тако да буде спремна да сместа интервенише ради парализовања непријатељског маневра. У офанзиви и дефанзиви фронтови ће бити шири, правци дејства ће се јасније издвајати, подела снага више прилагођавати земљишту, дубине ће бити мање, а комуникације ће бити главни објекти, односно субјекти.

Алпска бригада је нарочито организована за планинско земљиште. У офанзиви овој бригади, или њеним деловима, биће увек поверено тражење контакта са непријатељем. Понекад ће јој претходити **алпски падобраници** ради благовременог поседања значајнијих тачака. У нападу ће тактичке групе, на које се алпска бригада може поделити, дејствовати дрско по најтежим правцима. У одбрани ће алпска бригада, подељена на отпорне тачке, штитити бокове главних праваца. У маневру уназад, задатак је алпских јединица да задржавају покрет непријатеља на узастопним положајима и да затварају оне правце који изводе на бокове и позадину главних снага које отступају.

Овим Упутством, и другима која су му претходила, постављене су главне линије италијанске војне доктрине од патроле до дивизије.

исп. Петар Стојан П. Т.

Пуковник Е. М. Паркер и потпуковник Д. Б. Паркер: ОПЕРАЦИСКА ИСТРАЖИВАЊА У АРМИЈИ

У америчком часопису „Combat forces journal“ (за мај 1951 године¹⁾) појавио се заједнички чланак два брата Паркера, оба на раду у научно-истраживачким установама Америчке армије, који је посвећен питању оперативских истраживања.

Под оперативским истраживањима писци подразумевају у науци уобичајени начин истраживања заједничког рада машина и људи у вези са војним питањима, а који врше научници разних грана науке. Групе за оперативска истраживања састоје се од научника многих грана — физичара, хемичара, психолога, економиста, статистичара, математичара и других. Овакав састав гру-

па омогућава да се једно војно питање размотри потпуно објективно и свестрано, на основу многобројних и разноврсних података, тј. сам састав група омогућава свестрану и објективну анализу једне појаве. На основу анализе једне појаве траже се узроци због којих се ова појава одиграва баш на овај начин, а не на неки други. После тога, врше се испитивања какве мере треба предузети да се једна појава убудуће одигра на најповољнији начин за онога за чији је рачун такво истраживање предузето.

Оперативска истраживања, према писцима, могу да се поделе, углавном, на две врсте. Једна врста истраживања врши се у циљу реалне оцене понашања људи, наоружања и материјала на основу података добијених из стварних борбених искустава и предузимања мера за постизавање бољег успеха у борби и бољег коришћења већ

¹⁾ Colonel Edward M. Parker and Lieut. — Colonel David B. Parker: Trial by Combat — Operations Research for the Army, Combat forces journal, Maj 1951. USA.

постојеће опреме и наоружања у борби. Друга врста оперативских истраживања има за циљ да пружи што реалнију оцену могућности новог наоружања или нове доктрине још у предратно време, када још не постоји могућност прикупљања података из стварне борбе.

За прву врсту рада није довољно да се на основу података из прошлости утврди да смо добили или изгубили једну битку или операцију. Потребно је пронаћи и анализирати све факторе који су допринели овом успеху, као и све факторе који су спречавали и одлагали његово постигнуће. Чисто војни команданти, по мишљењу писца ретко су када кадри да изврше детаљну, објективну и потпуну анализу свих фактора. Они су склони да издвоје на више или мање случајни начин поједине елементе из борбе — добар или слаб морал, свеже или уморне трупе, добри или рђави потчињени команданти и томе слично, и на основу ових фактора доносе закључке. Поред тога, војници разних родова и струка склони су да прецењују значај сопственог рода војске или сопственог делокруга рада на штету других.

Савремени рат је исувише компликована појава, те због тога војни командант нема могућности да процени све факторе, који предодређују понашање његових трупа, као ни да сигурно одреди начин на који треба рачунати са сваким фактором. Када рат није био толико компликован, војним командантима није била потребна помоћ научника. Међутим, сада командант има посла са невероватно сложеним комбинацијама проблема употребе разноврсних техничких оружја, организације снабдевања и употребе људи у борби. Он никад нема времена да створи јасну слику вероватних резултата примене разних комбинација у борби или у извесној операцији. Групе за оперативска истраживања обавештавају га о вероватним будућим резултатима, који могу да донесу разне комбинације употребе разних фактора у борби, на основу чега је такав командант, користећи при томе своје борбено искуство и своја знања, у стању да донесе правилну одлуку о томе која је комбинација за њега најповољнија.

На тај начин, наука и искуство спојени су, по мишљењу писца, у једну просту и разумљиву целину, која омогућава објективну анализу свих фактора.

Исто је толико важна и друга врста послова — научна истраживања пре рата. Читава егзистенција једне нације може да зависи од тога да ли су у мирно доба пра-

вилно разрађени планови, правилно одређена доктрина вођења рата и борбе, правилно изабрано и усвојено наоружање и опрема војске. Оцену правилности доношења одлуке у погледу свих ових елемената може да пружи, по мишљењу писца, једино правилно организовано научно истраживање које је, на основу резултата рада техничких лабораторија, опитних полигона, трупних маневара и техничких испитивања, у стању да пружи одговоре на сва ова питања, до којих се досада долазило више инстинктивно.

Групе за оперативска истраживања појавиле су се први пут код Енглеца, за време такозване Битке за Енглеску. Оне су истовремено обучавале војнике у руковању радиолокаторима, који су тада први пут употребљени, а проучавале су и могућности и особине ових нових средстава, као и начин њиховог најбољег искоришћавања и даљег усавршавања. Ове групе су се врло брзо прошириле и, после постигнутих успеха у области употребе радиолокатора, добиле су многе друге задатке. Тако, групе за оперативска истраживања у саставу Енглеске ПА команде простудирале су и решиле следеће проблеме: начин употребе, вероватноћу погађања и мере за његово побољшање код ПА артиљерије; оцену ефикасности и разраду планова за развој нових командних рачунара и радиолокаторских упаљача; проучавање вероватноће примене нове тактике непријатељског ваздухопловства и припремање унапред одговарајућих примера.

Групе за оперативска истраживања Ваздухопловне обалске команде решиле су следеће проблеме: употребу авионских радиолокатора за проналажење немачких подморница и бродова; одређивање најпогоднијег темпања дубинских противподморничких бомби; развој и састављање ефикаснијих планова за тражење и откривање непријатељских подморница; састав и начин употребе немачких ваздухопловних јединица у операцијама против савезничког бродовља; проблеме величине и састава конвоја и њихове пратње од стране авијације; одређивање начина камуфлаже противподморничких авиона; проучавање немачких мера за избегавање осматрања од стране радара; свакодневно прикупљање података и анализу операција немачких подморница (ова анализа довела је до уништавајуће офанзиве против подморница у Бискајском Заливу); методе одржавања опреме и авиона; однос између напора авијације и резултата у погледу осматрања и

напада на подморнице као функцију удаљења од обале.

За рачун бомбардерске авијације групе за операциска истраживања проучавале су следећа питања: стварне узроке авионских губитака; процену грешака у бомбардовању; најбољу бомбардерску тактику (величина бомбардерских формација, што је довело до стварања бомбардерских формација од 1.000 авиона, које је отпочело у 1942 години); проучавање најефикаснијих начина распознавања сопствених и непријатељских авиона и метода и средстава за навигацију; ефикасност појединих врста авиона (бомбардер „Москито“ је проузроковао више штете непријатељу, рачунајући по појединачном авиону, него ма који други тип бомбардера).

За рачун ловачке авијације групе за операциска истраживања решиле су следеће проблеме: оцену рада радиолокаторске службе ВООВ; начин пресретања непријатељских авиона који нападају са малих висина; оцену тактике и технике ноћних ловачких борби; одређивање ефикасности и тактике ловачке пратње бомбардерских формација.

За морнарицу ове су групе проучавале следећа питања: употребу радара и њихову ефикасност; справе и методе навигације; решење питања величине конвоја, њихове пратње, састав и постројавање конвоја, правце њиховог кретања и тактику борбе против подморница.

У САД групе за операциска истраживања формиране су 1942 год., прво код морнарице, а затим и код ваздухопловства.¹⁾ Ове групе су разматрале следећа питања: заштиту конвоја и употребу авиона за њихову пратњу; најбољу величину и брзину кретања конвоја; темпирање дубинских бомби; развој америчких подморница и бирање најповољнијих циљева за њихову употребу; узроке губитака од напада подморница и начин њиховог смањења; најбољи маневар за избегавање напада самоубилачких јапанских авиона („Камиказа“); захтеве за торпеда.

Групе за операциска истраживања америчког ваздухопловства вршиле су избор

најефикаснијег оружја и тактике авијације и одређивале потребан напор авијације с обзиром на циљеве који треба да се бомбардују; правилно су предвиделе да ће употреба авиона Б-24 у одговарајућем броју за напад на јапанске бродове у Кинеском Мору нанети овима такве губитке да ће Јапанци бити присиљени да покушају освајање америчких ваздухопловних база у Источној Кини, итд.

Сувоземна армија САД била је спорија. Тек при крају рата она је формирала неколико „група за оцену“, које су биле сличне по саставу и задацима групама за операциска истраживања.

Од 1948 године у САД је код Уједињеног генералштаба формирано „Одељење за операциска истраживања“ (Operations Research Office), под вођством Др. Елиса Џонсона, физичара. Одељење има око 60 научника разних грана и 60 административних службеника. Научна база овог одељења је много шира и расте са сваком завршеним пројектом, ослањајући се на сарадњу универзитета, индустријских и истраживачких установа, и то на основу закључивања уговора, консултације и сличних аранжмана. Поред овог одељења код Министарства народне одбране, постоји група за процену оружја, код Морнарице група за оцену операција, код Ваздухопловства две групе — једна за оцену опреме, а друга за анализу операције и мање групе за анализу код сваке ваздухопловне команде. Сличне групе постоје и код армиских команди сувоземне војске.

„Одељење за операциска истраживања“ сада се бави обрадом 8 главних питања: проблем ПА одбране уопште, питање заштите индивидуалног борца, побољшање тачности артиљеријског гађања, употреба и развој вођених зрна, тактичка употреба атомског оружја, проблем ПТ одбране, решење проблема стратемске покретљивости и питање психолошког рата.

Поред тога, на предлог овог одељења, његове полске екипе налазе се сада на војшту у Кореји и врше научну анализу питања тактичке употребе атомског оружја, авиоподришке трупа, начина употребе америчких тенкова и сузбијање северокорејских (совјетских) тенкова, одређују методе психолошког рата против Северокорејца, начине употребе пешадијског оружја, проучавају тактику пешадије, ваздушнодесантне операције, начин снабдевања у борби и начине мобилизације јужнокорејског људства за борбене и позадинске јединице.

¹⁾ Редакција америчког часописа „Combat Forces Journal“ у свом броју за јуни 1951, стр. 14, доноси исправку свог горњег чланка по овом питању, где каже да је прву групу за операциска истраживања основао Др. Елис А. Џонсон код Армије, а не код Ваздухопловства. Прим. ред.

Чланак обилује многим примерима успешног рада група за оперативска истраживања како за време рата, тако и за време мира, које је немогуће обухватити у овом приказу. У сваком случају, идеје писаца претстављају једну новину и доказују да се Армија више не задовољава старим методама процене ефикасности оружја и ратних операција, засниваним на индивидуалном борбеном искуству и гледиштима појединца, већ поставља проучавање на мно-

го ширу и научну базу, примењујући у проучавању разноврсних војних питања искуства знања и методе научника осталих грана науке, који су досада довели до огромног полета у развоју науке и технике. Такав начин рада треба свакако поздравити, јер ће он, несумњиво, уштедети не само жртве у будућем евентуалном рату, већ и огромна материјална средства.

А. Т. Тробо
Александар Тробо

Др П. В. Причард: УПОТРЕБА ДИМНИХ ЗАВЕСА НА СРЕДОЗЕМНОМ И ЕВРОПСКОМ РАТИШТУ¹⁾

Примена димних средстава у ратне сврхе позната је од најстаријих времена, али никада раније она није била ни тако обимна ни разноврсна као у прошлом рату. Све већи развој авијације поставио је тешке проблеме противавионској одбрани како трупа на бојишту, тако и свих осталих објеката у позadini.

Искуства прошлог рата показала су да су ратне луке веома осетљиви објекти од напада из ваздуха. Довољно је напоменути само Перл Харбор, где је страдао добар део америчке ратне флоте од изненадног напада јапанске авијације, или ратну луку Таранто, где је потопљена италијанска флота, па да се схвати важност и тежина овог проблема за будућност. У том циљу амерички часопис „Military Review“ доноси у своје уводном чланку врло интересантне податке и запажања о употреби димних завеса.

7 јула 1943 освојала је лука у Бизерти препуна ратних бродова који су били концентрисани за претстојећи десант на Сицилију. У 4.00 часа служба ВООВ јавила је приближавање једне јаке ваздухопловне формације, која је имала за циљ да уништи савезничку флоту у Бизерти и омете десант. На девет минута пре налета непријатељске авијације пуштени су сви магњеници у дејство. Густе облаци дима брзо су прекрили цео угрожени простор тако да је непријатељ био у немогућности да уочи циљ и отпустио је бомбе насумице, не погодивши ниједан брод.

Писац даље опширно говори о пробама на Панамском Каналу и напорима САД у циљу усавршавања димних средстава још

пре Другог светског рата као и у његовом почетку. Па ипак, ни САД ни Велика Британија дуго нису нашле задовољавајуће решење за стварање димних завеса. Енглеска је, међутим, била изложена страховитом бомбардовању и она је прва увидела коју корист може да пружи замагљивање при ПАО индустријских центара, лука и других објеката.

Потреба за брзим маневровањем димним генераторима довела је до израде моторизованих магњеника, који су се могли брзо премештати са једног положаја на други, од којих се, код Енглеца, нарочито погодним показао модел „№-24“ за који се с правом каже да је спасао Малту.

Американци су, после пораза код Харбора, удвостручили напоре на решавању проблема замагљивања. Одмах су формирали специјалне чете са 3.600 сталних магњеника (4 официра и 196 војника). При замагљивању образовали су више линија око објеката. За стварање потпуне завесе било је потребно 20 до 30 минута. У 1942 години дошли су до новог модела магњеника, „М₁“, који је био пет пута ефикаснији од енглеског „Хастера“. Овај нови модел био је тежак око 1.500 кг. Убрзо затим израђен је ручни модел „М₁“ који је употребљен и при инвазији у Нормандији 1944 г.

Нарочито примену магњеници су имали при заштити бродова — конвоја, као и пристаништа. 13 северно-афричких пристаништа, а нарочито Бизерта, било је јако обезбеђено магњеницима. При десанту код Казабланке, магњеници су такође одиграли важну улогу.

При десанту на Сицилију за време заузимања Палерма, кадгод су се непријатељски авиони приближили, наишли су на јако замагљене објекте, те је свако бомбардовање било потпуно неефикасно.

Десант код Салерна извршен је, као што је било планом предвиђено, 9 септембра

¹⁾ Large — Area Screening in the MTO and ETO by Dr. P. W. Pritchard, Office of the Chief, Chemical Corps, Military Review, January 1951, USA.

1943. Јединице за замагљивање биле су већ у трећем таласу искрцавања и одмах по избијању на обалу, отпочеле су са замагљивањем. Ово је дало изванредне резултате. Замагљивање је вршено и за време ноћних напада. Да би се обезбедило уредно искрцавање трупа и материјала за време док је мостобран био у дохвату немачке артиљерије, вршено је непрекидно замагљивање.

При извршењу десанта код Напуља, била је замагљена обала у дужини од 20 миља (око 32 км), где је укупно било пристало 175 бродова. У рејону Напуља завеса је била састављена из спољње и унутрашње линије магљеника. На сличан начин било је организовано замагљивање и код пристаништа Бањоли и Позоли, само у мањем обиму.

Јединице за замагљивање стајале су под командом ПАО мостобрана. Знак за почетак замагљивања даван је из оперативне собе КМ ПАО тако да је замагљивање отпочињало 8 минута пре наилаaska непријатељских формација.

Поред замагљивања пристаништа, савезничке трупе у Италији вршиле су често замагљивање појединих важнијих комуникација и теснаца на њима, који су били изложени нападима из ваздуха или артиљеријској ватри са земље. Ово је нарочито било корисно када је требало вршити покрете трупа или дотурати потребе дању. Такав је случај био на фронту 88 сд 5 армије, на реци Гариљано, у Италији, априла 1944 године (ск. 1). Пут број 7 са мостом на реци Гариљано био је једина комуникација за снабдевање 88 сд.

Магљеници су били распоређени, као што се види на скици, са обе стране пута, а нарочито на делу реке код моста. Ветар је дувао дању правцем уз реку, а ноћу и у рано јутро у обратном правцу. Снабдевање трупа могло се обављати несметано за све време, упркос јаке непријатељске артиљеријске ватре, што је било од особито значаја за целу операцију код Минтурна.

Примљом искрцавања код Анција, замагљивање је одиграло тако велику улогу, да му се приписује спас 6 корпуса. Створени мостобран износио је по фронту око

20 миља (32 км), а по дубини 9 миља (око 14 км). Хемиске јединице искрцале су се првог дана десанта и одмах предузеле замагљивање, па су, по мери ширења мостобрана, шириле и зону замагљивања (ск. 2).

Као што се из наведених примера види, замагљивање трупа и саобраћаја дало је врло добре резултате, нарочито на планинском и испресецаном земљишту Италије.

За операције у Нормандији 6 јуна 1944 Савезници су имали 3 батаљона од по 4 чете за замагљивање. У првим таласима искрцавања било је и јединица за замагљивање и оне су искрцане на француску обалу. Три часа после почетка искрцавања, већ је била непрекидна димна завеса која је штитила даље искрцавање. Неки учесници тврде да 3 сд уопште не би успела у десанту да није била замагљена.

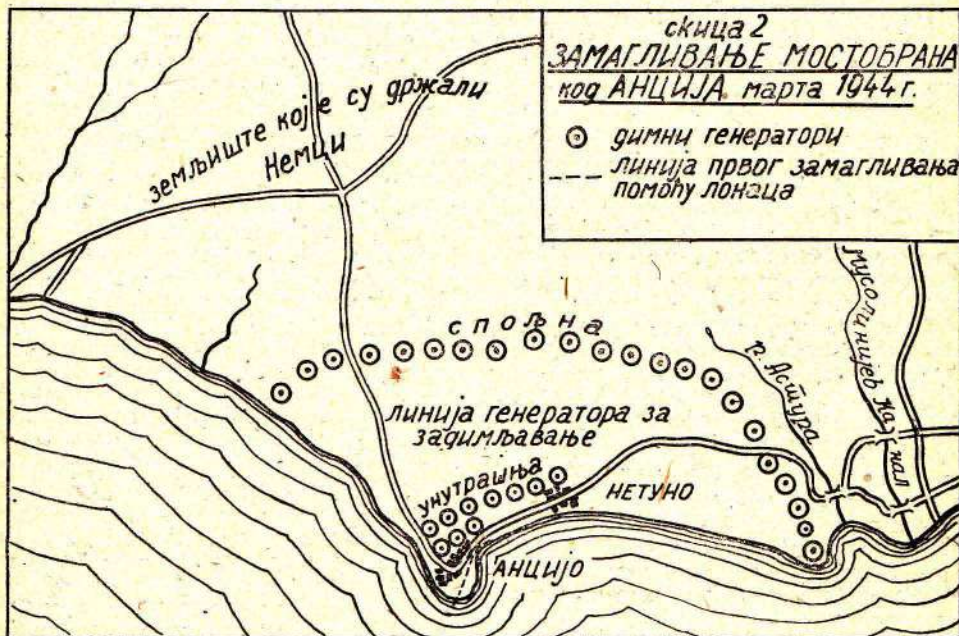
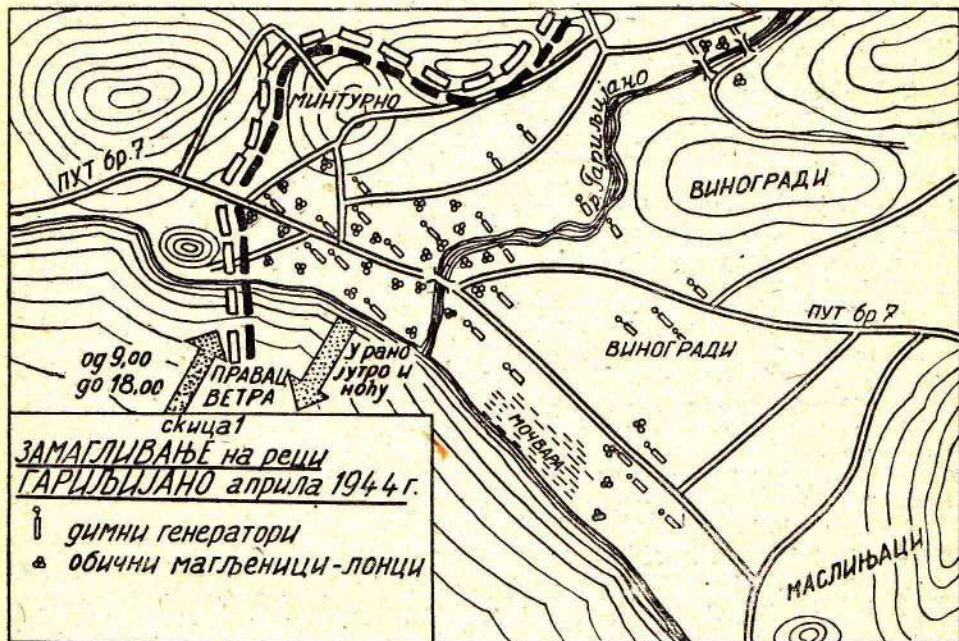
3 и 7 америчка армија употребљавале су врло често замагљивање за све време извођења операција у Европи, пошто су дејствовале преко испресецаног и брдског земљишта са доста речних токова. Прелаз преко река обично је вршен ноћу, под заклоном мрака, а пред свануће отпочињало се са замагљивањем. Магљеници су постављани у мостобрану, а и са стране прелаза реке. Завеса је прављена дужа и шира, да не би непријатељ могао тачно уочити место подигнутог моста. Замагљивање је отпочињало заузимањем ужег мостобрана и извођено је све док непријатељ не би био потиснут на удаљење веће од домета артиљерије. Подизање моста такође је отпочињало одмах по заузећу ужег мостобрана. Мост на реци Мозелу због јаког саобраћаја, замагљиван је од 10 септембра све до 8 новембра.

Наведени примери из рата показују колика је корист од стварања димних завеса за обезбеђење објеката од напада како из ваздуха, тако и од земаљске артиљерије. Даља искуства показала су да замагљивање треба да се врши само по наређењу највишег тактичког команданта, при чему мора бити обезбеђено садејство свих родова. Више командовање мора да одлучи да ли је у даном моменту важније коришћење осматрачница или замагљивање.

М. П.
М. П. Милосав Милосав

ТРАЖЕЊЕ НОВИХ ПУТЕВА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ ПЕШАДИСКИХ ЈЕДИНИЦА

Ма да сва искуства прошлог рата, у вези са новим развојем технике наоружања и предвиђањима будућег рата, још нису ни срећена ни оформљена, ипак су поједина питања већ толико јасна да захтевају да се о њима хитно дискутује и траже

Скица 1 и 2

нова решења. То најбоље показује и садржина страних војних часописа. У последње време нарочито се много пише и расправља о проблемима нове ратне формације, као и о томе како да се повећа еластичност и брзина маневра које захтева савремена борба. Један од првих који најдубље задира у опште принципе досадашње формације, јесте познати **енглески војни писац Лидел Харт**. Он, на пример, тражи да се укину штабови пукова, па да се на место њих, ниже борачке јединице попуне бољим кадровима, као и да се команданту дивизије омогући ближи увид у ситуацију и брже спровођење одлука. Он је присталица формације „по пет“, која омогућава, попут прстију на човечијој руци, највећу еластичност у комбинацијама маневра и у руковођењу јединицама.

Италијански генерал Бочија ближи се по идејама Лидел Харту, али се спушта на ниже јединице, па тражи да не буде чак ни стрељачка чета сталног формациског састава, већ да се, према добивеним задацима, „еластично формира“ од променљивог броја водова разних специјалности. Аналогно чети, и батаљон („тактичка група“), и пук (који он назива „тактичким одредом“) носили би карактер здружавања према добивеним задацима.

Инспектор француске пешадије, генерал Кирније анализира формацију стрељачког вода и стрељачког одељења, па долази до закључка да савремена борба тражи њихово веће прилагођавање разноврсности ситуација. Досадашњи састав стрељачког вода од три стрељачка и једног одељења ручних реактивних бацача води шаблонизму у борби. Зато, стрељачко одељење убудуће треба да има више улогу ван борбе, а да се формирају пред борбу „борбене групе“ у стрељачким водовима, према стварним потребама претстојећих задатака и услова земљишта.

Најзад, имамо интересантно мишљење **америчког потпуковника Келета** који предлаже нов састав стрељачке дивизије, чија се ватрена моћ повећава за 30% од досадашње. Он није за укидање пукова, али се слаже са Лидел Хартом да је дивизији потребно дати пет компонента различитих борбених могућности. Зато ојачава дивизију, поред батаљона тенкова, још и батаљоном оклопне пешадије, као и једним и по дивизионом самоходне и једним дивизионом противавионске артиљерије.

Због важности ових проблема, као и различитих гледишта у иностраној војној литератури, дајемо приказе оригиналних чланака свих горе поменутих писаца:

Б. Х. Лидел Харт: КАКО УБРЗАТИ МАНЕВАР И ПОСТИЋИ ЕЛАСТИЧНОСТ У СУВОЗЕМНОМ РАТОВАЊУ¹⁾

У чланку под горњим насловом, познати **енглески војни писац Лидел Харт** износи интересантно мишљење о потреби укидања извесних штабова како би се, с једне стране, смањило број карика у ланцу командовања и тако успоставила директнија веза између главног команданта и непосредних извршилаца, а с друге, уштедело у кадровима и добио већи број способних официра за борбене јединице, које сада гутају толики гломазни штабови.

Сваки војник — каже Лидел Харт — зна да је од животне важности темпо операција и брзина маневра. Сваки осећа да нешто смета механизму маневра, иако не зна шта је то. Сваки војник (осим оних који су лично заинтересовани), мисли да има суви-

ше људи у штабовима, а недовољно „на задатку“ са јединицама. Штабови свих степена имају тенденцију непрекидног нарастања по обиму, а у трупи се осећа недостатак способних официра.

Решење овог проблема Лидел Харт тражи у упрошћавању система командовања и скраћивању ланца командовања.

Свака нова карика у ланцу командовања проузрокује непотребан губитак у времену (преношење наређења одзого на доле и обавештења одоздо нагоре), слаби непосредни утицај команданта на извршиоце и чини блеђим његов утицај о ситуацији. Стога, уколико је број међуштабова мањи, утолико ће руковођење операцијом бити динамичније.

Овај проблем тесно је везан са проблемом повећања моћи маневра која се постиже увећавањем еластичности, јер се еластичнијом организацијом лакше прилагођава брзим променама ситуације, омогућава лакша концентрација потребних снага

¹⁾ How to quicken manoeuvre and gain flexibility in land warfare by Captain B. H. Liddell Hart, The Army Quarterly, July, 1950.

на одлучујућем месту и постиже већи ударни ефекат.

Полазећи од ових поставки, као и са гледишта (које узима од Клаузевица) да један виши командант може непосредно да командује са осам до десет, а нижи са четири до пет јединица, Лидел Харт предлаже следеће промене у организацији британских јединица:

1. — Да се укине пешадиска бригада (која по енглеској формацији, углавном, одговара пешадиском пуку по формацијама других армија) и организује дивизија састављена непосредно од пет пешадиских батаљона. Командант дивизије би тако непосредно руководио батаљонима без уплитања штаба бригаде (пука). На тај би се начин повећала брзина дејства, а смањено би се командни апарат и уштедео командни кадар. Од досадашња три команданта бригада остао би само један као командант пешадије (слично команданту дивизиске артиљерије) који би уједно био и заменик команданта дивизије. Дивизиска артиљерија би се састојала од пет батерија организованих у један пук (уместо три пука полеске артиљерије, колико их сада има енглеска пешадиска дивизија).

У примедбама немачког генерала Westfala, које је Лидел Харт штампао уз свој чланак (овај немачки генерал био је на дужности у великом броју немачких штабова, почев од штаба дивизије, па до штаба фронта), даје се формација пешадиске дивизије организоване на принципима које Лидел Харт износи у чланку (а са којима се скоро у целости слаже и генерал Westfal) и како она најрељефније одражава те принципе, навешћемо је у целини.

Пешадиска дивизија

Пешадиско одељење — командир одељења и 5 стрелаца — — —	јачина	6
Пешадиски вод — 5 одељења и команда вода (4 човека) — — —		34
Пешадиска чета — 5 водова и команда чете (15 људи) — — —		185
Пешадиски батаљон — 5 чета и штаб батаљона (50 људи) — — —		975
Пешадија у дивизији — 5 батаљона, сваки по 975 људи — — —		4.875
Командант дивизиске пешадије — штаб и јединица за везу — — —		100
Командант дивизиске артиљерије — 5 батерија, свака по 6 оруђа, штаб и јединица за везу — — —		1.000

Инжињерски батаљон — штаб, јединица за везу и 3 чете — — —	650
Противтенковски дивизион — као и инжињерски батаљон — — —	700
Противавионски дивизион — организација, углавном, као горе — — —	650
Штаб дивизије и батаљон за везу Позадинске јединице — — —	1.000

Укупно у пешадиској дивизији 10.825 људи

За образложење предности формације „по пет“, Лидел Харт наводи следеће:

Четворна формација најчешће наводи команданте на употребу само половине својих снага, држећи обично по две јединице у резерви. Тројна формација потстиче идеју маневра и груписање снага, присиљавајући команданте да своје снаге не деле равномерно, али смањује органску еластичност јединица и умањује снагу маневра. Формација „по пет“ појачава добре стране тројне формације, потстичући командантов смисао за маневар, а повећава и добре стране четворне формације, јер са пет јединица омогућава више комбинација и већу еластичност. Она се може упоредити са човечјом руком. Када би неки човек имао само два прста и палац (што би одговарало тројној формацији), био би много неспретнији у руковању стварима, јер би таква рука имала много мању еластичност и мању могућност хватања него што је има нормална рука са пет прста. Формација „по шест“ има предности и по питању тактичког груписања и по питању управљања, уколико не би водила ка подели на „три и три“. Формација „по седам“ могла би бити боља од свих што се тиче тактичке еластичности, али, услед великог броја јединица, изазвала би честу употребу заменика команданта, што би ишло на штету непосредног командовања.

Према томе, најбоља је формација „по пет“.

2. — Садашња британска оклопна дивизија састоји се у основи од једне оклопне бригаде и једне моторизоване пешадиске бригаде (плус артиљерија и други подржавајући делови). По мишљењу Лидел Харта, било би за командовање и употребу знатно погодније да се од ових делова створе две мање дивизије — једна оклопна и једна моторизована.

Оклопна дивизија има четири тенковска пука (уствари батаљона, ако се упореде са америчким тенковским батаљонима, јер сваки има око 70 тенкова) и један мотори-

зовани пешадиски батаљон. Да би се ова бригада претворила у дивизију, довољно је да јој се дода одговарајућа количина артиљерије, инжињерије и служби. Могао би јој се прикључити још један пешадиски батаљон, само би оба ова пешадиска батаљона морала бити опремљена и преносена оклопним транспортерима.

Пешадиска моторизована бригада садашње оклопне дивизије има четири пешадиска батаљона. И овде би било довољно додати само један пешадиски батаљон и одговарајућу количину подржавајућих делова, па да се ова бригада претвори у мању моторизовану пешадиску дивизију, погодну за садејство са оклопном дивизијом.

На овај начин би се од садашње три оклопне дивизије могле формирати три оклопне и две пешадиске моторизоване дивизије новог и савршенијег типа.

Формација тенковске дивизије коју предлаже генерал Westfal, изгледа, међутим, овако:

Тенковска бригада — 3 батаљона по 5 чета и штаб бригаде	— —	3.500
(Чета — 5 водова сваки по 3 тенка — 15 тенкова плус 3 тенка у команди чете, свега 18 тенкова.		
Батаљон — 5 чета по 18 тенкова плус 5 тенкова у штабу батаљона, свега 95 тенкова.		
Бригада — 3 батаљона, 285 тенкова плус 15 тенкова у штабу бригаде, свега 300 тенкова.)		
Стрелачка бригада — штаб и 3 батаљона	— — — —	3.000
Артиљерска бригада — штаб, јединица за везу, 6 батерија свака по 6 оруђа, свега 36 оруђа	— —	1.150
Инжињерски батаљон са понтонирском колоном	— — — —	750
Противтенковски дивизион	— —	650
Противавионски дивизион	— —	650
Штаб дивизије и батаљона за везу		800
Позадинске јединице	— — — —	1.500

Укупно у тенковској дивизији 12.000 људи

3. — Армиске корпусе укинути или проширити

Командант армије треба да буде способен да руководи непосредно са најмање пет дивизија па чак и више. Ако број дивизија прелази пет или шест, једноставније је за команданта да управља једним „крилом“ преко свог заменика, него ли да између њега и команданта дивизије постоји

корпусна карика. Само када укупан број дивизија у армији прелази десет, или можда осам, предности корпусних штабова почеће да претежу њихове недостатке. Разматрајући пак проблем са друге стране, на бази анализе операција последњег рата, најпогоднији састав корпуса је пет дивизија.

Из овога, наводећи неке примере и искуства из последњег рата, Лидел Харт изводи следећи закључак: а) да ће бити погрешно формирати корпусе само у случајевима када су армије изузетно велике и да ће у случајевима када се формирају корпуси бити потпуно сувишно формирати штабове група армија.

У сваком случају, дакле, отпала би једна карика у ланцу командовања и тако би се постигло непосредније командовање, а знатан број официра, подофицира и техничара обезбедио за службу у трупи.

Генерал Westfal у својим примедбама на чланак елиминише штабове корпуса и каже да би се армија морала састојати од најмање пет дивизија (директно потчињених армији), док би штаб групе армија руководио са неколико армија.

4. — Код мањих јединица теже је доследно провести принцип поделе „по пет“.

Код пешадиског батаљона то није проблем. Он и сада (у Британској армији) има пет оперативних чета, рачунајући са четом подршке. Могла би се задржати и ова формација или би се подржавајући делови штапске чете могли поделити међу остале чете, а формирати још једна пешадиска чета.

Основно је решити проблем организације одељења и вода. Лидел Харт даје следеће две варијанте:

а) организовати чету од пет водова, сваки од по два одељења (једно лаких митралеза, а друго стрелаца), у ком би случају чета имала око 110 људи, а када би се број људи у одељењу свео на 10, онда би чета имала исти број људи као и сада постојећа чета (такав вод од око 20 људи имао би и ту предност што би цео могао бити укрцан на 1 камион); и

б) организовати чету од пет водова, вод по пет одељења, а свако одељење по 4 до 5 људи. Одељење од 4—5 људи је довољно да рукује једним митралезом, а истовремено знатно је мање уочљиво и трпи пропорционално мање губитке; командир је у стању да боље утиче на морал одељења и да лакше руководи њиме.

У тенковском „пуку“ је тешко провести у потпуности поделу „по пет“, јер би то довело до знатног повећања броја тенкова, што би опет компликовало управљање радиопутем. (Сада енглески тенковски пук има 3 ескадрона по 4 вода, а сваки вод по 4 тенка). И овде Лидел Харт предлаже две варијанте: или да пук има 5 ескадрона

(уместо 3 колико их сада има), или да ескадрон има 5 водова (уместо 4 колико их сада има). Ово би повећало број тенкова у пуку са 70 на 82. Уколико би се желео задржати приближно садашњи број тенкова, могао би се број тенкова у воду свести на 3.²⁾

Милош Зирошкић М. Д.

Генералмајор Ђино Бочија: О ТАКТИЧКИМ ГРУПАМА И ОДРЕДИМА И ЊИХОВИМ КОМАНДАНТИМА¹⁾

У свом чланку под горњим насловом генерал Бочија на пешадиске јединице примењује већ познату идеју о еластичним формацијама тактичких јединица, коју су Американци у другој половини Другог светског рата остварили у својим оклопним дивизијама.

Своја разматрања почиње са пешадиским батаљоном, али сматра да чак ни чета не би требало да има сталну формацију, већ да се и она састоји од различитог броја водова.

Такву, дакле, еластичну формацију, која би отприлике одговарала пешадиском батаљону, али би била много покретљивија и променљивог састава, генерал Бочија назива „тактичком групом“ (gruppo tattico). Ова тактичка група, по његовом схватању, требало би да буде састављена од променљивог броја чисто пешадиских јединица и јединица пратећих оруђа (код којих би вод такође био једина стална формација).

Проблем се одмах сусреће са проблемом специјализације, која очито постаје све потребнија, јер доводи до упрошћавања задатака командира малих јединица. „Усадимо у свест командира малих јединица“ — каже генерал Бочија — „једноставне и врло просте појмове; настојмо да буду искусни мајстори у интелигентној употреби свог наоружања; спречимо њихово преурањено гледање на шире маневре и дејства већих размера, које њихове мале јединице неће никада изводити, и постићи ћемо савршен циљ: имаћемо мала специјализована одељења врло високе ефикасности. А не заборавимо да ћемо знатан број водова и чета морати поверити резервним официрима од којих се може тражити само оно што их је било могуће до-

бро научити у кратком периоду службе и вежби, тј. само оне ствари, које су једноставне, али које се морају знати до танчина“.

Тражити од ових малих старешина више него да буду прецизни и сигурни у употреби свог наоружања и окретни у извођењу једноставних акција, довело би до извесних резултата, али би то ишло на штету специјалисти.

Међутим, нужно је да се обуком постигне у свакој специјалности највећи могући степен увежбаности.

Тактичка група требало би да буде састављена од најнеопходнијих пешадиских јединица и јединица ватрене подршке, и то у толиком броју да групи омогући брза и енергична дејства, али са таквим штабом који би био у стању да лако прими и води све јединице — пешадиске и за ватрену подршку — које би јој у зависности од ситуације могле бити додељене за извршење постављеног задатка.

Сједињавање малих јединица специјалиста у тактичку групу захтева и формирање одговарајућег команданта. По мишљењу генерала Бочије, командант би требало да буде пешадиски мајор који би у својој претходној каријери морао да служи у мањим јединицама разних специјалности пешадиског рода и да постигне звање специјалисте сваког појединог средства које ће тактичка група моћи имати у свом саставу.

Следећа јединица, о којој генерал Бочија говори, јесте „тактички одред“ (raggruppamento tattico), који би приближно одговарао ојачаном пешадиском пуку еластичне формације. Уствари, постојао би само штаб тактичког одреда са свим потребним органима (извиђачким, везе и сл.) и извесним бројем јединица специјалиста, које би штаб тактичког одреда додељивао тактичким групама које уђу у састав додичног одреда.

¹⁾ Gen. di brig. Gino Bocchia: Dei gruppi e raggruppamenti tattici e relativi comandanti, Rivista Militare, Febbraio, 1951, Roma.

Дивизија би, дакле, била састављена од извесног броја штабова тактичких одреда, директно потчињених команданту дивизије; извесног броја тактичких група различитог састава и јединица пешадиских специјалиста (вероватно за ватрену подршку, наоружаних тежим пешадиским наоружањем) директно потчињених команданту дивизиске пешадије, као и одређене количине артиљерије различитих видова, директно потчињене команданту дивизиске артиљерије.

Тактички одреди комплетирали би тактичке групе, (које ће одлуком команданта

дивизије улазити у њихов састав) својим „формациским“ деловима, а јединице специјалиста и артиљериске јединице комплетирали би одређене тактичке одреде.

На тај начин постигла би се максимална еластичност и код тактичких група и код тактичких одреда, биле би веће могућности целисходнијег коришћења средстава према захтевима ситуације, затим највећа економичност и лакше командовање.

М. Д.

Мила Зорница

Потпуковник Д. Т. Келет: МОДЕРНА ПЕШАДИСКА ДИВИЗИЈА¹⁾

Писац на почетку свог чланка цитира Тенисонове стихове по којима „старе ствари треба да уступе место новима“. Редакција часописа „Military Review“ напомиње да изнете идеје у чланку нису званично мишљење ни Редакције, ни америчког Генералштаба, већ само лично мишљење писца, па ипак чланку даје место међу првима у часопису.

Писац прво чини један кратак осврт на операције у Кореји, па поставља питање: да ли садашња америчка дивизија у потпуности одговара условима будућег рата? Можда је овакво питање чудно, каже писац, када се зна да су наше дивизије у прошлом рату успешно извршавале све добивене задатке. Међутим, стечена су многобројна нова искуства. Дивизије четворне формације, као и оне по систему бригада, преживеле су, већ одавно. Немачка тројна формација, усвојена пре Другог светског рата, постала је популарна и била је уведена у свима војскама са циљем да се увећа покретљивост и уопште маневарска способност дивизија.

Међутим, развојем моторизације, повећана је покретљивост трупа, те се раније смањење ефектива дивизије сада показује штетно. То се нарочито испољило у офанзивним операцијама. Често су команданти дивизија непосредно руководили задацима батаљонског обима, а команданти корпуса, најчешће су морали да ојачавају дивизије на важнијим правцима, черупајући немилоsrдно остале дивизије. Формирање „битачних група (battle groups) или „снага пре-

ма задатку, (task forces) била је уобичајена пракса у организацији командовања.

Све то показује да су и дивизије тројне формације биле већ застареле још у Другом светском рату. Зато, погрешни закључци из искустава прошлог рата могу често имати кобније последице, но што би то био случај да се о њима уопште није водило рачуна.

У будућем рату, међутим, јасно је, каже писац, да ће САД имати да се боре са бројно јачим непријатељем, погодово када се узму у обзир дуги комуникациски правци који ће водити од метрополе до будућих фронтова и који ће неминовно апсорбовати велики број ефектива. Зато ми не можемо ићи линијом изједначења броја бајонета са будућим нашим непријатељима, већ путем повећања борбене моћи наших дивизија. Значи, свака наша дивизија мора имати динамички потенцијал борбе раван потенцијалу од неколико непријатељских дивизија.

Мишљења по овом питању била су подељена. Једни су били зато да се створи само један универзалан тип дивизије, док су други тражили да и даље постоји низ разних типова дивизија, као: пешадиска, оклопна, ваздушнодесантна, лака, брдска, коњичка, моторизована, итд.

После дугих дискусија, усвојено је, углавном, гледиште да се у Армији САД уведу три типа дивизија: пешадиска, оклопна и ваздушнодесантна.

У Кореји, може се рећи, већ је добрим делом испробана таква пешадиска дивизија. Писац даље каже да се она добро показала до уцешћа кинеских добровољаца, али се не сме губити из вида да смо у почетку дејствовали претежно дефанзивно,

¹⁾ A Modern Infantry Division by Lieutenant-Colonel Donald T. Kellett, Military Review, May 1951, USA.

против бројно јачег а необученог непријатеља, као и то да смо имали апсолутну надмоћност и у ваздуху и на мору.

Међутим, када смо прешли у офанзиву, одмах се уочило да ни послератна пешадиска дивизија нема потребну ефикасност, и то из следећих разлога:

1. — однос између стварно борбених и неборбених делова у дивизији још увек је такав да сувише иде на штету првих;

2. — ватра органске артиљерије није довољна и мора се стално појачавати дејством корпусне артиљерије и бомбардовањем тактичког ваздухопловства;

3. — покретљивост и еластичност маневра још нис / дошли до пуног изражаја;

4. — организација позадине није довољно координирана.

Нема сумње да ће будући рат наметнути следеће захтеве нашој дивизији:

1. — бројна надмоћност непријатеља у сувоземним снагама захтеваће од наших дивизија, пре свега, што јачу ватрену моћ, затим, покретљивост и аутономију у борби. Ово стога, што ће бити много ређе ситуације у којима ће моћи да се врши узајамно потпомагање дивизија и чврсто наклањање „раме уз раме са равнањем јединица на линији“.

2. — Земљиште будућих војшта биће отворено, равничасто, а дивизије ће добити широке фронтове за одбрану. Зато ће изложеност крила и бокова бити нормална појава, а не изузетни случајеви. Значи, дивизија мора имати јаке и брзопокретне резерве за удар у бок непријатеља који се буде пробио или чак предузео напад из позадине у вези са својим инфилтрираним деловима.

3. — Ватрена моћ дивизије мора бити већа од непријатељске, а видели смо како је она велика код Северокорејаца, при чему се не сме губити из вида чињеница да ће она у будућем рату бити још већа.

4. — Наш тактички успех зависиће од умешности да преуземо иницијативу, нако смо у дефанзиви, и да експлоатиремо до крајности сваку повољну прилику.

5. — Морамо редуцирати наше позадинске органе у корист повећања борачких ефектива, одричући се притом сваког луксуза. Јер, анализом садашње наше пешадиске дивизије видимо да она стварно има свега 10.945 бораца, док 7.851 борац или 42%, отпада на штабове и друге административне службе. Ово је поразан однос који показује да се на фронту позади сваког борца који се бори налази скоро по је-

дан „за подршку“, поред оних 7 у позадини. Међутим, дивизије наших сутрашњих непријатеља имају своје „позадинске“ делове за 50% мање од наших. Зато писац каже да је таква формација пешадиске дивизије застарела, па предлаже нову, која треба да има све добре стране преживеле тројне и четворне формације.

Интересантно је одмах напоменути да је овај писац против увођења ренџер-чета у састав дивизија. На њихово место, он тражи да дивизија добије по један батаљон оклопне пешадије (the battalion of armored infantry), који ће знатно увећати како маневарску, тако и ватрену моћ дивизије. Батаљон оклопне пешадије, силазећи са својих возила, може увек извршити задатке и ренџера, а потом опет наставити свој основни задатак. Сем тога, дивизија би у овом батаљону увек имала једну довољно јаку и брзопокретну резерву, што досада није имала.

Даље, писац захтева да се досадашња дивизиска артиљерија појача једним самоходним дивизионом хаубица 105 мм, једном хаубичком батеријом 155 мм, од 6 оруђа, такође самоходном, и једним дивизионом малокалибарске ПА артиљерије.

Са овим појачањем ватрена моћ артиљерије у дивизији увећава се за 30%, а бројно стање дивизије за 12%.

По питању броја пешадиских пукова у дивизији, писац каже да их је у дивизији било четири у Првом, а три у Другом светском рату. Сви су имали исте борбене могућности, али за будућност не треба тако да буде, јер ни задаци пукова неће бити исти. Баш та разноликост задатака захтева да се повећа број борбених компонента у дивизији по различитим борбеним могућностима.

После рата, увођењем у састав дивизије једног батаљона тенкова, знатно је повећана ударна моћ дивизије као и њена маневарска способност. Али се и овај батаљон тенкова, без одговарајуће подршке, показао недовољан. Међутим, даљим додавањем артиљерије и оклопне пешадије у дивизији ће се, рачунајући постојеће пукове, добити четири или пет јединица различитих борбених могућности. Од добиеног батаљона оклопне пешадије и оног једног и по дивизиона самоходне артиљерије, уз додавање осталих потребних делова из пукова, може се формирати један тактички одред (combat command) или два слабија одреда одговарајућег састава. У сваком случају, на овај начин дивизија до-

бија један посебан и погодан елемент за брзу експлоатацију успеха, а тиме не слаби снаге за извршење основног дивизиског задатка до краја.

Писац даље каже да би се могло приговорити да се тактички одред може формирати у даном тренутку од дивизиских пукова, али би овакав приговор био неоснован. Јер, дивизија, нормално, води борбу ангажујући сва три своја пука уз подршку дивизиске артиљерије и батаљона тенкова. Формирање тактичког одреда *ad hoc* — од тренутно могућих јединица — повлачи разне компликације. Оно доводи до распаривања и слабљења осталих дивизиских јединица и, у сваком случају, до импровизација што се на пракси показује као негативно. Иста је ствар и са формирањем штаба тог одреда.

Међутим, по овој формацији, коју писац предлаже, овим снагама, од момента употребе, нормално командује заменик команданта дивизије, а штаб се лако формира од делова дивизиског штаба који се за то унапред планирају.

Нормалан састав тактичког одреда (*combat command*), који писац предлаже, јесте следећи: штаб, извиђачка чета, батаљон оклопне пешадије од 4 чете, батаљон средњих тенкова од 3 чете, самоходни артиљеријски дивизион 105 мм од 3 батерије, самоходна батерија 155 мм од 6 оруђа, једна МПА батерија и једна чета инжењерије.

Следећа новина коју писац предлаже јесте формирање пука за позадинску службу, који у своме саставу обједињује све елементе по питању позадине. Овај пук добија, поред осталог, и задатак целокупног обезбеђења позадине, па чак и дејства против герилаца.

Увођењем ових нових елемената у дивизиски састав, повећава се ватрена и маневарска моћ дивизије; решава се питање формирања тактичког одреда, а добија се и психолошки, јер ће наша дивизија бити далеко надмоћнија и еластичнија од непријатељске, — завршава писац.

М. П.

М. П. Мисиског Прегледа

Генерал-лајтнант Кирније: КОМЕНТАР НОВИХ ФРАНЦУСКИХ БОРБЕНИХ ПРАВИЛА — СТРЕЉАЧКО ОДЕЉЕЊЕ И ВОД¹⁾

Већина борбених правила страних армија третирају стрељачко одељење као најмању борбену, а стрељачки вод као најмању тактичку јединицу. На основу ових поставки може се извести закључак да стрељачко одељење, за разлику од стрељачког вода, извршава задатке без примене маневара. Међутим, услед ограниченог броја борбених средстава и ограничености простора на коме стрељачки вод води борбу, може се на први поглед доћи до погрешног закључка о скучености борбених комбинација и запостављању тактичке — идејне стране вођења борбе. Познати француски писац и инспектор пешадије француске војске, генерал Кирније, иако по чину и положају припада највишим војним руководиоцима, третира питање вођења борбе најмањих пешадиских јединица, и то на веома оригиналан и занимљив начин. Оригиналност се огледа не само у начину проучавања постављеног питања, већ и у

новој формацији ових ситних пешадиских јединица. Нова формација појављује се као последица нових погледа у начину вођења борбе. Другим речима, нови тактички погледи изазвали су и нову формацију.

У излагању новог начина борбе пошло се од основе да се савремена борба и у оквиру стрељачког вода одликује великом разноврсношћу ситуација, због чега је потребно и унутрашњи састав јединица подесити да се омогући прилагођавање разноврсним ситуацијама.

Аутор чланка налази да се досадања формација стрељачког одељења, састава два полуодељења, пушкомитрајеско и стрељачко, и стрељачког вода, састава три стрељачка одељења, одељења РБ не може да прилагоди разноврсним ситуацијама, већ да у себи крије елементе шаблонског прилагођавања. По досадањој пракси стрељачко одељење, као формацијска јединица, за време борбе образовало је „борбену групу“, те је стрељачки вод за време борбе имао три „борбене групе“. Појам „борбена група“ био је идентичан формацијском појму „стрељачко одељење“. Међутим, сада се појму „борбене групе“ даје сасвим други смисао. Овај други смисао састоји се у

¹⁾ Général de Division Curnier, Inspecteur de l'Infanterie: Quelques leçons sur un texte nouveau à propos du Combat du Groupe et de la Section, Revue Militaire d'Information, d'information, 10 janvier 1951, Paris.

томе да је „борбена група“ привремена борбена формација, а не стална као досада, различите величине и састава, прилагођена потребама моменталне ситуације. Борбене групе формирају се у припретном периоду борбе и у току борбених дејстава.

У формациском погледу задржан је и даље формациски назив стрељачко одељење, који има више снабдевачко значење, а нарочито у погледу живота и рада стрељачког одељења ван борбе. Подвлачи се да стрељачко одељење у борби може да буде употребљено у смислу „борбене групе“, ускупно, када ситуација захтева „борбену групу“ оваквог састава каквог је стрељачко одељење, али да овај случај не треба сматрати као нормалан. Овакво постављање ствари имало је за последицу да се обука стрељачког одељења не може уопште изводити одвојено, пошто оно не претставља никакву борбену формацију, а да се обука „борбених група“, као привремене формације различитог састава и величине, може изводити искључиво у оквиру борбе стрељачког вода.

Поступак командира вода по пријему задатка за вођење борбе огледао би се у следећем:

— да пронађе најбољи начин за извршење задатка у ком циљу дели добивени задатак на извршан број простих задатака, по фронту, по дубини и по времену извршења, и извршење ових задатака поверава једном од подофицира који су му потчињени (у воду постоје обично четири подофицира, тим бројем су обухваћени и командири стрељачких одељења); овај рад у својој суштини обухвата „идеју маневра“;

— да одређеним подофицирима додели потребна средства за извршење постављених задатака. Скуп свих средстава (стрељача, аутоматичара, тромблониста и др.) под једном командом за извршење тачно означеног задатка чини „борбену групу“. Ове „борбене групе“ могу бити једнородне (стрељачке, аутоматичарске, РБ и др.) или разнородне, што ће све зависити од ситуације;

— да одреди разграничење између појединих група на терену и регулише начин извршења задатка сваке поједине групе.

Између борбене групе и вода подвлачи се ова главна разлика:

— борбена група не изводи никакав маневар, она има потпуно ограничен задатак, а стрељачки вод је најмања пешадијска јединица способна за извођење маневра;

— борбена група је привремена формација, док је стрељачки вод сталног састава.

У погледу формације, као ново, могло би се навести следеће:

— у саставу стрељачког одељења израз „полуодељење“ замењен је изразом „екипа“, стрељачка екипа наоружана је аутоматима; пушкомитраљез се сада сматра као доста тешко пешадијско наоружање, због чега су пушкомитраљеви извучени из састава стрељачких одељења и сада се налазе у саставу стрељачких чета (по 9 на сч);

— у саставу стрељачког вода промене су извршене у вези са променама у стрељачком одељењу, с тим да вод у свом саставу има два оруђа РБ.

Ова измена у формацији потпуно одговара гледиштима америчке Војне управе да стрелци треба да буду наоружани полуаутоматским наоружањем. Добра страна овога гледишта јесте у томе, што се постиже велика ватрена моћ, а рђава страна састоји се у томе што изазива велики утросак муниције.

Као закључак новим гледиштима писац наводи следеће:

— стално и најпотпуније прилагођавање употребе наоружања потребама ситуације; и

— могућност употребе најпогоднијег маневра у свима ситуацијама.

Теориска гледишта генерала Кирињеа потпуно су тачна, а поставља се питање како ће се она на пракси показати. За нас су она веома интересантна, прво, зато што третирају борбу најситнијих јединица, што у нашим приликама заслужује нарочиту пажњу, а друго, зато што ми у области борбе ситних јединица имамо веома велико искуство из нашег НОР, где је састав „борбених група“ био веома разноврстан. Поставља се питање: да ли смо ми то драгоцено искуство правилно применили у нашим приликама или смо можда, под утицајем совјетских гледишта, питање формације, обуке и борбе ситних пешадијских јединица решили не баш најбоље.

В. Т.

Бун. Врхунска Топограф

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Потпуковник АЛЕКСАНДАР БАКИЋ:

ПОКРЕТНА ГРУПА У НАСТУПНОЈ ОПЕРАЦИЈИ

Ако се проучава чланак пуковника Нежмаха „Покретна група у наступној операцији“, који је објављен у „Војном делу“ бр. 1 за 1951 годину, може се доћи до закључка да су искуства о покретној групи и о њеној улози у операцијама на Источном фронту једноставно пренета на операције које су извођене на Западном и Афричком фронту, без обзира на разлике операција на тим разноврсним војиштима и не водећи довољно рачуна о организацији и снабдевености техником савезничких армија, о разлици организације немачке одбране, итд.

Нико не оспорава да је покретна група створена да, после пробоја тактичке одбране, избије извесним снагама јаке ватрене моћи и велике покретљивости на отворени терен — у оперативну дубину — да би проширила успех ради победе непријатеља. Тачно је и то да су некадашњу улогу коњице која је поред извиђања и обезбеђења бокова, служила баш за дејство у оперативној дубини, сада углавном замениле оклопне јединице. Али када се каже „Покретна група је један од значајнијих елемената борбеног поретка већих оперативних јединица при извођењу наступних операција у савременом рату“ и да на Западном фронту „Леп пример употребе покретне групе јаког састава имамо после пробоја код Сен Лоа“, значи да писац није уочио разлику између покретних група на Источном фронту и употребе оклопних јединица на Западном фронту, а ево зашто:

1) Код Сен Лоа не ради се о покретној групи, већ о целој Трећој америчкој армији, која је тек тада стигла у Француску, као други ешелон Врховне команде савезничких инвазионих снага. Јасно је да други ешелон и покретна група нису једно те исто. Трећа армија убачена је у борбу тек после пробоја тактичке дубине немачке одбране, истина не цела одједном. У својој књизи „War as I knew it“ (Рат како сам га ја видео) генерал Патон, командант ове армије, наводи да је армија августа 1944 г. постала оперативна и да су тада ступили у акцију само 8 корпус са две тенковске и две пешадиске дивизије и 15 корпус са три пешадиске дивизије, док су се остала два корпуса (12 од једне пешадиске дивизије и 20 од једне француске тенковске дивизије) у то време још припремали за акцију, очекујући нове јединице из Енглеске. Из даљег излагања генерала Патона види се да је при крају Фалеске операције (која је почела пробојем код Сен Лоа) Трећа аме-

ричка армија имала седам пешадских и пет тенковских дивизија, те се, према томе, никако не може упоредити са нормалном покретном групом на Источном фронту.

2) Покретну групу на Источном фронту сачињавале су сувоземне јединице највеће покретљивости и најјаче ударне моћи, тј. механизоване и моторизоване јединице, за разлику од пешадских, коњичких, и др. јединица које и по брзини кретања и по снази удара знатно заостају за њима. Међутим, на Западном фронту не може се говорити о јединицама највеће и најмање покретљивости, јер су све биле моторизоване, пошто у савезничким армијама на Западу није било ни једног коња, тако да су све јединице биле приближно исте брзине кретања.

На Источном фронту, на пример, у нападној операцији армије борбени поредак могао је да има: први ешелон састављен од стрељачких дивизија (чији би задатак био пробој тактичке дубине одбране или пробој главног појаса непријатељске одбране), затим покретну групу, састављену од тенковских и мото-стрељачких јединица, и други ешелон од стрељачких дивизија (за развијање успеха, пробој трећег појаса одбране, ако је овај или још неки поред овог постојао и за евентуално окружење или гоњење непријатеља), а понекад и армиску резерву од 1—2 стрељачке дивизије. Међутим, на Западу су армије скоро увек постројавале своје корпусе у линији, док су се тенковске дивизије (најчешће по три у армији) налазиле у другим ешелонима корпуса. То значи да се у другим ешелонима корпуса једне армије без икаквих ојачања налазило близу 800 тенкова (једна тенковска дивизија је бројала 260 тенкова). Армиски корпус се ретко кад налазио у другом ешелону армије, а и армиска резерва често пута није била довољно јакá.

Према томе, на Западном фронту при пробоју непријатељске одбране постојала су углавном два ешелона — први, састављен претежно од стрељачких и други, претежно од тенковских јединица, тако да никакве покретне групе — као посебног елемента борбеног поретка — није било, нити се у западној литератури ма где помиње.

Уосталом, поставља се питање колико је нормална, стандардна покретна група на Источном фронту била јача од савремене америчке пешадске дивизије, која броји близу 150 тенкова (у коју је на основу ратног искуства укључен тенковски батаљон, а тенковске чете у њене пукове) и зашто не би свака оваква дивизија, ојачана са нешто корпусних тешких тенкова, могла да добије улогу покретне групе?

Покретна група, као посебан елемент борбеног поретка, која је на Источном фронту створена од најпокретљивијих јединица и јединица велике ударне моћи, настала је услед недостатка мотора у Совјетској армији у току Другог светског рата, док на Западу таквог недостатка није било. Совјетска армија је била на то принуђена да би повећала темпо и дубину својих операција.

Према томе, и ауторову констатацију да је покретна група као важан елемент „борбеног поретка већих оперативних јединица при извођењу наступних операција у савременом рату“, треба ограничити на Источни фронт, јер не видимо разлог зашто операције на западу не би биле савремене.

Исто тако сматрамо да данас треба да претрпи извесну исправку аутора поставка о томе како „проблем непрекидног и благовременог снабдевања покретне групе није у потпуности решен и поред великих могућности данашње технике“. И овде аутор као пример наводи Трећу америчку армију при њеном надирању кроз Француску ка немачкој граници. Не видим разлога зашто не би навео и Прву америчку, или Другу британску, или Прву канадску армију, када су и ове у исто време кад и Трећа армија надирале кроз Француску и Белгију ка немачкој граници и остајале без горива и муниције. Међутим, проблем њиховог снабдевања је решаван и решен, иако је у појединим етапама био акутан.

ИСПРАВКЕ :

На страни 91 у четвртном реду одоздо место „челни“ ставити „четни“.

На страни 117 у скици број 1 и 2 место речи „Замагљивање“ и „Гариљијано“ ставити „Замагљивање“, и „Гариљано“.

ЦЕНА 60.— ДИИ.